

J A Z Y K O V Ě D N Ě A K T U A L I T Y

**Časopis
Jazykovědného sdružení České republiky**

roč. L – 2013

č. 1 a 2

ISSN 1212-5326

JAZYKOVĚDNÉ AKTUALITY

ročník L (2013), číslo 1 a 2

Vydává Jazykovědné sdružení České republiky
s finanční podporou Akademie věd ČR.

<http://www.jazykovednesdruzeni.cz>

Redakční rada: Tomáš Duběda (hlavní redaktor)
Martin Šemelík (výkonný redaktor)
Jana Hoffmannová, Pavla Chejnová, Jan Kořenský,
Michaela Lišková, Marián Sloboda

Příspěvky laskavě zasílejte v elektronické verzi, ve formátu textového editoru
MS Word, na e-mailovou adresu martin.semelik@gmail.com.

Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha
č. j. NP 583/1993 ze dne 13. 4. 1993.

OBSAH

Tereza Klabíková Rábová: <i>Pragmalingvistický přístup ke studiu mediální a reklamní komunikace</i>	4
Petra Mondříková: <i>Polypropoziční frazémy v Komenského Moudrosti starých Čechů</i>	18
Tereza Svojsíková: <i>Přechylování cizích ženských příjmení – názory veřejnosti ve vybraných internetových diskuzích</i>	27
Z jazykovědných pracovišť	
Martina Šmejkalová: <i>Zpráva o činnosti Jazykovědného sdružení v roce 2012</i>	42
Jan Králík: <i>Informační zdroje pro výzkum a výuku češtiny</i>	47
Marián Sloboda: <i>Co spojuje Japonsko s Českem: slavistika, počínající multilingvismus a jazykový management</i>	53
Nové publikace	
Marián Sloboda: <i>Uniformity and Diversity in Language Policy: Global Perspectives (Catrin Norrby – John Hajek, eds.)</i>	57
Jiří Zeman: <i>Obecné a specifické rysy polsko-české jazykové interference na českém Těšínsku (Jiří Muryc)</i>	63
Kronika	
Jarmila Panevová: <i>Vzpomínka na Světlu Čmejrkovou (9. 2. 1950 – 28. 12. 2012)</i>	66
Marie Čechová: <i>PhDr. Vlastimil Styblík, CSc. (1926–2013)</i>	67
Božena Bednaříková: <i>Druhý ročník celostátního kola soutěže Student a věda – lingvistika (Olomouc 2012)</i>	69
Michaela Lišková: <i>XXII. kolokvium mladých jazykovědců (5.–7. 12. 2012, Nitra)</i>	72

Pragmalingvistický přístup ke studiu mediální a reklamní komunikace¹

Tereza Klabíková Rábová

Institut komunikačních studií a žurnalistiky
Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova v Praze
tereza_rabova@email.cz

Abstrakt: Na konkrétních příkladech (se zaměřením na aktuální materiály a nejnovější mediální nabídku) v příspěvku představíme jednotlivé složky pragmalingvistického přístupu (konnitace, produkce, percepce, interpretace) a jeho výhody pro kritické zkoumání obsahů mediálních produktů různého typu včetně reklamní komunikace. Tyto komunikáty vždy chápeme v širší či užší tzv. komunikační situaci a zasazené do různých typů kontextu, který jejich vnímání silně determinuje. Všimáme si dále např. tzv. presupozic a předpokladové báze či encyklopedie. Významnou složkou takového typu analýzy zůstává ovšem především jazyk, který v mediálním sdělení představuje výraznou proměnnou, spolu se zpětným – a velmi podstatným – vlivem mediálního provozu na vývoj jazykového systému i jazykové praxe.

Klíčová slova: jazyk, komunikace, média, pragmalingvistika, reklama

1. Úvod

Nabídka zejména síťových médií (e-mail, chat, internetové verze tištěných deníků, blogy, Facebook aj.) a také reklamní komunikace (z nichž budeme v tomto příspěvku čerpat nejvíce příkladů) se neustále rozrůžňuje, a to z pohledu formálního, obsahového i funkčního. Rozšířená nabídka ovšem nejednou implikuje trivializaci sdělení i banalizaci přinášených obsahů. Jmenujme zde např. nově vznikající virální videa (neboli virály, tedy komerční sdělení šířící se prostřednictvím sociálních sítí za vynaložení velmi nízkých nákladů), tzv. hoaxy, tedy poplašné, nesmyslné, či dokonce nebezpečné zprávy šířené na internetu (jsou sledovány přímo na webové stránce www.hoax.cz), nebo fenomén blogů a nejrůznějších zájmových fór velmi rozkolísané kvality. Všimněme si také internetových aktivit doplňujících tradiční tištěná média nebo propojování rozličných webů se sociálními sítěmi (srov. např. současné snahy České televize o větší zapojení diváků do vysílání a o vyšší interaktivitu, totéž ovšem platí i v případě dalších médií). V neposlední řadě se rozrůstají podoby marketingové komunikace, jejímž cílem je především zaujmout potenciálního spotřebitele.

S diverzifikací forem i obsahů médií pak souvisí silný důraz na vizuální složku komunikace. Vizuální sdělení, příp. doplněné zvukem, a obecně multimedialní komunikáty dominují v internetových člancích, v reklamní komunikaci, pochopitelně na různých www stránkách a sociálních sítích, na kterých uživatelé

---

¹ Tento text vznikl v rámci projektu SVV IKSŽ 267 503.

sdílejí videa, fotografie, obrázky atd. Velká část takové produkce, ať už se jedná o zpravodajství, zábavu (často o obojí dohromady), marketingovou komunikaci komerční, politickou nebo „sociální“, navíc staví svá sdělení na emocích (často právě prostřednictvím obrazu) spíše než na racionální argumentaci. Jazyková složka, je-li v popisovaných produktech vůbec využita, je pak v daném kontextu velmi silně ovlivňována: média jsou význačným faktorem jazykových změn nebo alespoň změn přístupu veřejnosti k jednotlivým jazykovým formám i způsobům jejich užití o to více, že texty, které jsou zprostředkovávány publiku díky síťovým médiím a u nichž dochází k překryvu či ke stírání hranic jednotlivých žánrů, představují velmi početnou skupinu komunikátů.

Z opačného úhlu pohledu konstatujeme, že i tyto často nejasné, rozmanité a mnohoznačné texty, jakými jsou novinářské, reklamní i PR texty a texty blogů, chatů a internetových diskusí, je třeba podrobovat kritické analýze, a musí se tedy dostat do centra zájmu lingvistických, ale samozřejmě i dalších zkoumání (viz např. Hoffmannová, 1997). Naše úvahy se proto v tomto příspěvku budou věnovat nejen postřehům k jazyku médií a k jazykovému chování jejich uživatelů, ale i metodologickým i praktickým aspektům analýzy výše představených diskurzů. Naznačíme nejprve některé teoretické a metodologické charakteristiky **pragmalingvistické analýzy** spolu s vybranými terminologickými a pojmovými oblastmi, a to se zvláštním důrazem na kontext a jeho možná pojetí (připomenout či shrnout pojetí různých autorů a směrů stále považujeme v této oblasti za velmi užitečné). Dále představíme kroky, podle kterých může takový popis postupovat. Tyto kroky budou ilustrovány konkrétními aktuálními příklady.

2. Pragmalingvistika při studiu mediální a marketingové komunikace

Pro komplexní, nesourodou a výrazně kontextově a situačně zapojenou povahu výše představených komunikátů se zdá být na místě použít tzv. **pragmalingvistickou analýzu**. Pragmalingvistiku lze charakterizovat jako lingvistickou disciplínu studující texty a procesy jejich tvorby z hlediska záměrů a cílů produktora, účinků na recipienta, se zřetelem na komunikační situaci, při současném zohlednění relevantních nejazykových aspektů. Výhodou pragmalingvistického přístupu je fakt, že v jeho rámci neustále reflektujeme střet textu a širě chápaného diskurzu (viz níže). Nestojí pouze na tradičně pojatém výkladu jazykové složky komunikace, ba naopak zahrnuje i fenomény vztahující se ke konkrétnímu komunikačnímu kontextu, umožňuje chápat text včleněný do určité a neopakovatelné komunikační situace. Výraz *pragmatika*, *pragmatický*, příp. *pragmatik* uživatelům jazykového společenství obvykle evokuje jednání věcné, účelné, rozumové. Řecké slovo *pragma* skutečně odkazuje k činu nebo skutku; odborně ovšem *pragmatika* označuje také jeden z členů triády *syntax*, *sémantika* a *pragmatika*, tedy jednu z poddisciplín sémiotiky podle Ch. W. Morrisa (1938). *Pragmatika* tradičně zahrnuje teorii mluvních aktů, problematiku konverzačních

maxim atd., širěji ji však lze chápat, jak již bylo naznačeno, jako disciplínu, která si všímá vztahu sdělení a uživatele a všech okolností, které komunikaci determinují. Pojetí či definic pragmatiky/pragmatické lingvistiky existuje více; podstatný je ovšem fakt, že se zde zajímáme (a znovu zopakujeme, že s přihlédnutím k podstatě zkoumaného materiálu) o saussurovskou parole, resp. Chomského performanci a o procesuální charakter dané komunikace. Tento přístup zároveň umožňuje přihlížet k mezioborovým vazbám a přesahům, synteticky prostupovat napříč obory jak jazykovými, tak i nejazykovými, a popisovat tak reálnou komunikační praxi soukromou, veřejnou i mediální (Machová, 2001, s. 138). J. Kořenský k tomu z hlediska metodologického ostatně podotýká: „... nelze nadřazovat tzv. lingvistické přístupy přístupům jiným, řeč již (možná bychom mohli říci zase) nepatří prioritně lingvistice.“ (Kořenský, 2007, s. 164) Obecná shoda o tom, že je třeba nahlížet funkčně, žánrově i tematicky velmi pestré mediální produkty v souvislostech a transdisciplinárně, představuje snad již metodologické univerzále.² Pregnantně vyjádřeno slovy J. Krause: „i když základní předpoklad zkoumání diskurzu vychází z jeho materiální (jazykové, znakové) povahy, přesto epistemologický rámec tohoto zkoumání, má-li dospět k relevantním závěrům, musí být širší než pouze lingvistický a musí brát v úvahu komplexní povahu zkoumané komunikační problematiky. (...) Komplexnost uvedených východisek zkoumání se ukazuje jako nezbytná zvláště při analýze diskurzu mediálního.“ (Kraus 2006, s. 42–44)

Důležitost zkoumání jazyka v sociální interakci se v pragmatické analýze střetává i s hojně užívaným, nicméně leckdy vágním pojmem diskurzu. Vymezení diskurzu se obvykle týká složky informativní (referování o skutečnosti), jeho situační zakotvenosti a intertextových/interdiskurzivních vazeb, které ho propojují s jinými diskurzy. Jinými slovy jde o „výpovědní strukturu, která propojuje textovou organizaci se sociálně determinovaným prostředím“ (Charau-deau, Maingueneau, 2002, s. 43). Diskurzy podle J. Hoffmannové (1997, s. 8) jsou „široké soubory jazykových projevů (mluvených i psaných textů), které se týkají určité tematické oblasti, dále jazykové prostředky v těchto projevech typicky užívané, a také produktoři a recipienti takových textů“ nebo také „integrovaný celek textu a kontextu“.

V tomto textu dále představíme čtyři kroky, kterých se může takový rozbor přidržovat: konsituaci, produkci, percepci a interpretaci (viz také Chejnová, 2010). Jedná se o teoretický postup, jehož jednotlivé body mohou pomoci kategorizovat jednotlivé stupně/rozměry/vrstvy promluvy. Na druhou stranu jsou tyto body vzájemně prostupné a v mnoha případech značně provázané.

---

² Viz také mj. Kraus, 2006.

3. Konsituace

Prvním z kroků v této analýze je popis tzv. konsituace neboli **kontextu**, na nějž mnozí badatelé upozorňují jako na velmi relevantní složku sdělení. Tento pojem-termín je možno pojímat několika způsoby; v každém případě se však jedná o centrální pojem každé analýzy (i když někdy implicitně). Vedle minuciózního výkladu textu samého totiž nelze opominout okolnosti jeho vzniku a zasažení promluvy do širšího komunikačního rámce. Znalost kontextu hraje zásadní roli při fungování promluv, ať už jde o jejich produkci, nebo interpretaci. Připomeňme, že R. Jakobson ho považoval za jednu ze složek komunikačního procesu vedle autora, adresáta, kontaktu, kódu a samotného sdělení.

Zcela jednoduše můžeme kontext chápat buď jako užší a širší, či také jako lingvistický a extralingvistický. Užší pojetí kontextu zahrnuje nejprve verbální, úzce jazykové (gramatické) vztahy v podstatě v rámci daného textu. Zde se odborníci relativně shodují a hovoří o **kontextu/ko-textu** (viz např. Hoffmannová, 1997, s. 47; Cusin-Berche et al., 2003, s. 17n.). Sem je třeba zahrnout i jazykovou kompetenci k rozumění přeneseným významům (frazémů, metafor). Adresát neznalý tuzemského jazykového, ale i kulturního kontextu pravděpodobně neodhalí smysl např. této výpovědi: „(...) že *nemusíš hrát Zagorku, a říct to rovnou*“. (Zde kromě elipsy hrají roli i další složky nutné pro porozumění výpovědi, a je tak dobře patrné, že jednotlivé prvky nelze od sebe oddělovat.) Další příklady pak nabízí reklamní diskurz. Reklama na regionální zpravodajství na obr. 1 operuje se znalostí a záměnou v českém povědomí známého příjmení *Krejčíř* a také s polysémií slovesa *prostrělet*, na něž poukazuje sloganem *Dozvíte se víc*.

Obr. 1: Reklama na regionální zpravodajství MF Dnes.

Kontext situační/„okolnostní“ odráží jednotlivé složky výpovědi v rámci konkrétního pozadí a odpovídá bezprostřednímu fyzickému okolí komunikantů

(podmínky komunikace: místo, čas, prostor, povaha komunikace, sociální vztahy a role mluvčích). **Kontext interakční** koresponduje s užitím znakových systémů a jazykových forem (výměny replik v dialogu, vhodnost užitého kódu, gesta atd.). Pragmalingvistika zde hovoří právě o tzv. **konsituaci**, která shrnuje, kde je daná stať publikovaná, na koho je zaměřena, kdo je její autor, jaký je jeho vztah k adresátům, jeho záměr a co o něm víme ve vztahu ke komunikátu; dále co se v dané době děje ve společnosti, jestli jde o téma zcela nové aj. Konsituace tedy zahrnuje hledisko situační, pragmatické i komunikační. Obrazně řečeno na úrovni nejvyšší pak můžeme uvažovat o **kontextu epistemickém/presupozičním** (Sarfati, 2005, s. 25). Tato vrstva kontextu pokrývá symbolický komplex tradovaných hodnot, přesvědčení a integrujících principů, které souvisejí se společenským a kulturním prostředím diskurzu. V rámci tohoto typu kontextu jsou vyjednávána a vyrozumívána vyjádření všeobecně považovaná za normální, společensky únosná a morálně vhodná, tedy normy a pravidla. Na této úrovni také vnímáme funkční vhodnost/nevhodnost žánru daného diskurzu. Sdílený soubor znalostí a zkušeností, slovy U. Eca **encyklopedie aktuálního světa** (2004) (v této souvislosti viz také úvahy U. Eca o **okolnostech** a **kontextu**), je společnou znalostní bází účastníků komunikace (pravděpodobně sdílíme např. představu, že novinář by měl být nepředpojatý a maximálně objektivní nebo že plagiátorství není morálně přijatelným jednáním). Společná báze zkušeností a poznání světa zároveň omezuje potenciální bezbřehost interpretace (nekonečné semiózy). M. Hirschová upozorňuje na „nemožnost plně interpretovat věty pouze na základě jejich jazykového významu, resp. pouze na základě jazykového významu jednotek, z nichž jsou utvořeny. Nejde jen o (...) indexové výrazy nebo o výrazy či konstrukce dvojznačné či neurčité, ale také o významy, které do vět ‚vnášíme‘ (vinterpretováváme) na základě svých znalostí mimojazykové skutečnosti“ (Hirschová, 2006, s. 17). A dále: „Soubor premis (předpokladů o světě), o němž mluvčí předpokládá, že je adresát použije k interpretaci, se obvykle nazývá kontext.“ (Hirschová 2006, s. 163) Takovémuto širokému pojetí kontextu není vzdálená výkladovost výpovědí, textů i celých diskurzů charakteristická pro hermeneutiku. Zmiňme zde také tzv. **nevyjádřenou dimenzi řeči** J. Krause (Kraus, 2009), která mj. obsahuje návody, jak interpretovat smysl nabízených obsahů. Právě tento rozměr je pro kódování a dekodování mediálních a reklamních sdělení, spolu se složkou lexikální, s intertextualitou a dalšími prvky, nesmírně důležitý. Recipient postrádající příslušné národní povědomí by nedokázal přiřadit obr. č. 2 odpovídající významy – za oslovením *Martino* číst všeobecně známou úspěšnou rychlobruslařku Martinu Sáblíkovou, a nedokázal by tak správně rozklíčovat užitou zlatou barvu, zobrazení vytrvalosti znázorněné pomocí několika oválů a další přítomné znaky.

Kontext představuje heterogenní strukturu, jejíž složky jsou v dynamickém vztahu: pomyslný pohyb poznatků či reprezentací je obousměrný: diskurz (text) je kontextem podmíněn a kontext je zároveň zpětně redefinován diskurzivními událostmi. „Context shapes language and language shapes context (...) Context

is not simply a constraint on language, but also a product of language use.“ (Duranti a Goodwin in Maingueneau, Charaudeau, 2002, s. 135) Představa, že významy jsou kompletovány, doplňovány a pozměňovány v řeči, v konkrétních diskurzích, že významy migrují diskurzivním prostorem, se zrcadlí dokonce v tzv. **sociální etymologii** (Maingueneau, 2002, s. 240). Kontextem se zabývá také **teorie kontextualizace**, která popisuje prostředky, jichž produktor užívá pro ukotvení své promluvy. Původ tohoto směru je možné hledat u E. Goffmana, H. Garfinkela nebo G. Batesona. J. Gumperz se věnoval kontextualizačním prostředkům (*contextualization cues*) (Hoffmannová, 1997). „V roce 1964 vychází článek E. Goffmana nazvaný ‚The Neglected Situation‘. Ale jestliže moderní lingvistika, ať už strukturální, nebo generativní, ‚zanedbávala‘ dimenzi kontextu (...), věci se od těch dob velmi změnily s rozvojem pragmatického přístupu. Většina lingvistů dnes uznává důležitost kontextu a doznává, že řečová aktivita je sociálním fenoménem dvojí povahy: je determinována sociálním kontextem a zároveň je sama o sobě sociální praktikou.“ (Kerbrat-Orecchioni in Maingueneau, Charaudeau, 2002, s. 136)

Obr. 2: Reklama na fixy Centropen.

Je samozřejmé, že není možné a ani nutné znát vyčerpávajícím způsobem celý kontext diskurzu, který se nás prakticky týká nebo který se snažíme rozkrývat. Vágnost jazyka, přirozená sémantická nedourčenost oproti významům vyjádřeným, možnost presuponovat a vysuzovat nám umožňují rozumět předkládaným výpovědím. Např. výrazy víceznačné a takové, které samy o sobě obsahují sémantický rys nepřesnosti, tj. např. kvantifikátory, indefinita, identifikátory typu *celkem, docela, necelých, asi, možná, zhruba, jenom, hodně* atd., umožňují daný diskurz interpretovat často více způsoby, dle dalších indicií poskytnutých kontextem. V reklamním diskurzu ovšem tyto modalizátory nabývají někdy povahy až komické: např. sdělení v tištěné reklamě na kosmetický produkt operuje s informací, že přípravek je „*tak účinný, že více než 1 ze 2 žen, která měla v úmyslu podstoupit kosmetický zákrok, zvažuje jej odložit*“. Nehledě na neobvyklý slovosled (*zvažuje jej odložit*) a užití jednotného čísla (*1 ze 2 žen, která měla v úmyslu*) je otázkou, kolik že žen zde výraz *více než jedna ze dvou* přesně značí a proč

bylo tohoto prostředku užito (předpokládáme, že šlo o snahu o posílení persvazivního potenciálu sdělení).

V naší encyklopedii cirkulují a k pochopení sdělení jsou nutné také intertextové a interdiskurzivní vazby,³ a to jak ty, které navazují na výchozí texty formou, tak ty, které činí nárazku na obsah. I s těmi si diskurz médií i diskurz reklamní dnes velmi často pohrává. Za všechny zmiňme např. tzv. *claim* firmy Staropramen: *Jeden za všechny, všichni na jedno*, titulek článku rubriky Objev MF Dnes *Dobeši, podejte mi pero*⁴ odkazující k názvu českého filmu anebo např. název textu zveřejněného na iDNES.cz *Jak dvacetiletý Kuba ke štěstí a k nové kuchyni i obýváku přišel*,⁵ který si zřetelně pohrává s formou názvu klasické pohádky. Takových dokladů nalezneme v mediálních textech velmi mnoho a jsou rozhodně zajímavou otázkou pro další výzkum.

Rádi bychom se zde ještě zmínili o tzv. **presupozicích** neboli komunikačních předpokladech. V pojetí různých směrů a autorů jsou vysvětlovány jak na rovině sémantické a čistě jazykové (pragmatika lingvistická, tj. languová, související úzce s analytickou filozofií a filozofií běžného jazyka), tak ve vztahu k roli kontextového vysuzování (pragmatika parole/performance, situačně zakotvená, viz výše). Někdy jsou označovány také jako tzv. pragmatické významy. Jinými slovy, pragmalingvistický výklad komunikačních presupozic (neboli předpokládaných východisek) lze aplikovat na úrovni slova, věty i kontextově zapojených, sémanticky nedourčených míst, kontextových implikatur nebo např. tzv. sugerovaných závěrů (*invited inference*, Hirschová, 2006). Souvisí také s vysuzováním, inferencí a tzv. konverzačními implikaturami, které jsou, aniž bychom si to běžně uvědomovali, součástí každé mezilidské komunikace. Protože žádné sdělení nemůže být nikdy zcela vyčerpávající, doplňujeme nevyjádřené významy a zajišťujeme správné pochopení sdělení právě díky pomocí implikatur.

V reklamě se presupozice manifestují např. ve vyjádřeních typu: *Už jste si založili váš účet?* nebo *Rezervujte si váš termín včas*. První otázka svým významem sugeruje, že o nějaký účet předem a jistě stojíme. Presuponuje tedy jistotu našeho zájmu a jen se snaží upřesnit, jestli už je náš účet založen. (Zde si můžeme všimnout také specifického „reklamního“ užívání zvrtného zájmena *svůj*, resp. jeho neužívání a upřednostňování zájmena *váš*. V marketingové komunikaci se často kombinuje se „zdvořilostním“ velkým *V*.) Druhý výrok presuponuje, že o dohodnutí termínu stojíme a jsme pouze vyzýváni k upřesnění data.

Pokud jsou v textu presupozice využity jako mechanismus schopný vytvářet subjektivní domněnky, vnucovat realitu a postulovat premisy jako ověřené a evidentní (Amossy, 2009), blížíme se k otázce předpojatosti. Rozbor předpojatosti

³ Více k intertextovým vazbám v mediálním diskurzu viz Rábová, 2001.

⁴ Komárek, M.: Dobeši, podejte mi pero. In *Magazín DNES*, 3, 19. 1. 2012, s. 4.

⁵ Řezníčková, A.: *Jak dvacetiletý Kuba ke štěstí a k nové kuchyni i obýváku přišel*. In: *Bydlení iDNES.cz* [online]. 2012-03-09 [cit. 2012-3-10]. Dostupné z: <http://bydleni.idnes.cz/jak-dvacetiletý-kuba-ke-stesti-a-k-nove-kuchyni-i-obyvaku-prisel-ps9-/dum_osobnosti.aspx?c=A120308_133117_dum_osobnosti_rez>.

se může zabývat subtilnější analýzou než např. poukazováním na ideologické zaměření autora/redakce: může detailně zrcadlit modalizaci výpovědi i osobní preference autora v rámci konkrétního obsahu. Souvisejícími pojmy jsou pak předsudky (*bias, préjugé*), klišé, fráze, v jazyce též příp. floskule; dále mýty (odkazujeme ke klasickým pracím R. Barthes) a obecněji otázka doxa, mínění.

Pomocným pojmem zde může být **ideologém**: konstrukt, který představuje nejen ustálený slovní obrat, ale celý komplex jazykových variant či vzájemně zaměnitelných syntagmat. Nabývá hodnoty v daném konkrétním korpusu. Podléhá dekontextualizacím a rekontextualizacím, variacím a obměnám, je dialogický, nejednoznačný, polyfonní, migruje napříč diskurzy v čase i tematicky (Amossy, 2009). V našem mediálním a politickém prostředí takto migruje a další konotace na sebe nabaluje např. spojení *boj proti korupci*. Ideologém neboli ideologický znak ve smyslu stereotypu zahrnuje sociální hodnocení, interpretace, vize světa, dobou podmíněné ideje a hodnoty dané kultury (Kraus, 2010). Má nejen parolový, ale výrazně sociální náboj, díky kterému je danému znaku přisuzován společenský význam.

Přestože metodologické a teoretické pojetí kontextu je značně rozrůzněné, považujeme za užitečné připomenout, jak je možno chápat jednotlivé jeho vrstvy, z nichž každá se podílí na konstruování výsledného významu sdělení. Pro porozumění a pro vyjednávání významu mezi textem a adresátem je neustálé povědomí o roli a podobě kontextu nezbytné.⁶

4. Produkce

Z lingvistického hlediska tvoří stále centrální složku popisu řečové produkce jazyková stránka sdělení. Jak jsme ovšem dokládali výše, současná podoba mediálních textů i marketingových sdělení (viz funkci log; v případě mluvených projevů pak i suprasegmentálních prostředků nevodálních a vodálních) vyvolává potřebu věnovat se v této části analýzy i dalším znakům. Krok nazvaný produkce může všechny tyto aspekty zahrnout. Patří sem tedy popis a analýza jak dosud primárního komunikačního kódu, kterým je (byl?) jazyk a verbální vyjádření, i jiných kódů, tak samozřejmě šířeji žánru a stylu daného sdělení. V systematickém rozboru je samozřejmě možno začít již na úrovni jednotlivých segmentů, tj. fonémů, a fonetické stránce sdělení, dále si všimnout morfologie a slovní zásoby, syntaktických prostředků projevu a nakonec užitých prostředků z hlediska stylu, který bývá mnohdy značně heterogenní.⁷

Z **lexikálního hlediska** považujeme za důležité zmínit silnou tendenci mediální komunikace zavádět do úzu **novotvary** a **okazionalismy**. Charakteristický je pro ně tvůrčí přístup k jazyku (viz např. slova *superguru, věčkaři* – opět je

⁶ Srov. např. metodologické úvahy o analýze mediálního textu zejména pro školské účely v Šebesta, 2004.

⁷ Ke stylu reklamnímu viz Pravdová, 2002; nebo Šebesta, 1998.

nutná znalost komunikačního a kulturního kontextu) nebo masivní a dnes velice časté užívání okazionalismů v reklamní komunikaci – nalézáme zde např. výrazy *kofotiny*, *omlékovat*, *twixuj*, *vyšmoulit*, *jenámlítov* a mnohé další. Některé již existující lexémy jsou užívány v nových významech a kontextech. Na tomto místě připomeňme jedno z možných chápání **snobizace** vyjadřování: dle R. Adama (2012) se jedná o užívání anglicismů za účelem zvýšení prestiže vlastního projevu i tam, kde čeština disponuje zcela funkčními a srozumitelnými slovy (v marketingové řeči jsme zaznamenali nápadně častý výskyt výrazu *rejuvenace* ve významu omlazení; z vlastní zkušenosti také uvádíme příklad *řidičí licence* namísto řidičského průkazu; upekla jsem *cake* aj. V tomto případě lze uvažovat i o projevu jazykového humoru).⁸

Další možností, jak média ovlivňují existenci jazykových prostředků, je jejich masová cirkulace a užívání. Kdo z jazykových uživatelů se před mistrovstvím světa v kopané v roce 2010 setkal se slovem *vuvuzela* (africký lidový hudební nástroj), který zpopularizovala právě televize, tisk a internet? Podobně se v diskusích a komentářích s odpovídajícím tématem dnes často vyskytuje novotvar *presstitutka*. Dalších příkladů bychom jistě našli mnohem více.

V rámci jazykového rozboru je velmi zajímavé sledovat i vývoj **vztahu psanosti a mluvenosti**, neboť právě v mediální komunikaci je vznik přechodového pásma mezi oběma tradičně vymezenými útvary a zřetelný průnik mluvenostních prvků do písemné komunikace nejpatrnější. Změny se týkají jak charakteristik spisovnosti, tak i celkové povahy nově vznikajících textů. Komunikace v rámci internetových diskusí, na blozích, sociálních sítích a v textových zprávách má sice písemnou formu, připodobňuje se však často prvkům charakteristickým pro projevy mluvené. Mezi ně patří zejména nižší připravenost, vyšší syntaktická nejasnost, stylizační a artikulační nepečlivost, jednodušší volba lexika, ale i jazyková tvořivost, vtip a pohotovost.⁹ Patří sem také užívání emotikonů, zkratk a zkratkových slov (často anglických), šifer, interpunkčních znamének a jiných symbolů. Jazykově se manifestuje i přechod mezi veřejnou a soukromou, neformální sférou, hovoří se o fenoménu tzv. **konverzacionalizace**, tzn. o průniku hovorového, mluvného a familiárního stylu i tam, kde dříve bylo zvykem dodržovat oficiální tón komunikace.¹⁰

Zajímavým a kupodivu dost hojným jevem je prožívání spisovnosti a nespisovnosti či jazykové správnosti a kultivovanosti, které se často objevuje v internetových diskusích pod články, na blozích nebo na sociálních sítích (jejichž myšlenková a jazyková úroveň je ovšem mnohdy problematická). Vzájemným opravováním komunikačních partnerů se tak znovu projevuje snobizace komunikace (zde se jedná o druhé možné chápání tohoto pojmu).

---

⁸ Adam, R. Tváře namažeme sanskrýnem ... a budeme světoví! In: [www. Jazyky.com](http://www.jazyky.com) [online]. 2012-01-06 [cit. 2012-3-10]. Dostupné z: <<http://www.jazyky.com/content/view/1021/>>.

⁹ Srov. nejnověji např. Hoffmannová, 2010/2011; Daneš, 2009.

¹⁰ Více k fenoménu konverzacionalizace viz Čmejrková, 2008.

Lidi, zkuste se zamyslet nad tím, jak píšete... Vždyť je to hrůza 😬 Fakt bych nechtěla číst váš životopis, bych vám to opravila červenou tužkou a poslala zpátky 😊
To je všechno co jsem chtěla říct, dík za pozornost 🙏

V diskuzi je **641 příspěvků** a shlédlo ji **543 uživatelů**.

- Občas je to vážně hrozný :-D Třeba : Uš se nad sebou zamislete sakra 🤔
- jÉéÉéŽišš!! 😬😬
- Souhlasím.Někdy je to opravdu děs a hrůza. 😬
- **Jenny.Dee** | 11. 03. 2008, 00:08:19 |
REPRESENT.: tak to vis, mam rada cestinu ve spravnym tvaru:)
- já chybuju furt!! 🙄
- **Jenny.Dee** | 11. 03. 2008, 00:06:07 |
- no nektery chyby sou desny proste 🙄
- a copak ti na tom tak zalezi jak kdo pise?
- aha, já myslel že to je jen lbý líbko pro zábavu a ne proto, aby tady někdo řešil, když se někdo sekne v i/y nebo s/ z holt puntičkářky už vyspělejší musí mít všude všechno tak jak má být, protožr toho mají už lecos za sebou a ty hrubky to je děs no, fakt..někdy i hrůza co ty lidi napíšu co? 😬 blbko..
- **syas** | 10. 03. 2008, 23:40:38 |
double: to je fuk, někdo neuvvažuje ani nad tím co říká, natož co píše 🙄

Obr. 3: Příklad metajazykové diskuse na webu www.libimseti.cz

Pro ilustraci internetové komunikace mladší věkové skupiny uvádíme ukázkou vyjadřování z teenagery oblíbeného tzv. růžového blogu Dominiky Myslivcové.¹¹

Dominika...něco o mě a jaká jsem...

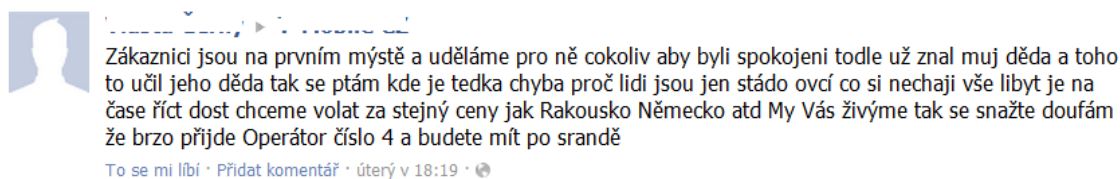
Asi bych měla o sobě něco napsat,protože ne všichni mě znáte..Jmenuju se Dominika v září mi bylo 16 let a studuju střední školu obor bankovníctví a pojišťovnictví.. Jako malá holka jsem měla velice známý a oblíbený blog pod názvem didlinka–d.... Tenkrát jsem sbírala ty malé plyšové myšky Diddl,od nich je také název blogu .-) Často o sobě čtu věci kde se vůbec nepoznávám...Píšete,že jsem hloupá,rozmazená a namyšlená peroxidová blondýna.....Zkuste přestat myslet jen očima a pokud někoho neznáte,nesuďte ho...fotky,video a celý internetový svět se nemusí shodovat s realitou.To co dělám,dělám pro Vás,aby jste aspon na chvíli unikli z toho zkaženého světa,který je všude kolem nás... (...) Vy kteří mě máte jako nějaký svůj vzor a chcete být jako já...vemte si něco z toho co jsem tady napsala ,lidi si získáte tím jací budete a ne tím jak vypadáte,vždycky můžete být lepším člověkem než jste ted...

Obr. 4: Blog Dominiky Myslivcové

Tyto texty zde zmiňujeme proto, že představují svébytný typ komunikátů, které dnes stojí v zájmu pozornosti jazykovědců např. z hlediska sociolingvistického a které vypovídají nejen o jazyce adolescentů, ale i o způsobu jejich užívání

¹¹ Nejnověji o nutnosti vymezovat styl nejen podle druhu projevu, ale i podle skupiny uživatelů a také o jazykových projevech adolescentů v síťových médiích viz Rybolová, 2011/2012.

médií.¹² Nakonec přinášíme ukázkou komunikace na Facebooku, která odráží nevhodný přístup některých „internautů“ k jazykové kultuře.

Obr. 5: Ukáзка příspěvku z Facebooku

Na zpracování čeká také z jazykového hlediska nesmírně zajímavý rys sblížení jazyka tištěné publicistiky a internetového zpravodajství, který můžeme vyzorovat při srovnávání textů publikovaných v tištěných a síťových médiích.

Celkově jsme toho názoru, že mnohá síťová/interaktivní média (hlavně ta zaměřená „soukromě“) také kvůli rychlosti a nepřipravenosti užívání nesměřují k uplatnění propracovaného jazyka, danému kontextu adekvátních gramatických a lexikálních struktur, promyšlení složitějších myšlenkových, a tedy i jazykových konstrukcí.

5. Percepce a interpretace

Třetí bod představované analýzy zdůrazňuje **hledisko adresáta**. Percepce, na rozdíl od recepce, která je chápána jako prosté auditivní či vizuální, tedy smyslové, přijetí sdělení, vyžaduje aktivní součinnost recipienta tak, aby text otevíral s pomocí vlastních zkušeností, znalosti kódu a na základě sdílené vědomostní encyklopedie, o níž byla řeč výše. Důraz na příjemce a jeho aktivitu se zrcadlí např. ve slovech F. Daneše: „Text – tento pojem se dnes používá ve velmi širokém slova smyslu, zahrnujícím rozmanité výtvoř lidského ducha, a nejen je: někdy se textem označuje vše, co k nám nějakým způsobem **promlouvá** (zvýraznila T. R.), co nás oslovuje, co nám nese nějaké poselství, co jako text interpretujeme – je pro čtenáře výzvou, na kterou čtenář reaguje. Je-li rozumění podmíněno především schopností nalézt v textu otázku, s níž se na nás text obrací (jak to formuloval v nedávném televizním rozhovoru Václav Bělohradský), pak interpretace textu je zase podmíněna schopností přistoupit k textu s vlastní otázkou. Představa vzájemného setkání a zadávání otázek našla svůj výraz ve slovech *promlouvat* a *oslovovat někoho*, navozujících téma dialogické interakce.“ (Daneš, 2009, s. 203)

Toto zajímavé stanovisko tedy zdůrazňuje aktivitu recipienta nejen tak, jak jsme konstatovali výše, ale také skutečně součinným vyhledáváním informací a pokládáním otázek. Máme za to, že podobný přístup je v případě konzumace

¹² Více k tomuto tématu viz Kaderka, 2010.

mediálních obsahů a také v případě působení marketingových sdělení více než důležitý, neboť jejich užívání hrozí právě přílišnou recepční pasivitou. I proto je nezbytné neustále zařazovat do výuky všech stupňů škol (v rámci jiných předmětů nebo v rámci předmětu takto pojmenovaného) mediální výuku, díky níž u stávajících uživatelů bude vzrůstat jejich mediální gramotnost, reflektována skutečná možnost výběru sdělení a posilováno rozumění obsahům mediálním i komerčním.

Rádi bychom zde také upozornili na nutnost popisovat ve sdělení přítomné prvky racionální a emocionální povahy.¹¹ Ač jde takto o značně zjednodušený pohled, i s těmito fenomény, právě na základě povahy představených komunikátů, je třeba počítat.

Pojem **akceptability** zahrnuje schopnost textu být recipientem kladně a vhodně hodnocen. Naplnění akceptability je docilováno různými prostředky komunikačního souladu – volbou vhodného (srozumitelného) lexika, žánru, dále odpovídajícím způsobem oslovení a kontaktování recipienta (fatická funkce komunikace), odkazováním se na společnou znalost, zkušenost, na danosti a normy.

Shrňme, že percepce se zaměřuje na to, jak text vnímá recipient. Ptáme se, zda bylo splněno to, co jsme např. na základě titulku nebo hypertextu očekávali. Jak jsme obsah komunikátu pochopili? Které **komunikační funkce výpovědi** jsou v textu přítomny? Stanovení komunikačních funkcí výpovědi, které jsou v české i zahraniční literatuře popsány (J. Searle, 1969, u nás pak např. pojetí M. Grepla a P. Karlíka, 1995), je velmi užitečným vodítkem pro reflexi působení textu a souvisí i s výše naznačenou emotivností. Jednotlivé komunikační funkce (nebo také tzv. ilokuční síla výpovědi), se mohou manifestovat implicitně či explicitně a řadí se mezi ně tradičně prosté sdělování, výzva a rozkaz, exprese vlastního stanoviska až po varování a tzv. performativa, jimiž mluvčí mění okolní svět.

V rámci hodnocení zjišťujeme, zda jsme všemu rozuměli, nebo zda pro nás v textu stále zůstávají sémanticky nejasná místa. Hodnotíme, zda považujeme sdělení za funkční, úspěšné, v daném kontextu adekvátní a příp. také zdvořilé.

Interpretace pak přináší souhrn charakteristických prostředků a celkové hodnocení analyzovaného materiálu. Všimá si také hodnocení jednotlivých taktik a celkové (nejen jazykové) strategie. Konstatujeme, zda nás autor přesvědčil o svém záměru – vycházíme z předpokladu, že každá přirozená komunikace v sobě vždy inherentně zahrnuje argumentaci a snahu docílit určitého cíle (viz komunikační funkce, resp. ilokuce výpovědi), abychom slovy J. L. Austina „udělali něco slovy“ (Austin, 2000). Byly užity argumenty etické, nebo klamavé? Bylo s recipientem dokonce manipulováno, tj. prospěch komunikace byl spíše na straně produktora? Jaký byl poměr mezi komunikací asertivní, konfliktovní a zdvořilou?

Interpretace je celkovým, zastřešujícím cílem analýzy, v němž usilujeme o to, dobrat se smyslu textu včetně významů zastřených a implicitních. Vzhledem

k různé znalostní bázi a neexaktní povaze popisovaných textů se interpretace může lišit u různých adresátů, zcela jednotné měřítko pro ni neexistuje.

6. Závěr

Nové formáty zprostředkovávané uživatelům síťovými médii a nové podoby marketingového působení otevírají další prostor pro zkoumání řečové i vizuální, racionální i emocionální stránky konkrétních textů. Pro lingvistiku a zejména pragmalingvistické přístupy a pro další vědy o médiích a komunikaci nabízejí tyto texty velké množství bohatého materiálu. Takové texty pokládají, slovy V. Bělohradského, svým uživatelům řadu otázek, z nichž některé jsme v předchozím textu naznačili. Materiál webů, blogů, sociálních sítí, reklamních sdělení a jejich kombinací je ale třeba vidět i z druhé strany: je účelné jej popisovat, abychom lépe poznávali současné (nejen) řečové chování uživatelů češtiny, jeho příčiny a hlavní tendence. Domníváme se, že naznačený různorodý přístup spolu s jednotlivými koncepty je k oběma těmto cílům vhodný a že je třeba ho dále rozvíjet v duchu parolového přístupu k mediální „řeči“, a to s nevyhnutelným multidisciplinárním přístupem ke zkoumaným látkám.

Literatura a zdroje

- Adam, R.: Tváře namažeme sanskrýnem ... a budeme světoví! In [www. Jazyky.com](http://www.jazyky.com) [online]. 2012-01-06 [cit. 2012-3-10]. Dostupné z: <<http://www.jazyky.com/content/view/1021/>>.
- Amossy, R. – Pierot Herschberg, A. (2009): *Stéréotypes et clichés*. Paris: Armand Colin.
- Austin, J. L. (2000): *Jak udělat něco slovy*. Praha: Filosofia.
- Cusin-Berche, F. et al. (2003): *Les mots et leurs contextes*. Paris: Presses Sorbonne Nouvelle.
- Čmejrková, S. (2008): Jazyk médií a jeho konverzacionalizace. *Jazykovědné aktuality* 45, č. 3–4, s. 87–100.
- Daneš, F. (2009): *Kultura a struktura českého jazyka*. Praha: Karolinum.
- Eco, U. (2004): *Meze interpretace*. Praha: Karolinum.
- Hirschová, M. (2006): *Pragmatika v češtině*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Hoffmannová, J. (1997): *Stylistika a ...Současná situace stylistiky*. Praha: Trizonia.
- Hoffmannová, J. (2010/2011): Různé podoby současné komunikace: mezi mluveností a psaností 1 a 2. *Český jazyk a literatura*, č. 2, 4, s. 62–70 a s. 176–184.
- Chejnová, P. (2010): *Didaktické transformace pragmalingvistických témat*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy.
- Kaderka, P. (2010): Slovo a obraz, racionalita a emocionalita. In: Čmejrková, S. – Hoffmannová, J. – Havlová, E. (eds.). *Užívání a prožívání jazyka: K 90. narozeninám Františka Daneše*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum, s. 83–89.
- Karlík, P. – Nekula, M. – Rusínová, Z., eds. (1995): *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Kořenský, J. (2007): Paradigmata zkoumání řečové komunikace. *Slovo a slovesnost* 68, s. 163–169.

- Kraus, J. (2006): K metodologickým východiskům analýzy mediálního diskurzu. In Sekera, M. (ed.). *Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie 1–4*. Praha: Národní muzeum v Praze, s. 41–53.
- Kraus, J. (2009): Funkce metafory v soudobém mediálním diskurzu. In: Jiráček, J. – Köpplová, B. – Kasl Kollmannová, D. (eds.). *Média dvacet let poté*. Praha: Portál, s. 102–110.
- Kraus, J. (2010): Některé neanglofonní tradice a přístupy současného studia médií. In *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C, Literární historie*, roč. 55, č. 3–4, s. 63–69.
- Machová, S. – Švehlová, M. (2001): *Sémantika & pragmatická lingvistika*. Praha: PedF UK.
- Maingueneau, D. – Charaudeau, P. et al. (2002): *Dictionnaire d'analyse du discours*. Paris: Éditions du Seuil.
- Morris, Ch. (1938): *Foundations of the Theory of Signs*. Chicago.
- Pravdová, M. (2002): K povaze reklamního diskurzu. *Naše řeč*, roč. 85, č. 4, s. 177–189.
- Rábová, T. (2001): K mnohoznačnosti mediálního diskurzu. In: *Sborník Národního muzea v Praze. Řada C, Literární historie*, roč. 56, č. 3–4, s. 17–22.
- Rybolová, J. (2011/2012): Stylové rysy vybraných projevů adolescentů. *Český jazyk a literatura 3*, s. 117–121.
- Sarfati, G.-E. (2002): *Précis de pragmatique*. Paris: Armand Colin.
- Searle, J. R. (1969): *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*. London – New York: Cambridge University Press.
- Šebesta, K. (1998): Reklama jako funkční styl? *Čeština doma a ve světě*, Praha: FF UK, s. 194.
- Šebesta, K. (2004): Cesty k mediálním textům. In: *Rozvoj české společnosti v Evropské unii III*. Praha: Matfyzpress, s. 109–115.
- Blog Dominiky Myslivcové* [online]. [cit. 2012-3-10]. Dostupné z: <<http://www.dominikamyslivcova.cz/o-mne/>>.
- Diskuze a otázky – Pravopis... Naučte se psát...* In libimseti.cz [online]. 2008–02–27 [cit. 2012–3–10]. Dostupné z: <<http://diskuze.libimseti.cz/pravopis-naucte-se-psat-215638>>

Polypropoziční frazémy v Komenského *Moudrosti starých Čechů*

Petra Mondříková

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
p.mondrikova@centrum.cz

Abstrakt: V příspěvku je představena analýza souvětých vzorců v Komenského sbírce přísloví s názvem *Moudrost starých Čechů, za zrcadlo vystavená potomkům* v souvislosti s jejím možným využitím při výuce syntaxe na základních a středních školách. Tato sbírka frazémů obsahuje zhruba 500 polypropozičních jednotek. 400 obrazných pojmenování je ztvárněno hypotakticky, zbývající sto paratakticky. Zabýváme se vztahy slučovacími, odporovacími, stupňovacími, vylučovacími, důvodovými spolu s vysvětlovacími a důsledkovými. Tyto významové poměry se vyskytují v rozdílných frekvencích. Ve sbírce jednoznačně dominuje adverzativní vztah, který je nejčastěji vyjádřen asyndetem, méně spojkou *a*. Ostatní spojovací výrazy jsou spíše ojedinělé. Ve slučovacím vztahu rovněž dominuje asyndeton, spojka *a* se objevuje taktéž méně často. Stupňovací vztah je zastoupen pouze výrazem *a ještě*, vylučovací vztah zajišťuje dvojitý spojovací prostředek opakovaný *neb(o)–neb(o)*. Důvodová a důsledková souvětí jsou ztvárněna pouze asyndeticky. Mnohé charakteristické rysy frazémů (např. eliptičnost, asyndetické ztvárnění, přítomnost motivačně neprůhledných lexémů) lze při výuce syntaxe zohlednit.

Klíčová slova: syntaktická analýza, polypropoziční frazémy, parataktické vztahy, výuka syntaxe

1. Úvod

V příspěvku se snažíme navrhnout vybrané možnosti využití Komenského sbírky lidových frazémů¹ s názvem *Moudrost starých Čechů, za zrcadlo vystavená potomkům* ve výuce syntaxe na základních či středních školách.² V tomto díle je obsaženo zhruba pět set polypropozičních jednotek, z nichž převážnou část tvoří hypotaktická spojení větných celků (necelých čtyři sta frazémů) a podstatně menší podíl zbývá na parataktická vyjádření (zhruba sto frazémů). I přes tuto frekvenční disproporci představují paratakticky ztvárněné polypropoziční frazémy poměrně značné množství skladebných jevů, které je možno při výuce zohlednit. Ve frazeologických spojeních je syntaktická rovina velmi úzce spjata s rovinou sémantickou, pro určení významového vztahu mezi skladebnými jednotkami se nutně předpokládá znalost významu celého obrazného pojmenování.

---

¹ Ne všechny jednotky, které Komenský ve svém díle uvádí, je možné z dnešního hlediska řadit mezi obrazná pojmenování, přesto však i volné spojení slov s absencí přeneseného významu v syntaktickém rozboru zohledňujeme. Tentýž jev nacházíme např. v Čelakovského *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích*.

² Neusilujeme o představení určitého didaktického postupu, dle něhož je nutné výuku striktně organizovat.

V tomto ohledu se snažíme přístup k syntaxi zcela sémantizovat. Sémantická analýza je tudíž prostředkem ke stanovení významových vztahů ve frazeologickém spojení.

Pro určení sémantického vztahu mezi spojenými větnými celky nám běžné texty poskytují kontextové začlenění analyzované jednotky, které je důležité zejména pro určení vztahu v asyndeticky připojených větách. Tento zásadní faktor nelze ve frazeologických spojeních vytržených z kontextu zohlednit.³ V některých frazémeh Komenského sbírky je určení významového vztahu bez znalosti sémantiky obtížné. Z tohoto důvodu význam obrazných pojmenování, jejichž stavbu chápeme jako méně průhlednou, vysvětlujeme v poznámce pod čarou z publikace Jaroslava Zaorálka (2000).⁴

Je známo, že záměrem Komenského bylo komplexně zpracovat českou slovní zásobu, mluvnicí i obrazná pojmenování v monumentálním díle *Thesaurus linguae Bohemicae*, na němž pracoval od svých studií v Herbornu. Víme však, že dílo bylo zničeno při požáru v Lešně, zachována zůstala pouze sbírka přísloví s názvem *Moudrost starých Čechů, za zrcadlo vystavená potomkům*.⁵ Komenský (1954, s. 29–30) v úvodu svého díla píše: „*Přísloví neb přípovídka jest krátké a mrštné nějaké propovědění, v němž se jiné praví a jiné rozumí, to jest, slova znějí o nějaké zevnitřní, tělesné, známé věci, a namítá se jimi něčeho vnitřního, duchovního, méně známého. [...] Berou se také někdy za přísloví prostá povědění, když jen pěkná a v krátkých slovích mnoho smyslu vypovídající jsou.*“

Za frazeologickou jednotku je tradičně považováno ustálené spojení slov s přeneseným významem (obsah celku není možné vysvětlit prostým součtem významů jednotlivých částí). V příspěvku zohledňujeme klasifikaci frazémů podle větné, resp. souvětňné stavby na propoziční (formálně odpovídají větě jednoduché) a polypropoziční (formálně odpovídají souvětí). Zabýváme se však jen polypropozičními frazémy, (srov. Filípec – Čermák, 1985, s. 206–207, 219–221), tzn. analyzujeme parataktické vztahy zejména na souvětňné úrovni, dále mezi paralelními větami vedlejšími, na úrovni větněčlenské a ojedinele ve spojení textovém. Charakteristiku vybraných frazeologických jednotek představíme v souvislosti s klasifikací souřadného spojení syntaktických celků na jednotlivé

---

³ Vycházet při analýze syntaktických jednotek pouze z formální podoby spojovacího prostředku je nemožné, např. spojovací výraz *a tu* může značit příslušnost k slučovacímu i důsledkovému vztahu, spojka *neb* příslušnost k vylučovacímu i důvodovému vztahu, *pak* může vyjadřovat slučovací i odporovací platnost atd. Kvantifikaci jednotlivých jevů neprovádíme z důvodu časté významové nejednoznačnosti některých frazémů, je např. obtížné důsledně u všech přenesených pojmenování rozhodnout, zda náležejí spíše k slučovacímu, či odporovacímu vztahu.

⁴ Nejasný význam lexémů mohou žáci dohledávat v dobových slovnících či prostřednictvím internetové aplikace oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR s názvem *Vokabulář webový* (<http://vokabular.ujc.cas.cz/>).

⁵ Dílo vyšlo tiskem až s prvním vydáním *Didaktiky české*, tj. v roce 1849.

významové vztahy (slučovací, odporovací, stupňovací, vylučovací, důvodový spolu s vysvětlovacím a důsledkový).⁶

2. Slučovací vztah

Frekvenčně v Komenského sbírce dominují frazémy, v nichž je slučovací poměr vyjádřen asyndeticky. Frazeologické celky se vyznačují mimo jiné tím, že se velmi často objevují v elidované podobě. Eliptické vyjádření sponové části přísudku se vyskytuje např. v tomto excerptu: *Strach veliká věc a smrt holé nezdraví* (KomMoud 119).

Představíme asyndetické ztvárnění slučovacího vztahu: *Přijde čas, přijde rada* (KomMoud 37), *Na hromu lehne, na hromu vstane*⁷ (KomMoud 40), *Jeden za osmnáct, druhý bez dvou za dvaceti* (KomMoud 90), *Dobry dí, dobrý splní* (KomMoud 115). Následnou platnost spojených propozic vyjadřuje frazém *Po bouři bývá jasno, po jasnu mračno* (KomMoud 39). Také v asyndetických spojeních nacházíme značné množství eliptických vyjádření, např. elipsu sponové část přísudku verbonominálního: *Malé děti – malá starost, hrubé děti – hrubá starost*⁸ (KomMoud 102), dále elipsu přísudku slovesného, resp. jeho části: *Vozili se před námi, budou i po nás* (KomMoud 87), *Hořké se hořkým zahání, zlé zlým* (KomMoud 112).

Ojediněle značí slučovací vztah dvojdílný spojkový výraz opakovaný *ani – ani*, který se objevuje v rámci několikanásobného přísudku: *Ani nevoní, ani nesmrdí* (KomMoud 112).

Slučovací vztah je vyjádřen rovněž mezi paralelními větami vedlejšími, vyhledat můžeme souřadně spojené vedlejší věty příslovečné časové, např. *Dobře bude, když čert umře a peklo shoří* (KomMoud 35), podmínkové, např. *Když vrchnost žádnému do židovin nesáhne a makovice ssaditi nedá, zlé se množí* (KomMoud 114), a podmětné, např. *Kdo má čas a času čeká, čas tratí* (KomMoud 36).

3. Odporovací vztah⁹

Charakteristickým rysem celé Komenského sbírky je naprostá převaha adverzativního vztahu mezi spojenými propozičními celky.

⁶ Slovní tvary a interpunkci ponecháváme ve shodě s pramenem v nezměněné podobě.

⁷ Neustále kleje, hromuje.

⁸ *Malé děti malá starost, velké děti velká starost.*

⁹ Dle J. Alexové (2009, s. 74–75) mohou být v rámci odporovacího vztahu propoziční obsahy spojených vět vyjádřeny jako protiklad, omezení, či opak. V odstínu protikladu jsou spojené věty prezentovány jako protikladné, jádrem tohoto sémantického vztahu je význam „naproti tomu“; v odstínu omezovacím je obsah první věty v určité míře a určitým způsobem omezen tvrzením, jež je obsaženo v druhé větě. V opakovém odstínu první věta neguje určitý obsah, druhá věta uvádí obsah jiný, který aktuálně platí.

Typická spojka odporovacího vztahu *ale* se ve frazémehch objevuje paradoxně ve značně omezené míře. Vyskytuje se zejména na větnečlenské úrovni, např. mezi několikanásobným doplňkem: *Slyšel zvoniti, ale ne sezváněti*¹⁰ (KomMoud 106), nebo přísudkem jmenným se sponou: *Bůh není náhlý, ale jest pamětlivý* (KomMoud 35). Toto slovní spojení však nespĺňuje definici frazeologické jednotky, jedná se o pouhé tvrzení či konstatování. V rámci vztahu hlavních vět se spojka *ale* rovněž vyskytuje: *Bohatnouti není největší umění, ale s bázni Boží bohatnouti, to jest něco* (KomMoud 103). Toto spojení mezi frazémy taktěž neřadíme. Ojediněle nacházíme obrazné pojmenování obsahující několik eliptických vyjádření: *Přítel, dobrá věc, ale běda, kdo jich mnoho potřebuje*¹¹ (KomMoud 100).

Odporovací spojka *a však* se v Komenského sbírce přísloví objevuje ojediněle, uvádíme doklad v rámci spojení textového, v němž plní funkci konektoru: *Každý radší, když ho chválí nežli haní. A však vlastní chvála smrdí* (KomMoud 115).

Adverzativní vztah značí rovněž spojka *než*: *Ráda kočka ryby jí, než do vody nechce/váhá*¹² (KomMoud 59), a příslovce *zase*: *Vežl na trh cibuli, zase přines ošlejš*¹³ (KomMoud 88).

Sporadicky užitým spojovacím výrazem adverzativního poměru je složený prostředek *pak předce*: *Tichá voda břehy podmílá/bývá hluboká, prudká pak předce*¹⁴ běží (KomMoud 40).

Výše uvedené spojovací výrazy se v *Moudrosti starých Čechů* objevují jen v omezeném množství, doménou odporovacího vztahu je asyndeton, např. *Člověk myslí/míní, Pán Bůh obmyslí/mění* (KomMoud 35), *Doma kdáče, jinde nese* (KomMoud 50), *Vyšlo tele, vrátil se vůl* (KomMoud 58), *Jiný sel, jiný žne* (KomMoud 78), *Tento drží rožeň, onen jí pečení (říká se o dvou, z nichž jeden práci vede a druhý užitky bere)* (KomMoud 84). V asyndetech dominují eliptická vyjádření různého druhu. Vyhledali jsme elipsu spony v přísudku verbono-

---

¹⁰ Nepřesně se něco dovědět či neurčitě to vědět. Obrazné pojmenování se užívá rovněž ve formě *Slyšel zvoniti, ale neví, v kterém kostele/ale neví kde/komu/odkud*.

¹¹ Žáky můžeme upozornit na elipsu spony v první větě, v druhé větě na elipsu přísudku a korelativního výrazu *tomu*. Tuto větu bychom plně vyjádřili takto: *Přítel jest dobrá věc, ale běda* (adverbium ve významu „zle“) *bude tomu, kdo jich mnoho potřebuje*.

¹² Mrhačová a Ponczová (2003, s. 68) uvádějí toto znění: *Ráda kočka ryby jí, ale do vody se jí nechce*. Autorky zdůrazňují, že se jedná o frazém užívaný v dnešní době zřídka.

¹³ Ošlejš je nať aromatických rostlin liliovitých používaná k léčení nebo jako koření. Vokabulář webový [on-line]. Verze 0.7.6. [citováno ze dne 15. 5. 2012]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na <<http://vokabular.ujc.cas.cz>>. Význam frazému: Je stejný jako dříve, nepolepšil se; nic nevyzískal, prodělal. Tento frazém se nachází již ve sbírce přísloví *Dicteria seu proverbia bohemia* (1582) Jakuba Srnce z Varvažova.

¹⁴ Původní podoba *před se* ve významu „před sebe, kupředu“. Vokabulář webový [on-line]. Verze 0.7.6. [citováno ze dne 15. 5. 2012]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na <<http://vokabular.ujc.cas.cz>>.

minálním, např. *Hrniec kotel káře, oba černí*¹⁵ (KomMoud 96), *Ve dvou rada, ve třech zrada* (KomMoud 103), *V ústech med, v srdci jed* (KomMoud 112). Dále nacházíme elipsu přísudku slovesného v první nebo druhé větě či v obou větách: *Stín mne tu jest, mysl všecka jinde/jinám* (KomMoud 39), *Osnovy dosti, outku*¹⁶ *málo* (KomMoud 91). *Řečí dosti, skutek utek* (KomMoud 103). Poměrně častá je elipsa části složeného přísudku: *Učí vlka páteřím*,¹⁷ *on by raději ovci* (KomMoud 110), *Mladý umřítí může, starý musí* (KomMoud 120), i podmětu: *Smrt nevybírání, bere pořadí* (KomMoud 120).

Ojedinelým dokladem je bezespoječné vyjádření adverzativního vztahu v rámci několikanásobného přísudku: *Násilím se někomu něco vzítí muž, dáti nemůž* (KomMoud 109). Asyndeton se objevuje rovněž ve spojených větách jednočlenných, např. *Bohatství přibývá, ctnosti ubývá* (KomMoud 126).

Spojku *a* v roli odporovacího výrazu nacházíme ve srovnání s asyndetem méně často: *Ten se vypíná, a za řadry mu vši na vardu*¹⁸ *hrají*¹⁹ (KomMoud 60), *Snědl mnicha a kápě mu v hrdle zůstala*²⁰ (KomMoud 99), *Na mou střechu hází a na jeho padá*²¹ (KomMoud 103). Odporovací poměr mezi dvěma hlavními větami se nachází také v dvojitěm verbálním přirovnání: *Chodí jako ovce a trká jako beran* (KomMoud 56). V souvětí se spojkou *a* v odporovací platnosti je často elidován podmět druhé věty: *Dvou břehů se držel, a oba se s ním utrhly*²² (KomMoud 41), *Groš na střechu uvrže a spadnou mu dva*²³ (KomMoud 102).

Adverzativní vztah se nachází taktéž v rámci třívětého souvětí, druhá věta hlavní je determinována vedlejší větou příslovečnou časovou, např. *Slibuje hory doly, a když k skutku přijde, nepodát vody* (KomMoud 42), *Tužil se, a když k suku přišlo, oslábl* (KomMoud 95), *Chtěl udělati čbánek, a když zatočil kruhem, udělala se pernička*²⁴ *(řiká se o těch, jímž předsevzetí jinak, než chtěli, a směšně nějak, vychází)*²⁵ (KomMoud 96).

---

¹⁵ V tomto frazému je vyjádřen odporovací vztah s přípustkovým odstínem.

¹⁶ Příze, která se vetkává do osnovy. Vokabulář webový [on-line]. Verze 0.7.6. [citováno ze dne 15. 5. 2012]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na <<http://vokabular.ujc.cas.cz>>.

¹⁷ Otčenáš, modlitba vůbec. Vokabulář webový [on-line]. Verze 0.7.6. [citováno ze dne 15. 5. 2012]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na <<http://vokabular.ujc.cas.cz>>.

¹⁸ Míč. Vokabulář webový [on-line]. Verze 0.7.6. [citováno ze dne 15. 5. 2012]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na <<http://vokabular.ujc.cas.cz>>.

¹⁹ Je to chlubitivý chudřas. Tento frazém se vyskytuje ve sbírce přísloví *Dicteria seu proverbia bohemia* (1582) Jakuba Srnce z Varvažova.

²⁰ Chrapčí. Toto ustálené spojení se nachází ve sbírce přísloví *Dicteria seu proverbia bohemia* (1582) Jakuba Srnce z Varvažova.

²¹ Chce mi uškodit, a škodí sám sobě.

²² Má smůlu. Frazém se objevuje již v Blahoslavově *Grammatice české* (1571).

²³ Má v životě štěstí, dobře se mu daří.

²⁴ Deminutivum základového slova pernice, tj. menší nádoba zužující se ke dnu (nikoli na pití), zvl. hliněná, k rozměňování koření, třecí miska. Vokabulář webový [on-line]. Verze

4. Stupňovací vztah

V rámci tohoto významového vztahu jsme dohledali pouze dva doklady, stupňování signalizuje příslovce *ještě* v kombinaci se spojkou *a*: *Dal mi pět po-hlavků a ještě mne bítí chtěl* (KomMoud 107), *Dobré se dlouho pomní a zlé ještě dél* (KomMoud 116).

5. Vylučovací vztah²⁶

Ve sbírce přísloví se nachází spojení vyjadřující významový vztah vylučování dvojitým spojkovým výrazem opakovaným *neb(o) – neb(o)*: ***Neb*** ztráta, ***neb*** zisk (KomMoud 91), ***Nebo*** pij, ***nebo*** se bij (KomMoud 99).

6. Důvodový a vysvětlovací vztah²⁷

Stejně jako u důsledkového vztahu je i důvodový vztah ztvárněn asyndeticky, např. *Netřeba vši do kožichu sázeti, dobře sama vleze* (KomMoud 60), *Bláznů (hlupců) netřeba síti, sami se rodí* (KomMoud 79), *Nebude dobré štvání, živá se psům* (KomMoud 82), *Netáhni, ještěs nevyhrál* (KomMoud 118).

7. Důsledkový vztah²⁸

Tento významový vztah je v Komenského sbírce vyjádřen asyndetem, např. *Má kosti v břiše, nemůž se ohnouti* (KomMoud 65), *Syt Havel mouky, nechce otrubů / nedbá otrub* (KomMoud 80, 129), *Mnoho zatáhl, ztrhá se mu síť* (KomMoud 84), *Peprnát' jest to jácha,*²⁹ *ne každý jí jísti můž* (KomMoud 85), *Sám sobě hude, sám vesel bude (když se sobě kdo sám v svých věcech lahodí)* (KomMoud 98).

0.7.6. [citováno ze dne 15. 5. 2012]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na <<http://vokabular.ujc.cas.cz>>.

²⁵ Jeho záměr se nepovedl. Toto ustálené spojení je doloženo už v 16. století.

²⁶ V tomto významovém vztahu se obsahy spojených vět navzájem vylučují. Existují tři pod-typy vylučovacího vztahu, jimi se však z důvodu výskytu jediného excerpta nezabýváme.

²⁷ Dle J. Alexové (2009, s. 195) se důvodový vztah nachází ve spojení dvou vět, v němž druhá věta objasňuje, proč nastal nebo platí děj věty první, vyjadřuje buď skutečnou příčinu, která vyvolala děj věty první, nebo pouhou motivaci, vysvětlení obsahu první věty.

²⁸ Důsledkový vztah je založen na tom, že druhá věty vyjadřuje důsledek, následek či výsledek vyplývající z obsahu první věty.

²⁹ Omáčka, polévka, šťáva ostré chuti. Vokabulář webový [on-line]. Verze 0.7.6. [citováno ze dne 15. 5. 2012]. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na <<http://vokabular.ujc.cas.cz>>.

8. Kombinace významových vztahů

Kombinace několika hlavních vět s různými významovými vztahy se objevuje v *Moudrosti starých Čechů* ojediněle, uvádíme doklady na asyndetické vyjádření slučovacího vztahu mezi první a druhou větou hlavní a důsledkového vztahu mezi druhou a třetí větou hlavní: *Pole má oči, les uši – chovej se všudy, jak sluší* (KomMoud 42). *Pán hrdý, chléb tvrdý – ohlédnu se jinde* (KomMoud 101), *Pán Bůh vysoko, král daleko, pravdy a spravedlnosti v světě málo* (KomMoud 104).

9. Závěr

Užívání přísloví slouží podle Komenského (1954, s. 30) zejména k zdobení řeči a k podpoře jadrnosti významu. Výše uvedené naznačuje, že v paratakticky ztvárněných polypropozičních frazémeh jednoznačně převažuje sémantická protikladnost spojených syntaktických celků. Tento fakt pramení ze samotné povahy přenesených vyjádření, v nichž je přiblížení poučení nebo spíše rady nejzřetelnější právě pomocí konfrontace určitých jevů. Přesto bychom očekávali daleko větší počet frazémů, jež budou vyjadřovat i ostatní významové vztahy. Tento rozpor zřejmě plyne z poměrně značného množství dokladů, které mezi frazémy z dnešního hlediska neřadíme, mnohá excerpta jsou pouhými konstatacemi, jež přenesený význam postrádají.

Analyzovaná spojení se často vyznačují elipsou určitých větných členů, nejčastěji slovesného přísudku nebo spony v přísudku verbonominálním, v menší míře jsou elidovány i další větné členy. Většina významových vztahů (slučovací, odporovací, důvodové, důsledkové) je běžně vyjádřena pouze implicitně, tj. absencí spojovacího prostředku. V tomto případě je zařazení syntaktické jednotky k určitému významovému typu možné díky sémantické analýze slovního spojení. Můžeme konstatovat, že asyndetičnost se projevuje jako výrazný jev idiomatizace.

V rámci odporovacího vztahu dominuje asyndetické spojení skladebných jednotek, méně často se objevuje spojka *a*. Tento významový poměr nabízí ve srovnání s ostatními vztahy nejširší repertoár spojovacích prostředků (*a však, ale, než, pak předce, zase*). Ve slučovacím poměru dominuje asyndeton, méně často se objevuje spojka *a* i dvojdílný výraz opakovaný *ani – ani*. Stupňovací vztah je zastoupen pouze jedním spojovacím výrazem *a ještě*, jež se vyskytl ve dvou excerptech, vylučovací vztah ztvárňuje v Komenského sbírce dvojitý spojovací prostředek *neb(o) – neb(o)*. Důvodová a důsledková souvětí jsou vyjádřena pouze asyndeticky, explicitně naznačený významový vztah jsme v těchto dvou typech nenašli.

Připojujeme shrnutí jednotlivých souvětých typů a prostředků jejich vyjádření:

Souvětný typ	Prostředky jeho ztvárnění
Slučovací vztah	asyndeton, <i>a, ani – ani</i>
Odporovací vztah	asyndeton, <i>a, a však, ale, než, pak předce, zase</i>
Stupňovací vztah	<i>a ještě</i>
Vylučovací vztah	<i>neb(o) – neb(o)</i>
Důvodový a vysvětlovací vztah	asyndeton
Důsledkový vztah	asyndeton

Tab. 1: Přehled souvětných typů a prostředků jejich ztvárnění užitých v Komenského sbírce přísloví *Moudrost starých Čechů*.

Z hlediska počtu vět jednoznačně převažují ve všech významových vztazích dvoučlenná spojení hlavních vět, méně často se objevují vícevěté celky. Hypotaktická spojení jsme analyzovali pouze v případě, že obsahovala paralelní věty vedlejší ve slučovacím vztahu.

Některé výše uvedené frazémy se zachovaly v běžné řeči dodnes v původní či mírně modifikované podobě (např. *Jeden za osmnáct, druhý bez dvou za dvaceti. Tichá voda břehy podmílá / bývá hluboká, prudká pak předce běží. Člověk myslí/mini, Pán Bůh obmyslí/mění*), jiné naopak zanikly a považujeme je za archaické a v některých případech i za motivačně neprůhledné (např. *Vezi na trh cibuli, zase přinesl ošlejš. Osnovy dosti, outku málo.*).

Pokud bychom měli shrnout možný přínos Komenského sbírky frazémů ve výuce syntaxe, uvedli bychom tyto důvody:³⁰

- 1) frazeologické jednotky lidového původu se vyznačují poměrně nenáročnou stavbou, i přes vytržení z kontextu je sémantický vztah syntaktických jednotek zřejmý (v případě, že je význam celého obrazného pojmenování známý);
- 2) dokladový materiál nabízí značné množství asyndetických spojení, která nebývají ve školní praxi příliš zohledňována, ačkoliv běžná komunikace je asyndety poměrně nasycena;
- 3) ve frazémech se často vyskytují elidované větné členy, které žáci nejsou v některých případech schopni určit; i tento jev typický pro mluvený projev je vhodné ve výuce zohlednit;
- 4) žáci se seznámí se spojovacími prostředky, které z dnešního pohledu nepatří mezi charakteristické výrazy daného sémantického vztahu (např. *než, pak předce, zase*), zde je naplněn požadavek sémantizace syntaxe;

³⁰ Děkuji jednomu z recenzentů na upozornění, v němž je zmíněna restrikce týkající se předloženého návrhu na využití Komenského sbírky frazémů ve výuce syntaxe. Možnosti sémantické analýzy asyndetických souvětí jsou omezeny archaičností jazyka a mohou interferovat s tím, co se mají žáci naučit především (tj. analýzu současného jazyka).

- 5) parataktické vztahy bývají ve školní praxi často zužovány pouze na poměry mezi větami hlavními, vztahy mezi několikanásobnými větnými členy a paralelními větami vedlejšími zůstávají v pozadí;
- 6) frazémy nabízejí možnost seznámit se s lexikem staré a střední češtiny (vyhledávání ve slovnících či odvození významu lexému), učitel může v této souvislosti podat základní poučení o české lexikografii;
- 7) při výuce českého jazyka je možné vhodně kombinovat literární (Komenského dílo) a jazykovou složku (např. syntaktický rozbor Komenského frazémů);
- 8) je žádoucí seznámit žáky s možností získávání kvalitních informací prostřednictvím internetu (např. vyhledávání ve Vokabuláři webovém).

Pramen

KomMoud: Komenský, J. A. (1954): *Moudrost starých Čechů, za zrcadlo vystavená potomkům*. Svejkovský, F. (eds.), Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění.³¹

Literatura

Alexová, J. (2009): *Vývoj českého barokního souvětí souřadného*. Praha: Arsca.

Čelakovský, F. L. (1978): *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích*. Štěpánek, V. (eds.), Praha: Československý spisovatel.

Čermák, F. a kol. (2009): *Slovník české frazeologie a idiomatiky 4. Výrazy větné*. Praha: Leda.

Filipec, J. – Čermák, F. (1985): *Česká lexikologie*. Praha: Academia.

Mrhačová, E. – Ponczová, R. (2003): *Zvířata v české a polské frazeologii a idiomatice*. Ostrava: Ostravská univerzita; Šenov u Ostravy: Tilia.

Vokabulář webový [on-line]. Verze 0.7.6. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupný na <<http://vokabular.ujc.cas.cz>>.

Zaorálek, J. (2000): *Lidová rčení*. Praha: Academia.

---

³¹ Připomeňme rovněž Novákovu edici (1901) s názvem *Jana Amosa Komenského Moudrost starých Čechů, za zrcadlo vystavená potomkům (z rukopisu Lešenského)*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Dále sbírka vyšla v roce 1969 jako součást svazku *Johannis Amos Comenii, Opera omnia*, svazek 1. Praha: Academia.

Přechylování cizích ženských příjmení – názory veřejnosti ve vybraných internetových diskuzích¹

Tereza Svojsíková

Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze

t.svojsikova@seznam.cz

Abstrakt: Příspěvek se snaží ukázat, jak na přechylování cizích ženských příjmení nahlíží vybraná část internetové veřejnosti. Její názory byly získány ze tří internetových diskuzí – první pochází z roku 2009, další dvě z roku 2012. Článek se kromě toho zabývá přechylováním z pohledu některých lingvistů a lingvistických příruček, zmiňuje se o užití jazyka v médiích. Z analyzovaných diskuzí vybírá nejen hodnocení přechylování, která uvedli internetoví uživatelé, ale i další témata, která byla pro účastníky internetových diskuzí důležitá. Jsou to například funkce přechylování pro rozlišení pohlaví osoby, nabízená alternativní řešení pro používání cizích ženských příjmení v češtině nebo vztah ke skloňování cizích jmen.

Klíčová slova: přechylování, cizí ženská příjmení v českém jazyce, internetové diskuze, pohled běžných uživatelů jazyka

1. Úvodem

„Nic uživatele češtiny tak nevzrušuje, či spíš nerozčiluje, ba nerozděluje na nesmiřitelné tábory jako problematika přechylování příjmení,“ napsal v jednom článku jazykový korektor Lidových novin Ondřej Tuček (2009, s. 3.). Problematice přechylování se zde budeme věnovat z hlediska jeho užívání a prožívání v běžné komunikaci. Oblastí oficiálních dokumentů, tedy záležitostmi spojenými s matričními zápisy a následným vydáváním dokladů, se zabývá zákon o matrikách (301/2000 Sb.). Ten se však nevztahuje na užívání příjmení v běžné společenské komunikaci (Knappová, 2002, s. 40). Ať už je žena občankou České republiky a ve svých dokladech má příjmení nepřechýlené,² nebo je známou zahraniční osobností, o níž se u nás píše či mluví, v běžné komunikaci někteří lingvisté doporučují používat formu přechýlenou (Knappová, 2002, s. 41). Právě přechylování je ovšem zdrojem mnoha svárů.

„Spor o přechylování“ je velmi aktuální přinejmenším od počátku devadesátých let, kdy můžeme nalézt množství článků v denním tisku, ale prostor je tématu věnován i v odborných periodikách (např. Naše řeč). V archivu článků

---

¹ Pozn. redakce: Tento článek uveřejňujeme jako doplněk k bloku příspěvků ze semináře *Rod v jazyce a jazykovědě*, které vyšly v čísle 3–4/2012 *Jazykovědných aktualit*.

² Zákon o matrikách (301/2000 Sb.) to umožňuje za čtyř podmínek: pokud je žena cizinka; má, nebo bude mít trvalý pobyt v cizině; jejím manželem je cizinec; nebo je jiné než české národnosti (§ 69). Viz <<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&nr=301~2F2000&rpp=15#seznam>>.

společnosti Newton Media³ jsme v každém roce od roku 1996 (s výjimkou roku 2003) našli nejméně dva články v periodickém tisku, které se tematice přechylování věnovaly.

Na začátku devadesátých let mohl být zvýšený zájem spojen s koncem minulého režimu. Již v roce 1992 píše M. Knappová v jednom z čísel časopisu *Naše řeč*, že přechylování je některými považováno za „jev poplatný minulému politickému režimu; příjmení se jím prý komolí a nositelky přechýlených příjmení, zejména cizího původu, se tím zneuctívají“ (Knappová, 1992, s. 12). Podobně se vyjádřila divačka v dopise zaslaném do České televize, který na svém blogu zveřejnil Petr Vybíral. Autorka dopisu, jež se podepsala jako Olga Hudec, v něm reagovala na sportovní komentáře v České televizi během olympijských her v Pekingu v roce 2008: „Vysvětlí mi někdo, proč redaktori používají stále jako za komunismu koncovky u cizího ženského příjmení? Pokud se jedná o Rusky, Bělorusky či Ukrajinky, chápu, ale proč ta příjmení u jiných národností nečtou a nevyslovují tak, jak je ve světě běžné? [...] Denně sleduje tisíce lidí tento socialistický nešvar [...]. Jsme v tomhle pozadu. Za pár měsíců budeme předsedat EU, ale totalitní zlozvyky máme ještě stále vžitě, i když se jedná o mladé komentátory.“ (Hudec, 2008)

Narážka na „totalitní zvyky“ se v analyzovaných diskuzích nevyskytla. Na druhou stranu pisatelce dopisu nevadilo přechýlení jiných slovanských příjmení, která mají v původním jazyce vlastní způsob přechylování, což se ovšem některým přispěvatelům v diskuzi nelíbilo (jeden z nich pro to použil výraz „patvar-ovová“).

Další vlna zájmu přišla v roce 2001, kdy vstoupil v platnost zákon o matrikách.⁴ V roce 2009 mohla k obnovení diskuze přispět také neshoda mezi komentátorkou Zuzanou Kocumovou a sportovní redakcí České televize⁵ (v tomto roce 42 příspěvků). V roce 2012 pak diskuzi opět oživil sport, tentokrát přenosy z letních olympijských her v Londýně. Pro tento rok uvádí databáze 17 záznamů.

---

³ Mediální archiv Newton Media, a.s.: Mediasearch. Dostupné z: <<http://mediasearch.newtonmedia.cz/login.php?r=%2Findex.php&m=-10>>. V databázi byla zadána tato kritéria: oblast hledání jak v názvu, tak v textu, pouze v celostátních denících od prvního do posledního dne roku.

⁴ V databázi Newton Media se nachází 15 záznamů textů s příslušnou tematikou.

⁵ Zuzana Kocumová, bývalá lyžařská závodnice, byla jedním z komentátorů mistrovství světa v klasickém lyžování v Liberci v roce 2009. Příjmení závodnic nepřechylovala, což jí bylo vytknuto, jelikož sportovní redakce ČT ve svých pravidlech stanovila, že cizí ženská jména přechylována budou. V médiích se posléze objevily spekulace o tom, že byla propuštěna, což Česká televize popřela. (Reakce ČT na údajné odvolání Zuzany Kocumové. In: *Česká televize: Vše o ČT | Média | Tiskové zprávy* [online]. 27. 2. 2009 [cit. 2013-05-04]. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/press/tiskove-zpravy/?id=3764&strana=2=80&category=2>>.)

2. Přechylování z pohledu některých lingvistů a jazykových příruček

Miloslava Knappová, lingvistka a soudní znalkyně, uvádí, že přechylování, „tj. odvozování ženských podob příjmení z příjmení mužských, je jedním ze základních rysů českého a širše slovanského slovo tvorného systému“ (Knappová, 2002, s. 36). V našem jazyce plní podle M. Knappové dvě důležité funkce: zařazuje příjmení do systému češtiny a umožňuje jej skloňovat (v původním tvaru se skloňovat nedá). Druhým důvodem pro přechylování je také rozlišení pohlaví osoby, o níž mluvíme. Dodává, že je to „prostředek, který nás – na rozdíl od jiných neflektivních jazyků – ochraňuje od různých nepříjemných záměn“ (Knappová, 2002, s. 43). Je ovšem nutné, aby pisatel skutečně věděl, že ona osoba je pohlaví ženského, aby pak přidáním přípony k příjmení muže nezpůsobil více nedorozumění.⁶ Dále také poukazuje na to, že „nepřechýlené podoby v české komunikaci často snižují snadné porozumění textu a ztrácejí tak základní funkci vlastního jména, totiž identifikovat“ (Knappová, 2003, s. 116).

Bylo již řečeno, že zákon o matrikách (301/2000 Sb.) se nevztahuje na užívání příjmení v běžné komunikaci, a tak „z jazykového hlediska se doporučuje užívat podoby přechýlené podle české mluvnice“ (Knappová, 2002, s. 81). Přechylování doporučuje zejména v souvislém textu, kde by „příjmení v nesklonované výchozí podobě působilo jako porušení gramatické a stylistické normy češtiny (pokud si autor nebude trvale vypomáhat skloňováním pomocných slov)“ (Knappová, 2002, s. 82).

Karel Šebesta o jazyce v médiích píše, že nepřechylování příjmení ve zpravodajství a v souvislých textech není praktické, „pokud nejde o příjmení známých osobností, která se v nepřechýlené podobě užívají běžně... Především bychom příjmení v nepřechýlené podobě nemohli skloňovat a začlenit je jasně do české věty“ (Šebesta, 2011, s. 121). Tak by podle něj mohlo docházet k tomu, že věty budou víceznačné, a tudíž nejasné. Jasnost vyjádření ovšem zajišťuje „srozumitelnost textu samého o sobě, relativně nezávisle na kontextu“ (Šebesta, 2011, s. 126), a proto je v mediálním sdělování obzvláště důležitá.

Praxe v médiích je podle M. Knappové nejednotná, veřejnoprávní média a seriózní deníky přechylují, zatímco soukromé televizní či rozhlasové stanice nebo bulvární periodika spíše ne (Knappová, 2003, s. 117). „Je třeba vždy vycházet z konkrétní jazykové situace,“ (Knappová, 2002, s. 81) připomíná a připouští, že

---

⁶ Před lety byla v televizním programu mezi herci obsazenými do filmu „Příběh rytíře“ uvedena „H. Ledgerová“. Ve skutečnosti se jednalo o mladého australského herce Heatha Ledgera, který navíc v tomto snímku hrál hlavní roli. Jeden z přispěvatelů upozorňuje v diskuzi na podobný případ: „A vite co napisu tem vsem zastancum prechylovani? Jednou takovy jeden "prechylovac" nadaboval jakysi film. V nem zaznela veta: "Byli jsme na koncerte Alice Cooperove!!!“ [Alice Cooper je pseudonym amerického rockového zpěváka – pozn. aut.] ("DEMON5". ABC. [online]. 1.3.2009 6:37 [cit. 2012-06-03]. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A090227_220955_domaci_dp&razeni=vlakno&strana=2>.)

v seznamech sportovců, kde je pohlaví jmenovaných zřejmé, není přechylování nutné. V souvislých textech, jak bylo řečeno výše, naopak přechylovat doporučuje.

V Internetové jazykové příručce Ústavu pro jazyk český je uvedeno, že v běžném styku není přechylování povinné, s ohledem na flektivnost češtiny je však vhodné. Připomíná se tu, že přechylování je „běžnou součástí slovotvorného a tvaroslovného systému“ (Prošek, 2008–2013), přičemž jeho užitím „předcházíme nedorozumění a významovým nejasnostem“ (tamtéž). Uvedeny jsou i některé výjimky, a to u žen, jejichž jména fungují jako citát, jako určité zavedené značky,⁷ u nichž je pak možné použít původní formy příjmení.

Příruční mluvnice češtiny poznamenává, že přechylování cizích příjmení je výhodné se nevyhýbat, v opačném případě zůstávají příjmení v češtině nesklonná (c. d. 2003, s. 123).

3. Analýza vybraných internetových diskuzí

3.1 Výběr materiálu a jeho charakteristika

Pro analýzu názorů na přechylování,⁸ které zastává veřejnost, byly vybrány tři diskuze doplňující tři různé texty uveřejněné na Internetu. Jsou jimi článek z roku 2009 „Přechylování ženských jmen: hrozí Hillary Clinton i Piafová“ a dva příspěvky na blogu z roku 2012 „Přechylování příjmení na ČT je neúcta a urážení olympioniček“ a „Přechylování příjmení je správné a mělo by se zachovat!“. Výběr proběhl pomocí vyhledavače Google, kam bylo zadáno heslo „*přechylování*“. Z nabízených odkazů byly vybrány tyto tři s ohledem na rok uveřejnění (v letech 2009 a 2012 byl o přechylování mezi veřejností zvýšený zájem) a na rozsáhlost podkladového materiálu (tj. množství příspěvků v diskusi).

Internet, na rozdíl od tištěných periodik, umožňuje bezprostřední reakci nejen na samotný článek, ale i na postoje dalších účastníků debaty. Poskytuje rovněž možnost snadno se k tématu vyjádřit, jelikož obsah příspěvků nepodléhá redakčnímu krácení ani jejich případné selekci.⁹

Zjistit názory uživatelů jazyka je z našeho pohledu velmi zajímavé, jelikož přináší cenný materiál ukazující vnímání úzu v této oblasti. Jazyk se používáním proměňuje, a proto by mohly názory veřejnosti, uživatelů jazyka podle našeho mínění ukázat, jakým směrem by se mohla jazyková praxe v budoucnu ubírat.

---

⁷ Viz také Příruční mluvnice češtiny, 2003, s. 123.

⁸ Zaměřujeme se na názory na přechylování cizích ženských příjmení v češtině. Přechylování českých příjmení nebylo v debatách zmíněno, a pokud ano, pak jen okrajově.

⁹ V prostředí internetu může každý vyjádřit svůj názor, přesně tak, jak ho v tu chvíli napadne. Předpokládáme ovšem, že webový správce odstraní všechny příspěvky, které se netýkají tématu, nebo nesplňují požadavky korektní výměny názorů.

Citace příspěvků účastníků diskuze, které v následujících kapitolách uvádíme, jsou zachovány v původní formě, tedy i s případnými chybami a bez diakritiky. Přebytečná interpunkce byla odstraněna, chybějící mezery doplněny.

3.2 Rok 2009

První článek s názvem „Přechylování ženských jmen: hrozí Hillary Clinton i Piafová“ byl zveřejněn na zpravodajském serveru iDNES v roce 2009. V tomto roce bylo možno zaznamenat i zvýšený počet příspěvků v tisku (viz výše). Jak již bylo také zmíněno, možným impulsem pro obnovení debaty mohl být konflikt Zuzany Kocumové se sportovní redakcí České televize. Narážka na tento spor se v diskusi objevila.

Diskuze k tomuto článku obsahuje 1219 příspěvků a od uveřejnění článku na Internetu, 28. února 2009 se jí během týdne (poslední příspěvek 7. března 2009) zúčastnily více než tři stovky debatujících.

Výměna názorů v debatách probíhá většinou po „vláknech“, tj. souborech příspěvků, kdy debatující na sebe reagují (aniž by museli dodržovat téma prvotního příspěvku).

3.2.1 Co si o přechylování myslí internetoví diskutující¹⁰

Mezi charakteristikami přechylování nalezneme v diskusi k článku „Přechylování ženských jmen: hrozí Hillary Clinton i Piafová“ např.: „přechylování=úchylování“, „umělé kudrlinky nalepené na příjmení“ jinde také „přídavek -ová“. Přechylování prý „nesmyslně deformuje jména osob“, je považováno za „komolení“, „prznění“, „nerespektování cizího příjmení a cizí dámy“. Označeno je rovněž jako „nesmyslné a zastaralé pravidlo“, podle jednoho účastníka diskuze dokonce i „středověké pravidlo“. Zachování původní formy příjmení a nepoužívání „nějakých českých přídavků“ je záležitostí „vzájemného respektu a slušného chování“ a je vnímáno jako „úcta k druhému“ nebo jako „normální lidská slušnost“. Podle jiného debatujícího nemáme ani právo měnit něčí jméno. Lidé, kteří toto nedodržují, mohou být označeni za „nevzdělance, nevychovence, burany“.

Ojedinele se objevují názory, že se jedná o „sprasenosť a švejkovství“, že kvůli tomu „jsme 100 let za opicemi“ nebo že je to „přežitek naznačující, že žena patří nějakému muži“. Vyskytují se ale i odlišné názory, např. jiný příspěvatel se domnívá, že proto, aby se jednalo o „podmanění mužem musela by přípona -ová být krátká – "-ova".¹¹

¹⁰ Pokud není uvedena přímá citace, je obsah převzat z: Diskuze k článku Přechylování ženských jmen: hrozí Hillary Clinton i Piafová.

¹¹ "PEDROKV". Podmaněné ženy. [online]. 28.2.2009 3:07 [cit. 2012-10-20]. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A090227_220955_domaci_dp&razeni=time&strana=25>.

Podle některých debatujících je čeština, pokud jde o přechylování, ojedinělá. Soudit tak můžeme z vyjádření, že „prechylovani“, neboli spravneji receno przneni cizich jmen je ryze ceskym problemem, se kterym se ve svete jinde ne-setkame“;¹² případně z názorů, že přechylování je „ostuda, ze které se směje asi celý svět“¹³ a že „[c]izinci si také neupravují jména Češek¹⁴ podle svých lingvistických vzorů.“¹⁵

Hodnocení nepřechylování se v diskuzi týkalo příjmení cizinek. Pokud se někdo zmínil o nepřechylování příjmení Češek, spíše toto téma připomněl proto, aby ukázal, že např. *Kateřina Emmons* v jazyce funguje a že by tomu tak mohlo být se všemi jmény. „Osobne jsem pro prechylovani jmen u ceskych jmen (pokud samotna zena nema duvod pro opacny postup) a u cizinek? To je preci jasne! Nebudu nazyvati cloveka (zenu) tak, jak se nejmenuje,“¹⁶ píše jeden z účastníků.

Příspěvatelé, kteří odkazují na své zkušenosti ze zahraničí, upozorňují na možné problémy ve společenském styku, které mohou nastat např. pro manžele s odlišnými příjmeními. V jednom případě diskutující uvádí, že čeština se přidáváním přípony *-ová* dostává u cizinců do „exotické pozice“. Pobyt v cizím prostředí ale ne vždy vede k odmítnutí přechylování, ba naopak: „Trošku ma ale hnevá, že sa zdávame svojho najcenejšieho a to je jazyk.“ [...] Nemyslím si, že by sme mali kriviť naše jazyky, lebo je to móda,“¹⁷ uvádí jeden z debatujících a v dalším příspěvku dodává: „Každý národ pokiaľ viem sa snaží si udržať svoj jazyk, gramatiku. [...] Čo tak iným vysvetliť, že by bolo slušné od nich brať vzrteľ i náš jazyk.“¹⁸

---

¹² "BERUSKA2007". (28.2.2009 15:37): Cesky problem. [online]. [cit. 2012-06-02]. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A090227_220955_domaci_dp&vlakno=30522394>

¹³ "LIGHTL". Re: ... [online]. 2.3.2009 6:28 [cit. 2012-10-08]. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.czhttp://zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A090227_220955_domaci_dp&razeni=vlakno>.

¹⁴ Jména Čechů určitě ano, jak dokládá autor článku *Kopněte si do češtiny* Jan Malinda: „Radekas Johnas. Pod tímto jménem vyšla v roce 1989 Radku Johnovi v Lotyšsku kniha Memen-to. Zjistil to až po vytištění knihy a dost ho to vykolejilo. „Pikantní bylo, že když jsem se podívil, co mi to provedli, opáčili, že to dělají všem...“ (Malinda, 2011)

¹⁵ "VIVA LA SLAVIA". Černý je pako. [online]. 28.2.2009 3:04 [cit. 2012-10-20]. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A090227_220955_domaci_dp&razeni=time&strana=25>.

¹⁶ "KAMJATKO". Jsem pro... [online]. 1.3.2009 16:50 [cit. 2012-10-23]. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A090227_220955_domaci_dp&vlakno=30537480>.

¹⁷ "MO.ZE". Nechcem viesť zbytočnú polemiku!. [online]. 3.3.2009 12:31 [cit. 2012-10-06]. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A090227_220955_domaci_dp&vlakno=30578593>.

¹⁸ "MO.ZE". Re: Hodina prechylovani jiz odbila. [online]. 1.3.2009 16:29 [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A090227_220955_domaci_dp&razeni=time&strana=3>.

Na druhé straně lidé, kteří přechylování obhajovali, uváděli, že je „nejen přirozené, ale i žádoucí“, a to s ohledem na to, aby Čech věděl, o kom se píše, a nedocházelo k omylům. A ti, kteří nechtějí přechylovat, se prý odvolávají na pravidla cizího jazyka nebo se snaží být „světoví“. Proti názoru, že přechylování „komolí“ jména, vystupuje jeden z debatujících s tím, že i v cizině se jména komolí kvůli odlišné výslovnosti. Přechylování považuje za přirozené: „... pokud se budu o někom bavit česky, tak automaticky přechyluju, protože to k češtině patří. [...] přechylování je základní vlastnost češtiny. Stejně jako háčky a čárky nad písmeny,“¹⁹ dodává.

3.2.2 Význam přechylování pro odlišení pohlaví osoby

Jedna z funkcí přechylování, rozpoznání pohlaví člověka, nemá pro mnohé účastníky internetových debat opodstatnění. Někteří z nich dokonce považují takový argument pro užívání přechylování za podceňování inteligence Čechů. „[Téma] [z]dvihá nepřiměřenou vlnu emocí. Občas se ozvou čtenáři s tím, že jsme hlupáci, tupci, kteří se dávno měli poučit, jak se jména píšou u nich v Kanadě, v Německu či ve Spojených státech. My se však řídíme tím, aby čtenář okamžitě a bez pochybností věděl, o kom píšeme, zda o ženě, či o muži,“ (Dolejší – Gazdík, 2009) uvádí se v článku názor jazykové lektorky MF DNES Evy Vašíčkové. Někteří diskutující žádný problém v případě jazykového nerozlišení pohlaví neviděli. Jeden z účastníků označil takový důvod dokonce za „úchylný“ a slova Evy Vašíčkové ostře napadá další z dotčených: „Paní lektorko Vašíčková, lituji, ale považovat čtenáře za hlupáky nebo burany, kteří bez vaší pomoci nedokáží poznat, jestli novinář píše o muži, nebo o ženě, a nedokáží bez toho žít, svědčí o vaší vlastní omezenosti, neprofesionalitě a nezdvořilosti a o podceňování jak čtenářů, tak vašich kolegů, písíciích redaktorů.“²⁰

Debatující upozorňovali na jiné jazyky, které se s tím (tj. s nemožností poznat pohlaví osoby z jejího příjmení) musí také vyrovnat: „jakým způsobem hlásí třeba vítězství v některém závodě takový anglický komentátor, aby diváci nekončili na JIPce, když nebudou okamžitě vědět, jakého je třeba vítěz v slalomu žen pohlaví?“ ptá se další přispěvatel²¹ a jiný usuzuje, že „tedy zřejmě v Česku

¹⁹ "PRDLY". Re: hnus. [online]. 28.2.2009 8:28 [cit. 2012-10-20]. Dostupné z:

<http://zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A090227_220955_domaci_dp&razeni=time&strana=21>.

²⁰ "WABO". Re: Otázka na paní Vašíčkovou. [online]. 28.2.2009 20:48 [cit. 2012-06-03]. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A090227_220955_domaci_dp&razeni=vlakno&strana=5>.

²¹ "WOKOBERE". Může mi někdo říct,. [online]. 28.2.2009 18:44 [cit. 2012-06-07]. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A090227_220955_domaci_dp&razeni=vlakno&strana=4>.

existuje určita mensina, která se vyznacíje mensi inteligenci, nez obcane v ruznych cizich statech.²²

3.2.3 Návrhy řešení bez přechylování příjmení

Výměna názorů leckdy vyústila v diskusi nad tím, jak by se daly skloubit požadavky obou stran. Účastníci se tak kupř. dostali k tomu, že v češtině existují i nesklonná příjmení a že si s tím čeština také dokáže poradit. Jeden z obhájců nepřechylování připustil, že věta by se musela pro svou srozumitelnost upravit, „řešit nějakým opisem.“ Jeho oponent, zastánce přechylování, ale namítá, že to jde, „když takto musíme řešit jednu větu z tisíce, a když každou druhou.“²³

Objevila se i otázka, jak by aktéři diskuze zacházeli s příjmeními, která mají své vlastní způsoby přechylování – např. příjmení ruská, litevská či řecká nebo islandská. Zda by se ruská příjmení měla přejmout do češtiny již přechýlená, nebo by se měla přechýlit ještě jednou.²⁴ Ve druhém případě pak diskutující přemýšleli, zda bychom měli odvozovat ženskou formu příjmení od tvaru cizího mužského příjmení (nepřechýleného), nebo ženského (už přechýleného).²⁵

Zajímavou diskusi zahájil jeden ze zastánců přechylování dotazem, jestli bychom i křestní jména nebo příjmení mužů měli nechat v původní formě, jelikož při skloňování jejich tvar také měníme. To je mu vyčteno jako směšování dvou pojmů – přechylování a skloňování: „Sklonovat neprechylované jméno je v pořádku, přidat mu kus (prechylovat) a pak tomu davat další koncovky sklonováním je vyloženy paskvil jazyka českého.“²⁶ odpovídá mu další z účastníků. Na tuto výtku reaguje vysvětlením, že přechylování právě umožňuje příjmení skloňovat a namítá, že obě „komolení“ nejsou některými diskutujícími posuzována stejně. Přípona *-ová* je podle něj označována odpůrci přechylování za komolení, protože tak nezní jméno dané osoby. Na druhou stranu skloňování mužských křestních jmen a příjmení a křestních jmen u žen již nikoliv, přestože ani to není

²² "CAPTAIN COOK". (2.3.2009 5:23): Re: ... [online]. [cit. 2012-10-06]. Dostupné z:

<http://zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A090227_220955_domaci_dp&razeni=vlakno>.

²³ "GABRIEL SVOBODA". Re: Milí redaktoři,. [online]. 3.3.2009 8:23 [cit. 2012-10-08]. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A090227_220955_domaci_dp&razeni=vlakno&strana=3>.

²⁴ Viz Příruční mluvnice češtiny: „U příjmení slovanského původu na *-ov*, *-ev* a *-in* se ženské protějšky odvozují sufixem *-ová* od celého základu, tedy např. *Gorbačov – Gorbačovová*, *Jermolajev – Jermolajevová*, *Jelcin – Jelcinová*.“ (c. d., s. 122)

²⁵ U řeckých ženských příjmení můžeme postupovat podle mluvnice české, tzn. přechylovat od prvního pádu mužského příjmení, nebo podle mluvnice řecké, tzn. převzít řecký tvar pro ženské příjmení. Stejně můžeme zacházet s příjmeními litevskými nebo lotyšskými: např. řecká příjmení *Kedros*, ženská podoba *Kedru* – v češtině *Kedrosová* i *Kedru*, *Stamidis*, ženská podoba *Stamidu* – v češtině *Stamidisová* i *Stamidu*; lotyšské příjmení *Lauks*, ženská podoba *Lauka* – v češtině *Lauksová* i *Lauka*. (Knappová, 2002, s. 111–113)

²⁶ "CAPTAIN COOK". (2.3.2009 5:34): Re: Ale co potom dělat s cizojazyčným přechylováním ?. [online]. [cit. 2012-10-07]. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A090227_220955_domaci_dp&razeni=vlakno&strana=2>.

pravé jméno osoby: „S. B. se nejmenuje ani "Sandra Bullocková", ani "Sandře Bullock", pokud by ji urazilo jedno, proč by ji neurazilo druhé?“²⁷ namítá. Na to odpovídá další účastník diskuze: „tady snad nikdo netvrdí, že by se neměla skloňovat křestní jména (pokud u žen končí na -a). Tady jde o to, aby se k příjmením V 1. PÁDĚ [...] nepřidávalo něco, co tam být nemá. [...] Nejde tu o skloňování, jde tu o přidávání nepatřičného elementu k příjmení. To skloňování pak probíhá už s tím přídavkem a to je právě špatně,“²⁸ vysvětluje. Nabídnuté řešení, že v prvním pádě bychom mohli tvar příjmení ponechat v původní podobě a v dalších pádech pak při skloňování příponu *-ová* použít, odmítá.

3.3 Rok 2012

Příspěvky „Přechylování příjmení na ČT je neúcta a urážení olympioniček“ a „Přechylování příjmení je správné a mělo by se zachovat!“ uveřejnili dva autoři na svých blozích. Texty reagují na práci sportovních komentátorů letních olympijských her 2012 v Londýně vysílaných Českou televizí. Postoje v nich byly protichůdné, na diskuzi se podíleli jak zastánci, tak odpůrci přechylování, autoři blogů vzájemně nepolemizují. Diskuze u obou blogů byly v naší analýze spojeny z důvodu jejich uveřejnění krátce po sobě v srpnu 2012.

První příspěvek, Přechylování příjmení na ČT je neúcta a urážení olympioniček (Kňava, 2012), byl podle údajů na stránce uveřejněn ve čtvrtek 9. srpna 2012. Do debaty její účastníci, jichž bylo okolo 270, přidali 1204 příspěvků, z nichž poslední byl přidán 12. září 2012.

Ondra Kňava, autor příspěvku, nesouhlasí s přechylováním a přidává již známá hodnocení: „Česká televize przní příjmení“, „přejmenovává zahraniční sportovkyně“, je to „naprostá ignorace jedinečného jména sportovkyň“, píše dokonce o „přechyloúchylných praktikách“. Pozastavuje se nad přechylováním ruských příjmení a i tím, že Kateřina Emmons je stále Kateřina Emmons. Udivuje ho i to, že výjimky lze udělat v případě příjmení asijských sportovkyň, mluví také o „zkostnatělých a konzervativních doporučeních Ústavu pro jazky [sic] český“, o tom, že Česká televize „przněním příjmení uráží výkony sportovkyň“ a proti přechylování namítá, že by měla být užívána „skutečná jména a nikoliv neuctivé a urážející náhražky“. Na pisatelův názor v následné diskuzi reaguje jeden

---

²⁷ "GABRIEL SVOBODA". Re: Vite, co je zajimave?. [online]. 1.3.2009 22:02 [cit. 2012-10-17]. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A090227_220955_domaci_dp&razeni=vlakno&strana=3>.

²⁸ "_SKYE". Re: Milí redaktoři, [online]. 1.3.2009 22:02 [cit. 2012-10-08]. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A090227_220955_domaci_dp&razeni=vlakno&strana=3>.

z účastníků: „Vytykat CT, ze pouziva soucasnou spisovnou cestinu mi proste prijde hloupe.“²⁹

Druhý text, Přechylování příjmení je správné a mělo by se zachovat! (Vašina, 2012), byl zveřejněn v neděli 12. srpna 2012. Počet příspěvků je mnohem nižší (465), poslední z nich byl přidán 13. října 2012. Diskuze se zúčastnilo více než 120 příspěvatelů.

Autor druhého příspěvku Adam Vašina hodnotí přechylování ve veřejnoprávním médiu kladně, jelikož jeho „komentátoři znají a používají správně pravidla českého pravopisu“, zmiňuje i patriotismus: „přechylování prostě do českého jazyka odjakživa patří a měli bychom na něj být hrdí!“ a upozorňuje i na rozlišování pohlaví nositele jména: „přechylování předchází faux pas, jelikož od počátku známe pohlaví osoby.“ „Zároveň čekám,“ píše dále, „kdy začnete brojit i proti skloňování, je to také způsob prznění. Pak se přestaneme zabývat zbytečnostmi jako je i/y nebo mě/mně a budeme hned světovější, jak si to přejete!“ obviňuje ty, kteří jsou proti přechylování.

3.3.1 Co si o přechylování myslí internetoví diskutující

V diskuzích z roku 2012 je přechylování označeno například za „českou raritu (přechylovací prznění ženských jmen u osob nežijících trvale v ČR)“, nebo za „přežitek“ (názor zastávala osoba uvádějící svoje zahraniční zkušenosti). Přechylováním prý „jména komolíme“ nebo při něm také přidáváme „ženskou koncovku“. Podle jiných debatujících je dokonce „úchylné a absolutně neobhájitelné“ případně „urážlivé [...] hloupé a trapné a jen připomíná naši českou omezenost“. I v této diskuzi se vyskytl názor, že přechylování je „důkaz neúcty a ignorace“.³⁰

Na druhou stranu „někdy vypadá i rozumně a zas tak nevadí“ a objevilo se zde i mínění, že nepřechylování je „naprostá neúcta ke kráse [k češtině, ke krásnému zvukomalebnému jazyku]“ a že „zavání nesmyslným feminizmem [...] a jednak poklonkovaním před jazyky, které pro svoji nedokonalost prostě přechylovat neumějí!!!“³¹ Další příspěvatel podotýká, že „čeština je pěkná a krásně

---

²⁹ "LELAND PALMER". Pravidla. [online]. 12.8.2012 14:36 [cit. 2012-10-11]. Dostupné z: <http://blog2.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A120809_282566_blogidnes&vlakno=56951600>.

³⁰ "POTOOCZECH". (12.8.2012 23:26): Přechylování = ignorantství. [online]. [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <http://blog2.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A120812_282891_blogidnes>.

³¹ "KUDRNÁČEKABC". Přechylování. [online]. 14.8.2012 15:57 [cit. 2012-10-11]. Dostupné z: <http://blog2.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A120809_282566_blogidnes&vlakno=57007998>.

hned rozezná dívku od chlapce. To každá řeč neumí. Tak si ji chraňme proti ignorantům.³²

Rovněž zde najdeme hodnocení spojující přechylování s národní identitou. Odpůrci přechylování jsou mj. ti, „kteří se tak snaží dokázat svoji ‚světovost‘“³³, a to oni prý „naopak dělají jazyk nepřirozeným a za každou cenu se chtějí přizpůsobit cizímu vzorci.“³⁴ Jeden z debatujících se ve své odpovědi jinému účastníkovi diskuze vyjadřuje v podobném duchu: „Pokud se vám to nelíbí, přestěhujte se do země, jejíž jazyk je bližší světovému normálu a nebudete to muset řešit. Takhle buďto můžete mluvit česky a platit za to daní "pokřívování" některých jmen, nebo můžete hrdě mluvit paskvilem češtiny a machrovat, jak těm cizinkám, kterým je to naprosto ukradený, zachováváte jméno.“³⁵

Za negativní důsledek přechylování považuje jeden z účastníků fakt, že „často vede ke špatné výslovnosti. Typickou ukázkou je jméno francouzské herečky Brigitte Bardot, která se v Česku přechyluje jako Bardotová a správně by přitom mělo být Bardóová, protože Francouzi ono t nevyslovují [...]“³⁶

Diskutující také uváděli, že se jim nelíbí přechylování příjmení sportovkyň a dokazují, že se bez přechylování evidentně můžeme obejít, pokud již máme *Kateřinu Emmons* nebo *Kateřinu Nash*.

3.3.2 Význam přechylování pro odlišení pohlaví osoby

Tomuto tématu se účastníci diskuzí věnovali jen zřídka. V předchozí debatě k článku z roku 2009 byla tato problematika vzpomenua vícekrát zřejmě proto, že článek se významu přechylování pro rozlišení pohlaví věnoval a účastníci diskuze na to reagovali. O tom, že čeština může přechylováním „ihned rozlišit pohlaví už podle příjmení a nemůže tak dojít k trapným faux pas, jak se občas stává v anglosaských zemích právě kvůli absenci přechylování“ (Vašina, 2012), se na svém blogu zmiňoval jen Adam Vašina, zastánce přechylování.

³² "WEITINGER". ***. [online]. 12.8.2012 11:05 [cit. 2012-10-07]. Dostupné z: <http://blog2.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A120812_282891_blogidnes&razeni=vlakno&strana=9>.

³³ "CELIM". (13.8.2012 23:30): Je to celé blbost!. [online]. [cit. 2012-10-11]. Dostupné z: <http://blog2.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A120809_282566_blogidnes&razeni=time&strana=6>.

³⁴ "RRACEK". O co jde?. [online]. 12.8.2012 9:58 [cit. 2012-10-07]. Dostupné z: <http://blog2.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A120812_282891_blogidnes&razeni=vlakno&strana=9>.

³⁵ "TOZEER". Buď čeština nebo jména cizinek... [online]. 12.8.2012 0:01 [cit. 2012-10-11]. Dostupné z: <http://blog2.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A120809_282566_blogidnes&vlakno=56945280>.

³⁶ "PAVEL K". Špatná výslovnost. [online]. 12.8.2012 20:57 [cit. 2013-03-09]. Dostupné z: <http://blog2.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A120812_282891_blogidnes&razeni=time&strana=6>.

V diskuzích se toto téma prakticky nevyskytlo, a pokud ano, nevyvolávalo, na rozdíl od debaty v roce 2009, žádné velké emoce.

3.3.3 Návrhy řešení bez přechylování příjmení

Tak jako ve starší diskuzi, také tady lidé hledají řešení a případný kompromis. Jeden z účastníků připouští, že první pád by mohl být zachován beze změny, v dalších pádech by pro usnadnění skloňování měla přípona *-ová* být. Funkci této přípony přirovnává k funkcím koncovek používaných při skloňování: „Přidat komu čemu BoltOVI a přidat komu čemu WilliamsOVÉ je v obou případech přidání pádové koncovky. [...] když to nechcete přechýlit pro potřeby skloňování už v prvním pádě, tak si v něm nechte Williams, ale pak prostě skloňujte přidáváním mužských i ženských pádových koncovek, protože je to stejné. A nebo neskloňujte ani jména mužská,“³⁷ navrhuje.

Jiný debatující uznává, že důsledné nepřechylování některých příjmení zní divně, takže v souvislých textech navrhuje přechylovat, aby bylo „možné bez problémů správně a citlivě použít češtinu“, ovšem ve sportovních tabulkách či na seznamech naopak původní jméno zachovávat. Pro zlepšení porozumění navrhují někteří používat spolu s nepřechýleným příjmením křestní jména žen či jejich profese.

Odpůrci přechylování hájí zachování původní formy ženského příjmení a nepřidávání přípony *-ová* („ty dámy se tak nejmenují a hotovo“),³⁸ zatímco jeho zastánci domýšlejí nepřechylování v praxi – jeho nepraktičnost. Jsou si vědomi, že přechýlení umožňuje skloňovat ("OVA" není nic jiného než jazykově nástroj který umožňuje sklonování v cestině podle pravidel v ženském rodu.)³⁹ a upozorňují, že při skloňování se i mužská jména mění („když potkám Jana Nováka, tak se taky nejmenuje Jana Nováka. Musím teda říct - potkal jsem Jan Novák“),⁴⁰ ale že tato skutečnost překvapivě nikoho nezajímá.

Zastánci přechylování možná záměrně vyhrocují požadavek protistrany, „aby se příjmení shodovalo s údaji v oficiálních dokladech“, a navrhují, že by se ne-

---

³⁷ "MARTIN ŠUBRT". Re: Takže autorovi dám jeden všetečný dotázek... [online]. 16.8.2012 9:42 [cit. 2012-10-08]. Dostupné z: <http://blog2.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A120809_282566_blogidnes&vlakno=57037086>.

³⁸ "BASTIANKA". (15.8.2012 11:43): Re: to je.. [online]. [cit. 2012-10-11]. Dostupné z: <http://blog2.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A120809_282566_blogidnes&vlakno=57017680>.

³⁹ "LETECMIG". Re: to je.. [online]. 15.8.2012 12:47 [cit. 2012-10-11]. Dostupné z: <http://blog2.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A120809_282566_blogidnes&vlakno=57017680>.

⁴⁰ "AVLYSLAKECOD". (15.8.2012 12:42): Re: to je.. [online]. [cit. 2012-10-11]. Dostupné z: <http://blog2.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A120809_282566_blogidnes&vlakno=57017680>.

musela skloňovat ani jména mužská, jelikož i tam se mění koncovka a „podle přechylovačů změna koncovky=prznění jména“.⁴¹

Jeden z odpůrců přechylování namítl, že skloňování mu nevádí: „Je rozdíl, když skloňují jméno oficiální a jméno zprzněné. Právě skloňování vlastních jmen považují za prima vlastnost češtiny, ale jmen neznetvořených.“⁴² Dostávají se ale zpět k problému, že nepřechýlené příjmení smysluplně skloňovat nelze.

Z dalších témat, která aktéři debaty zmínili, uveďme problematiku českých nepřechýlených jmen Kateřiny Emmons, Karolíny Peake nebo Kateřiny Jacques. Debatující tak upozorňovali na paradox, kdy jsou cizí jména přechylována, ačkoliv výjimky jsou přípustné. Připomenuli i to, že nesklonná příjmení v češtině existují, stejně tak eventuální nejednoznačné věty (*Litvínov porazil Havířov*). Objevilo se také téma jiných slovanských příjmení, stejně jako ve starší diskuzi. Jeden z příspěvatelů navrhoval změnit „pravidla tak, že pokud slovanské jméno na a či ová již končí, tak nezdujovat. To je zbytečná nadstavba a nijak nepomáhá možnosti skloňovat.“⁴³ Účastníci rovněž řešili, jestli lze i odlišnou výslovnost cizího jazyka nebo transkripci do latinky považovat za komolení. Totéž se týkalo i překladů místních názvů států, měst, řek, hor (když *Dresden* nejsou *Drážďany*, *London* není *Londýn* apod.) a otázky, zda tedy nekomolíme tyto cizí názvy tím, že pro ně používáme české výrazy.

4. Závěr

Přechylování cizích ženských příjmení odlišuje pohlaví osoby, pomáhá příjmení integrovat do systému českého jazyka, umožňuje ho skloňovat. Jeho užití či neužití v běžné komunikaci zpravidla není povinné, pro větší srozumitelnost je nicméně praktické. Pokusili jsme se ukázat, jak přechylování hodnotí účastníci vybraných internetových diskuzí, jaké k němu mají výhrady, a proč ho jiní obhajují. Příspěvek uvádí i řešení, která v souvislosti s problematikou přechylování účastníci diskuzí navrhovali.

Zkoumaný materiál pochází z let 2009 a 2012. Veřejnost se o tuto problematiku živě zajímá, což může znamenat, že jí není mateřština lhostejná. Diskuze na Internetu, do níž má možnost se zapojit velké množství lidí, jsme vybrali proto,

⁴¹ "AVLYSLAKECOD". (15.8.2012 12:50): Re: to je., [online]. [cit. 2012-10-11]. Dostupné z: <http://blog2.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A120809_282566_blogidnes&vlakno=57017680>.

⁴²"RUDA PIVRNEC". Re: Přechylování. [online]. 14.8.2012 18:54 [cit. 2012-10-11]. Dostupné z: <http://blog2.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A120809_282566_blogidnes&vlakno=57007998>.

⁴³ "MARTIN ŠUBRT". Re: Nejsem žádný extrémní příznivec přechylování. [online]. 13.8.2012 10:18 [cit. 2013-03-09]. Dostupné z: <http://blog2.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A120812_282891_blogidnes&razeni=vlakno&strana=3>.

že sami uživatelé podobu jazyka výrazně ovlivňují, resp. tvoří. Jejich postoje by tak mohly naznačit, jakým směrem by se přechylování v českém jazyce mohlo vyvíjet.

Literatura a zdroje

(a) Tištěné publikace

- Knappová, M. (1992): Přechylování příjmení jako problém kodifikační a legislativní (návrh kodifikační a doplňkové úpravy). In: *Naše řeč*, 75, s. 12–21.
- Knappová, M. (2002): *Naše a cizí příjmení v současné češtině*. Liberec: Tax Az Kort.
- Knappová, M. (2003): K jazykovým a právním aspektům přechylování příjmení v češtině. In: *Naše řeč*, 86, s. 113–119.
- Příruční mluvnice češtiny*, kolektiv autorů (2003). Vydání druhé, opravené. Praha: Lidové noviny.
- Šebesta, K. (2011): Jazyk zpráv. In: B. Osvaldová et al., *Zpravodajství v médiích*. Praha: Univerzita Karlova. Karolinum, s. 117–135.
- Tuček, O. (2009): Hrozí Česku občanská válka? In: *Lidové noviny*, XXII, č. 50, s. 3.

(b) Internetové publikace a zdroje

- Zákon č. 301/2000 Sb. (2000) ze dne 2. srpna 2000 o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&nr=301~2F2000&rpp=15#seznam>.
- Dolejší, V. – Gazdík, J. (2009): Přechylování ženských jmen: hrozí Hillary Clinton i Piafova. [online]. [cit. 2012-10-22]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/prechylovani-zenskych-jmen-hrozi-hillary-clinton-i-piafova-pqa-/domaci.aspx?c=A090227_220955_domaci_dp.
- Hudec, O. (2008): Divácká připomínka. In: Vybíral, P. *Čeština před kamerou* (86) [online]. [cit. 2012-05-23]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/blogy/cestina-pred-kamerou/26465-cestina-pred-kamerou-86/>.
- Kňava, O. (2012): Přechylování příjmení na ČT je neucta a urážení olympioniček. [online]. [cit. 2012-10-07]. Dostupné z: <http://knava.blog.idnes.cz/c/282566/Prechylovani-prijmeni-na-CT-je-neucta-a-urazeni-olympionicek.html>.
- Malinda, J. (2011): Kopněte si do češtiny. Mapovali jsme, proč přechylovat a proč ne. [online]. [cit. 2012-10-07]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/kopnete-si-do-cestiny-mapovali-jsume-proc-prechylovat-a-proc-ne-pbc-/domaci.aspx?c=A110826_112623_domaci_jw.
- Mediální archiv Newton Media, a. s.: Mediasearch. [online]. [cit. 2013-05-08]. Dostupné z: <http://mediasearch.newtonmedia.cz/login.php?r=%2Findex.php&m=-10>.
- Prošek, M. (2008–2013): Přechylování – obecné poučení. In: *Ústav pro jazyk český AV ČR: Internetová jazyková příručka* [online]. ©2008 – 2013 [cit. 2013-03-09]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=700&dotaz=p%C5%99echylov%C3%A1n%C3%AD>.
- Reakce České televize na údajné odvolání Zuzany Kocumové. In: *Česká televize: Vše o ČT | Média | Tiskové zprávy* [online]. 27. 2. 2009 [cit. 2013-05-04]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/press/tiskove-zpravy/?id=3764&strana=2=80&category=2>.

Vašina, A. (2012): Přechylování příjmení je správné a mělo by se zachovat!. [online]. [cit. 2012-10-07]. Dostupné z: <<http://adamvasina.blog.idnes.cz/c/282891/Prechylovani-prijmeni-je-spravne-a-melo-by-se-zachovat.html>>.

(c) Diskuze

Diskuze k článku Přechylování ženských jmen: hrozí Hillary Clinton i Piafová. MAFRA a.s. *IDNES: Zprávy* [online]. © 1999–2012 [cit. 2012-06-08]. Dostupné z:

<http://zpravy.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A090227_220955_domaci_dp>.

Diskuze. Přechylování příjmení je správné a mělo by se zachovat! MAFRA A.S. *blog.iDNES.cz* [online]. © 1999–2012 [cit. 2012-10-24]. Dostupné z:

<http://blog2.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A120812_282891_blogidnes>.

Diskuze. Přechylování příjmení na ČT je neúcta a urážení olympioniček MAFRA a.s. *blog.iDNES.cz* [online]. © 1999–2012 [cit. 2012-10-24]. Dostupné z:

<http://blog2.idnes.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A120809_282566_blogidnes>.

Pozn.: Na jednotlivé příspěvky z diskuzí se odkazuje v poznámkách pod čarou.

Zpráva o činnosti Jazykovědného sdružení v roce 2012

1. Organizační otázky

Letošní rok byl výjimečný volbami nového Hlavního výboru Jazykovědného sdružení ČR. Za situace, kdy svou kandidaturu nepřihlásila stávající předsedkyně Jazykovědného sdružení PhDr. Světlá Čmejková, DrSc., byl zvolen výbor v tomto složení: doc. PhDr. Božena Bednaříková, Ph.D., doc. Mirjam Fried, Ph.D., prof. PhDr. Jana Hoffmannová, DrSc., prof. PhDr. Hana Gladkova, CSc., PhDr. Václava Holubová, ing. Jana Klímová, Ph.D., prof. PhDr. Petr Mareš, CSc., doc. PhDr. Martina Šmejkalová, Ph.D., doc. PhDr. Marie Vachková, Ph.D., PhDr. Milan Harvalík, Ph.D. (náhradník). Výbor posléze zvolil svého předsedu (P. Mareš), místopředsedkyně (H. Gladkova a M. Vachková), vědeckou tajemnici (M. Šmejkalová) a hospodářku (V. Holubová).

V prvním půlroce své činnosti Hlavní výbor přijal některá opatření, jejichž cílem je zlepšení propagace Jazykovědného sdružení a zpravidelnění komunikace s jeho členy; webové stránky JS byly osamostatněny a přesunuty na adresu www.jazykovednesdruzeni.cz. I nadále pokračuje postupná digitalizace starších čísel časopisu *Jazykovědné aktuality* (v současné chvíli jsou digitalizována čísla od současnosti zpětně až po ročník 1994).

2. Přednášková činnost

V roce 2012 – stejně jako v letech minulých – se Jazykovědné sdružení ČR v Praze a mimopražských pobočkách zaměřilo především na pořádání přednášek a seminářů. Ve všech pobočkách proběhlo celkem 45 přednášek a odborných seminářů, na nichž participovaly nejen badatelské individuality, ale také akademická pracoviště Ústavu pro jazyk český a pracoviště univerzitní. Témata se týkala především stylu textu v různých pojetích a v různých vývojových obdobích, ale pozornosti přednášejících i hostů se těšila také témata gramatická či etymologická (o jejich tematické pestrosti svědčí připojený soupis přednášek). Neobyčejný zájem posluchačů vzbudila dvě seminární odpoledne organizovaná pražskou centrálou, a to *Styl a slovník: Stylistické markery v jednojazyčné a překladové lexikografii* a *Vybrané lexikální jevy v češtině doby střední*, na nichž vystoupili autoři *Velké německo-české lexikální databáze* z Lexikografické sekce Ústavu germánských studií FF UK a pracovníci oddělení současné lexikologie a lexikografie, oddělení stylistiky a lingvistiky textu a oddělení vývoje ja-

zyka ÚJČ AV ČR. Zatímco první ze seminářů byl zaměřen na otázky, s nimiž jsou konfrontováni lexikografové při tvorbě jednojazyčných i překladových slovníků, druhý seznámil účastníky se slovotvornou a morfologickou charakteristikou lexikálních jednotek shromážděných při vytváření lexikální databáze humanistické a barokní češtiny.

Z jubilejních přednášek je třeba vzpomenout přednášky doc. PhDr. Františka Štíchy, CSc., k výročí 100 let od narození Miloše Dokulila (její text vyšel v čísle 3–4/2012 *Jazykovědných aktualit*) a PhDr. Milady Homolkové, Ph.D., *Hledání lexikografického tvaru: staročeské sloveso hládati/hlédati/hledati*, ze zahraničních pak vystoupení doc. Jovky Tiševové, Ph.D., ze Sofijské univerzity Sv. Klimenta Ochridského na téma *Jak mluví Bulhaři v různých situacích*, přinášející informace o vyvíjeném komplexním teoretickém modelu pro analýzu mluvené bulharštiny jako základního nástroje sociální interakce. Z přednášek v pobočkách zaujala atraktivní královéhradecká přednáška PhDr. Ondřeje Bláhy, Ph.D., který promluvil o odrazu totalitního režimu a technického pokroku v lexiku publicistiky i v lexiku běžně mluvené češtiny, o vývojových tendencích v syntaxi a flexi a o otázkách „účinnosti“ kodifikace z r. 1957. Mezi jednotlivými pobočkami dále rádi vyzdvihneme pobočku v Olomouci, která uspořádala oproti loňskému roku trojnásobný počet přednášek (podobně i pobočka v Českých Budějovicích), a to s významným zastoupením zahraničních řečníků, pobočku v Hradci Králové s opravdu velmi hojnou návštěvností jednotlivých přednášek, návštěvností o to více potěšující, že významný podíl posluchačstva tvořili studenti Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové. Pravděpodobně nejzřejmější internacionální rozměr měly přednášky v Brně (hosté z Barcelony, Toruně, Newfoundlandu a Ontaria), veliký posluchačský ohlas tam vyvolala přednáška Jaroslava Peregrina *Jazyk a problém kódovací tabulky*, zpochybňující obvyklé chápání jazykové komunikace jako procesu kódování a dekodování.

3. Účast na přípravě mladých lingvistů

Jazykovědné sdružení v loňském roce kladlo zvýšený důraz na zapojování pregraduálních i postgraduálních studentů lingvistiky do svých akcí. To se zřejmě odrazilo např. na pražských odborných seminářích, kde studenti vytvářeli opravdu poznatelný segment návštěvníků.

I tentokrát Jazykovědné sdružení participovalo na olomoucké soutěži *Student a věda* (sekce lingvistika), a to jak materiální podporou, tak přímou účastí. 2. ročník této celostátní soutěže se uskutečnil 7. května 2012 (členové organizačního týmu: doc. PhDr. Božena Bednaříková, Dr., Mgr. Jana Kuběnová, Mgr. Petra Martinková, Mgr. Ondřej Skácel, Mgr. Eliška Vejrychová). Pozici předsedkyně soutěžní poroty přijala PhDr. Ludmila Uhlířová, CSc., dr.h.c. A stejně jako minulý rok byla konstatována stále se zvyšující úroveň soutěžních prací.

Podrobnou zprávu o akci si mohou zájemci přečíst v tomto čísle Jazykovědných aktualit.

7.–9. května 2012 Jazykovědné sdružení spolupřátalo *XIII. mezinárodní setkání mladých lingvistů Olomouc 2012: Od slova k modelu jazyka* (členové organizačního týmu: doc. PhDr. Božena Bednaříková, Dr., Mgr. Vít Gvoždiak, Mgr. Jana Kuběnová, Mgr. Petra Martinková, Mgr. Ondřej Skácel, Mgr. Eliška Vejrychová). V rámci konference byly realizovány 3 workshopy: Diachronní workshop (PhDr. Robert Dittmann, Ph.D.), Jazykové korpusy z pohledu tvůrců a uživatelů (Mgr. Markéta Janebová, Ph.D., a Mgr. Michaela Martinková, Ph.D.) a Dynamické tendence v popisu lexikálního významu (Mgr. Marek Nagy, Ph.D.).

4. Publikační činnost

Časopis *Jazykovědné aktuality*, vydávaný pomocí dotace Rady vědeckých společností, prošel ve svém 49. ročníku významnými změnami. Byla obnovena redakční rada a Hlavní výbor JS schválil změnu podtitulu časopisu z Informativní zpravodaj českých jazykovědců na: *Časopis Jazykovědného sdružení ČR*. S tím souvisí i pokračující snaha redakce JA o další zvyšování úrovně publikovaných příspěvků a zvyšování prestiže časopisu, mimo jiné zavedením interního recenzního řízení. Skladba časopisu i nadále sestává z vědeckých článků (z oblasti novějších směrů, jako je např. korpusová lingvistika a pragmalingvistika, ale i z oblastí „tradičních“ – gramatika a lexikografie), recenzí, zpráv z jazykovědných pracovišť a zpráv o konferencích či významných jubileích (Alois Jedlička).

Informace o JS a jeho činnosti, o probíhajících i plánovaných akcích, lze nalézt rovněž na nově zřízených webových stránkách (<<http://www.jazykovednesdruzeni.cz/index.html>>).

5. Přehled přednášek Jazykovědného sdružení v roce 2012

Brno:

- 1) 7. března 2012: Vaidas Šeferis, Hledání koherence literárního textu: záhady Kristinojase Donelaitise
- 2) 28. března 2012: Jaroslav Peregrin, Jazyk a problém kódovací tabulky
- 3) 11. dubna 2012: Berit Gehrke, How to cause a passive state
- 4) 25. dubna 2012: Maciej Grochowski: Partikuly jako operatory meta-tekstowe
- 5) 9. května 2012: Vladimír Šaur, Určující kritéria rozhraničení slovanských jazyků

- 6) 20. června 2012: Vít Bubeník, Ke středoinďickému původu domštiny a romštiny
- 7) 7. listopadu 2012: Jan Bičovský, Nová indoevropská gramatika
- 8) 5. prosince 2012: Barbora Hanzová – Ondřej Koupil – Boris Lehečka, Modul digitalizovaných mluvnic na vokabuláři webovém
- 9) 19. prosince 2012: Ivona Kučerová, Ergativní rysy slovanských pádových systémů

České Budějovice:

- 1) 16. dubna 2012: Karel Dvořák, Kauzalitní vztahy v jazykovém vyjadřování
- 2, 3) 23. dubna 2012: Michal Škrabal, Na půl cesty od tradičního slovníkářství k moderní lexikografii (Představení chystaného lotyšsko-českého překladového slovníku)
Podvratná činnost jménem literární publicistika (osobní zkušenosti redaktora literárního obtýdeníku Tvar)
- 4) 26. dubna 2012: Pavel Matlas, Barokní krajina a estetická senzitivita lidové kultury
- 5) 10. října 2012: Lucie Chlumská, Seznamte se s Českým národním korpusem. Novinky v elektronickém zpracování dat
- 6) 24. října 2012: František Štícha, O výzkumu tvoření slov
- 7) 7. listopadu 2012: Karel Dvořák, Odraz sémantiky a pragmatiky v komunikaci

Hradec Králové:

- 1) 14. března 2012: Ondřej Bláha, Proměny češtiny v letech 1948–1989
- 2) 31. října 2012: Václav Cvrček, Jazykové jevy poznáš podle společnosti, na kterou si potrpíš
- 3) 21. listopadu 2012: Ivana Kolářová, Deiktická zájmena jako prostředky implicitně odkazovací a textově navazovací (v konkurenci s jinými slovními druhy)

Olomouc:

- 1) 11. ledna 2012: Peter Kosta, Existují prázdné kategorie?
- 2) 27. března 2012: Karsten Rinas, Tři „nové“ české modifikační částice: schválně, normálně a jako
- 3) 10. dubna 2012: Patrik Mitter, K současnému stavu recepce slovenštiny v ČR
- 4) 17. dubna 2012: Miroslav Vepřek, Kontinuita velkomoravské staroslověnštiny a církevní slovanštiny české redakce

- 5) 18. dubna 2012: Sorin Paliga, Slovesný vid v češtině ve srovnání s ostatními slovanskými jazyky
- 6) 7. května 2012: Jarmila Tárníková, Vágnost jako komunikační strategie?
- 7) 8. května 2012: Vladimír Petkevič, Morfologické značkování v korpusech současné češtiny
- 8) 6. prosince 2012: Miloslav Vondráček, Predikace

Opava:

- 1) 3. dubna 2012: Michal Křístek, Moderní česká stylistika v teorii a VŠ praxi

Ostrava:

- 1) 7. března 2012: Lucie Radková, K současné mluvě odsouzených
- 2) 28. listopadu 2012: Marie Kopřivová, Mluvený jazyk a korpusy

Praha:

- 1) 6. března 2012: Jiří Kraus, „Obecná místa“ v úvahách o jazyce
- 2) 15. března 2012: Jan Chromý, Empirický výzkum produkce psaného textu
- 3) 12. dubna 2012: Vít Dovalil, Metodologie výzkumu jazykového práva
- 4) 3. května 2012: Luboš Veselý, O několika aspektologických otázkách, v nichž nebylo a není shody
- 5) 17. května 2012: Eva Flanderková: Čeština v afázii a zobrazovací metody neurolingvistiky
- 6) 31. května 2012: František Štícha, Jak v epoše elektronických korpusů následovat Miloše Dokulila (Miloši Dokulilovi ke 100. výročí narození)
- 7) 11. června 2012: Jan Kořenský, „Implicitní axiom“
- 8) 20. září 2012: Jovka Tiševová, Jak mluví Bulhaři v různých situacích. O specifických rysech současné mluvené bulharštiny
- 9) 4. října 2012: Milada Homolková, Hledání lexikografického tvaru: staročeské sloveso hládati/hlédati/hledati
- 10) 18. října 2012: Soňa Schneiderová, Citát a jiné způsoby zapojení cizí promluvy v publicistickém textu
- 11) 1. listopadu 2012: Zdeňka Vychodilová, Polyfunkčnost zájmenných lexémů ten a to v porovnání s jejich ruskými ekvivalenty
- 12) 15. listopadu 2012: Marie Vachková et al., Styl a slovník: Stylistické markery v jednojazyčné a překladové lexikografii (seminární odpoledne)
- 13) 13. prosince 2012: Lexikografické odpoledne oddělení vývoje jazyka ÚJČ AV ČR, Vybrané lexikální jevy v češtině doby střední

Ústí nad Labem:

- 1) 7. listopadu 2012: Lukáš Zábranský, Specifické aspekty kompozice ve staroslověštině
- 2) 28. listopadu 2012: Marie Čechová, Řeč o řeči

*Podle podkladů předsedů poboček JS ČR zpracovala Martina Šmejkalová
Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta
martina.smejkalova@pedf.cuni.cz*

Informační zdroje pro výzkum a výuku češtiny

V řadě uchazečů přihlášených do programu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR *Informační zdroje* byla finančně podpořena také skupina pracovníků Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., která předložila na češtinu zaměřený projekt *Informační zdroje pro výzkum a výuku češtiny* (VZ09005). Cílem tohoto právě završeného projektu bylo jednak zabezpečit kontinuitu ve zpracovávání rozsáhlých vědeckovýzkumných dat a informací o českém jazyce a o jeho dokumentaci a výzkumu v šesti oblastech vymezených stručně pojmy *bibliografie, časopisy, slovníky, archiv, mluvnice a příručka*, jednak v těchto oblastech zjednodušit uživatelskou cestu ke klíčovým datovým a informačním zdrojům. Vnější výstupem projektu se stal internetový přístup <<http://www.ujc.cas.cz/infoz/>>, dostupný z hlavní www stránky Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i.: <<http://www.ujc.cas.cz/>>. Méně viditelným výsledkem, avšak výsledkem trvalé hodnoty je množství získaných a zpřístupněných dat.

Každá ze šesti oblastí projektu má svá specifika, vyžadovala proto jiný přístup a způsob řešení a přinesla jiný druh i jinou podobu prezentace výsledků.

1. Bibliografické přehledy (gesce: PhDr. Jana Papcunová)

Projekt pomohl rozšířit digitalizaci a zpřístupňování bibliografického materiálu o češtině a o jejím výzkumu. Informační základ byl zpracován již v 2. polovině 20. století, kdy byla shromažďována bibliografická data jednak v **lístkové podobě** (od r. 1936), jednak v **elektronické bibliografické databázi** (od r. 1992). Projekt se zaměřil také na bibliografická data z ročenek *Bibliografie české lingvistiky*, vydávaných tiskem od roku 1955.

Nejprve bylo připraveno zpřístupnění staršího materiálu, dostupného do té doby pouze v kartotékách oddělení vědeckých informací ÚJČ. V elektronické podobě byla k dispozici jen menší část. Poté přišla na řadu bibliografická data z ročenek. Celý bibliografický materiál o češtině a jejím výzkumu z let 1945–1960

a 1977–1991 byl souhrnně revidován a připraven ke zpřístupnění. Uživatelské prostředí bylo přitom koncipováno tak, aby umožnilo vyhledávání podle **speciálního desetinného třídění**, vypracovaného pro tento účel v bibliografickém oddělení ÚJČ. V blízkém výhledu bude též umožněno vyhledávání podle **klíčových slov**. Uživatelskému komfortu poslouží u většiny záznamů **anotace**.

Díky projektu bylo zpřístupněno přepisem 11 743 záznamů (retrospektivní databáze) a skenováním dalších 24 697 záznamů. Spolu s aktuální (mimo projekt souběžně doplňovanou) databází, čítající 62 700 záznamů, je tak v době ukončení projektu souhrnně k dispozici **99 140 bibliografických jednotek**. Pro jazyk střední velikosti nemá tento počet ve světě obdoby. Zbývající projektem připravená data budou integrována do stávající bibliografické databáze podle dalších možností.

Vedle lingvistických bibliografických ročenek byly digitalizovány také záznamy z deseti svazků bibliografie kvantitativní lingvistiky z let 1967–1982. Do formátu pdf bylo naskenováno 2 218 záznamů.

Uživatelské přístupy:

<http://bibliografie.ujc.cas.cz>
<http://www.ujc.cas.cz/publikace/elektronicke-zdroje/bibliografie-ceske-lingvistiky/index.html>
<http://www.ujc.cas.cz/infoz/>

2. Odborné časopisy (gesce: Petr Koudelka, PhDr. Ivana Svobodová)

Cílem bylo digitalizovat co největší počet sešitů („čísel“, „svazků“) časopisů *Naše řeč* (517 sešitů vydaných v l. 1916–2000) a *Slovo a slovesnost* (239 sešitů vydaných v l. 1935–2000) a vytvořit vhodné uživatelské prostředí pro nahlížení do digitalizované podoby všech zpracovaných ročníků. Souběžně se zahájením skenování historických sešitů *Naší řeči* byl koncipován, založen a připraven kompatibilní informační základ – databáze obsahů a autorů – také pro časopis *Slovo a slovesnost*, a to s ohledem na možnosti a potřeby příp. pozdějšího rozšíření i na časopisy *Časopis pro moderní filologii*, *Acta onomastica*, *Linguistica Pragensia*, ev. další. Podstatnou částí těchto prací byly časově náročné, ale nutné textové a věcné revize informačního základu a jeho průběžné doplňování. Jednotlivé ročníky byly do elektronického archivu doplňovány postupně.

Návštěvnost www stránek ještě nekompletního časopisu *Naše řeč* v první fázi řešení projektu, tj. v roce 2010, dosáhla téměř 245 000 přístupů uživatelů (od počátku února 2010, kdy začala být návštěvnost sledována, činil denní průměr 746 přístupů). Vzhledem k nečekaně vysokému zájmu veřejnosti a zároveň vzhledem k náročnosti těchto prací byl původní záměr zahájit digitalizaci dalších bohemistických periodik odložen do budoucích projektů a práce byla operativně soustředěna na přednostní dokončení digitalizace časopisu *Naše řeč* až do

roku 2007. Soustředěním na jeden typ předlohy bylo možno výrazně zvýšit počet zpracovaných svazků.

Uživatelům tak bylo zpřístupněno 562 sešitů (90 ročníků od r. 1916 do r. 2007) časopisu *Naše řeč* a zatím 28 sešitů (7 ročníků od r. 1935 do r. 1941) časopisu *Slovo a slovesnost*. Výsledné databáze byly implementovány jak do samostatného www přístupu, tak do společného www portálu. Sdílení přístupu z dalších webových adres zůstalo zachováno.

Návštěvnost www stránek časopisu *Naše řeč* v závěrečné fázi řešení projektu, tj. v kalendářním roce 2011, dosáhla bezmála 516 000 přístupů uživatelů a tím denního průměru 1 414 přístupů.

Uživatelské přístupy:

<p><http://nase-rec.ujc.cas.cz/> <http://sas.ujc.cas.cz/> <http://casopisy.ujc.cas.cz/> <http://www.ujc.cas.cz/infoz/></p>
--

3. Lístkové archivy excerpt (gesce: Petr Koudelka, RNDr. Jan Králík, CSc.)

Projekt se obracel také k podpoře zpřístupnění rozsáhlého korpusu jedinečného historického **lístkového lexikálního archivu**, na jehož základě vznikly všechny reprezentativní výkladové slovníky češtiny. Záměrem bylo podpořit koncepčně originální kombinaci vyhledávání v lístkovém archivu se základním lexikografickým zpracováním tohoto korpusu, tj. v heslech *Příručního slovníku jazyka českého*, jak ji v jiném projektu připravil doc. RNDr. Karel Oliva, Dr. Věcně šlo o otevření volného přístupu ke kontextům slov ve stěžejních dílech klasiků české literatury krásné i naučné od roku 1770 až do 80. let 20. stol., tedy o zpřístupnění jedinečné sbírky, která je svého druhu národní kulturní památkou. Historický lístkový archiv byl založen na totální ruční excerpci vybraných děl z různých zdrojů, typově zejména knih, časopisů a denního tisku. Jedinečný rozsah záznamů pokrývajících zásadní díla české literatury i publicistiky dosáhl unikátního rozměru i nevyčíslitelné hodnoty materiální a informační. Lístkový archiv a jeho elektronická verze neopakovatelně pokrývají všeobecnou (novočeskou) slovní zásobu a dobovou českou odbornou terminologii. Skenování lístků proběhlo za pomoci předchozích projektů, avšak zpřístupnění mohlo být do doby zahájení projektu uskutečněno pouze zčásti.

Nejprve bylo třeba zbývající část digitalizované verze archivních excerpt opatřit popisem lemmat a revidovat i dříve provedené popisy. Souběžně byly koncipovány a projektem podpořeny programátorské úpravy jednak samostatného prohlížení, jednak zdokonaleného propojení s heslářem a s digitalizovanou verzí *Příručního slovníku jazyka českého*. Projekt podpořil také dopracování nabídky kombinovaného nahlížení.

Historický listkový archiv tak mohl být zveřejněn v plném rozsahu 8 696 850 excerpt. Projekt vedle zpřístupnění zajistil i zálohování tohoto mimořádně objemného souboru dat.

Uživatelské přístupy:

<p style="text-align: center;"><http://bara.ujc.cas.cz/psjc/> <http://www.ujc.cas.cz/infoz/></p>
--

4. Mluvnice (gesce: Ing. Jana Klímová, Ph.D., RNDr. Jan Králík, CSc.)

Snahou řešitelů bylo vytvořit a zpřístupnit zcela novou položku mezi informačními zdroji a nabídnout ji k prohlížení. V obzoru byla data v podobě textů mluvnice češtiny v předpokládaném rozsahu 2 500 tiskových stran.

Projekt se zaměřil na akademickou *Mluvnici češtiny* (1986–1987, Praha: Academia, 1848 s.) a ve výhledu se zabýval licenčními možnostmi jednak *Příruční mluvnice češtiny* (1995, Praha: NLN, 799 s.), jednak *Stručné mluvnice české* (2002, Praha: Fortuna 2002, 246 s., vydání upravené podle PČP 1993). Po zajištění licenčního souhlasu proběhlo nejprve skenování akademické *Mluvnice češtiny* (díl 1, Fonetika, Fonologie, Morfonologie a morfémika, Tvoření slov, 566 s.; díl 2, Tvarosloví, 536 s.; díl 3, Skladba, 746 s.). Souběžně probíhala koncepční a programátorská příprava budoucích prohlížečů. Návrh obslužných programů vycházel z obsahové struktury svazků a přihlížel ke specifickým dalších děl ve zvoleném okruhu.

Třebaže byla vedena intenzivní jednání o licenčním uvolnění dalších dvou děl zamýšlených ke zveřejnění a zpřístupnění prostřednictvím www portálu, ani po opakovaném jednání příslušní vydavatelé tato díla licenčně neuvolnili. Skenovacích kapacit této části projektu proto bylo operativně využito ke zpřístupnění jiného díla z oblasti gramatiky, u něhož mezitím odpadly licenční překážky (Jelínek, J. – Bečka, J. V. – Těšitelová, M.: *Frekvence slov, slovních druhů a tvarů v českém jazyce*, 1961, Praha: SPN, 587 s.).

Rozsah zpřístupnění dat v této oblasti tak dosáhl ve 4 svazcích počtu 2 435 stran.

Uživatelské přístupy:

<p style="text-align: center;"><http://www.ujc.cas.cz/sys/galerie-obrazky/mluvnice-cestiny/index.html> <http://www.ujc.cas.cz/infoz/></p>
--

5. Slovníky (gesce: Ing. Jana Klímová, Ph.D., Petr Koudelka, RNDr. Jan Králík, CSc.)

Projekt se zaměřil také na dotvoření a zpřístupnění fulltextové databáze (v minimální verzi alespoň heslářů) plně elektronizovaných podob nejrozsáhlejších

ších výkladových slovníků českého jazyka: *Slovníku spisovné češtiny* (1 svazek; 2003. Praha: Academia, 647 s., 47 073 hesel), *Slovníku spisovného jazyka českého* (4 svazky; 1960–1971, Praha: Academia, 4 692 s., 192 908 hesel), *Příručního slovníku jazyka českého* (9 svazků; 1935–1957, Praha: Státní nakladatelství, Školní nakladatelství, SPN, 10 824 s., 201 279 hesel) a *Slovníku jazyka českého Fr. Trávníčka* (1 svazek; 1952; Praha: Slovanské nakladatelství, 1 801 s.). Součástí projektu bylo i v této oblasti koncipování a vytvoření obslužných vyhledávacích a prohlížečích programů. Pro budoucí výhled byly vzaty v úvahu i parametry licenčně dosud neuvolněného *Akademického slovníku cizích slov* (2 svazky; 1995, Praha: Academia, 834 s.). Jakmile se ukázalo, že nebude zatím možno licenčně uvolnit slovník *Fr. Trávníčka*, operativně byl dopracován, revidován a implementován uživatelský přístup k licenčně volnému *Česko-německému slovníku Fr. Št. Kotta* (10 svazků; 1878–1906, Praha: J. Kolář, Fr. Šimáček, Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 10 204 s.; 351 895 hesel). Kottův slovník byl digitalizován v předešlých projektech členy aktuálního řešitelského týmu.

Projekt podpořil nestandardní programátorský úkol vzájemně kompatibilizovat a propojit data pořízená v různých dobách různými způsoby v různých systémech.

Vzhledem k časovému omezení projektu bylo pro zpřístupňování a pro další provoz elektronických verzí slovníků podpořeno perspektivní webové hnízdo LEXIKO, které již umožňuje a i v budoucnu bude nabízet sofistikované prohlédávání a prohlížení nejrozsáhlejší slovníkové databáze češtiny ze čtrnácti zdrojů (vedle *Slovníku spisovné češtiny*, *Slovníku spisovného jazyka českého* a *Příručního slovníku jazyka českého* také ze zdrojů: *Seznam osobních jmen*, *Heslář lexikálního standardu*, *Frekvenční slovník češtiny*, *Nová slova v češtině*, *Slovník neologizmů 1 a 2*, *Heslář neologického archivu – Neomat*, *Heslář novočeského lexikálního archivu*, *Akademický slovník cizích slov*, *Slovesa pro praxi*, *Slovník vazeb*, *Co v slovnících nenajdete*). Tyto zdroje, které obsahují v současné době 855 329 hesel, jsou zpřístupňovány diferencovaně v souladu s autorskými právy.

Uživatelské přístupy:

<p style="text-align: center;"><http://kott.ujc.cas.cz/> <http://bara.ujc.cas.cz/psjc/> <http://ssjc.ujc.cas.cz/> <http://www.lexiko.ujc.cas.cz/heslare/index.php> <http://www.ujc.cas.cz/infoz/></p>
--

6. Jazyková příručka (gesce: PhDr. Ivana Svobodová)

V širokém obzoru projektu tvořila významnou část i podpora dalšího zpracování a doplnění internetové jazykové příručky, která je dílem kolektivu oddě-

lení jazykové kultury ÚJČ. Jde o první jazykovou pomůcku svého druhu v mezinárodním kontextu, a to jak v části slovníkové, tak v části výkladové.

Podpora ze strany projektu se soustředila na průběžné revize a aktualizace, ale i na zdokonalování vnitřní struktury jazykové příručky. Tyto práce postupovaly jednak podle koncepce připravené v oddělení jazykové kultury, jednak formou operativních reakcí na uživatelské podněty. Bez prodlení byly zpřístupňovány nové doplňky a rozšířená verze internetové jazykové příručky se záměrem, aby se uživatelé mohli co nejrychleji informovat o všech kvalifikovaných doporučeních v naprosté většině běžných jazykových problémů (kolísání, varianty ad.) i o problémech dříve metodologicky nezpracovaných. Prezentace příručky zůstala koncipována v původní separátní podobě na vlastní webové adrese.

Přehled přístupů z více než 700 000 unikátních IP adres je dostupný na: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=_stat>. V roce 2011 přesáhl průměrný denní počet přístupů 20 000, ve „školních“ dnech je průměrná denní návštěvnost přes 24 000 přístupů.

Uživatelské přístupy:

<http://prirucka.ujc.cas.cz/> <http://www.ujc.cas.cz/infoz/>
--

7. Shrnutí

Pro přípravu nových dat mělo zvláštní význam jednak využití informačního zdroje a nástroje *WordSketches – Sketch Engine*, jednak navázání na výsledky úspěšných projektů *Slovní poklad češtiny v informační společnosti* (2003–2005, GA ČR 405/03/0086), *Data a nástroje pro informační systémy* (2004–2008, IS AV ČR 1ET101120413) a *Jazyková poradna na internetu* (2004–2008, IS AV ČR 1ET200610406). Významným operačním prvkem projektu byla úzká spolupráce mezi řešitelským pracovištěm, Ústavem pro jazyk český AV ČR, v. v. i., a hlavním partnerským pracovištěm, Ústavem Českého národního korpusu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, jehož byl ÚJČ spoluzakladatelem.

Jazykověda a zejména bohemistika má v objektu svého zkoumání – v národním jazyku – tak těsné propojení s dalšími odvětvími i s širokou veřejností jako žádný jiný vědní obor. Ani její projekty proto nelze posuzovat z úzkého hlediska jediného oboru, tím méně jejich využití kvantifikovat z obvyklých pozic a v obvyklých parametrických údajích. Z dosavadní zkušenosti s přístupy uživatelů je např. zřejmé, že zájem o využití projektem proponovaného společného www portálu, při zachování souboru separátních portálů, lze očekávat jak ze strany studentů a přednášejících jazykových kateder vysokých škol v republice i v zahraničí, tak ze strany výzkumných pracovišť nejen lingvistických (jako jsou např. Ústav českého jazyka MU v Brně, Ústav formální a aplikované lingvistiky MFF UK v Praze, Ústav teoretické a počítačové lingvistiky FF UK v Praze

ad.), ale i ze strany vládních, odborných a veřejnoprávních institucí, redakcí a široké veřejnosti.

Při oponentním řízení 9. února 2012 shledala sedmičlenná oponentní rada, že všechny cíle projektu byly splněny a stanovené ukazatele naplněny a překročeny. Celý projekt proto vyhodnotila jako úspěšně dokončený. V závěrečném souhrnném stanovisku oponentní rada konstatovala, že výsledky projektu ovlivnily přístup k dané problematice i v dalších zemích Evropy. Celkový výsledek hodnocení proto zněl: *V – vynikající (mezinárodního významu)*.

Jan Králík
Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
kralik@ujc.cas.cz

Co spojuje Japonsko s Českem: slavistika, počínající multilingvismus a jazykový management

Hokkaidó, severní ostrov Japonska, země rýže a saké, nemá s Českem společné jen dobré pivo a brambory, ale také slavistiku. Největším slavistickým pracovištěm v Japonsku je Slavic Research Center (SCR), které je součástí Hokkaidské univerzity přímo ve městě Sapporo. Historie SCR se datuje od padesátých let 20. století, kdy na Hokkaidské univerzitě vznikla koordinační skupina výzkumníků, která zanedlouho dostala název „Slavic Institute“ a byla přiřazena k právnické fakultě. Dnes je SCR jedním z nejdůležitějších japonských vědeckých pracovišť (tzv. centrum excelence). Má oficiální status národní instituce pro mezinárodní spolupráci v oblasti slavistiky. Vydává periodika *Suravu Kenkyū* (*Slavic Studies*, od r. 1957) a *Acta Slavica Iaponica* (od r. 1983) a také sérii publikací nazvanou – pro dnešní orientaci pracoviště příznačně – *Slavic Eurasian Studies* (od r. 2004). V ní nepublikují jen autoři a autorky z Japonska, ale takřka z celého světa. SCR je pochopitelně aktivní i ve vzdělávací oblasti a s ohledem na svou excelenci (špičkovost) se zaměřuje na doktorský stupeň studia.

S polohou v blízkosti hranic se Sovětským svazem nebyla těžištěm slavistiky hokkaidského SCR (a to ani na jeho počátku) slovanská filologie, ale studium slovanského a širšího eurasijského areálu ve své komplexitě, tedy areálová studia. Vědecký program, který SCR realizuje v současnosti, *Reshaping Japan's Border Studies*, se zaměřuje zejména na sporná, konfliktní nebo jinak problematická pohraniční území Eurasie od Podněstří po Kurilské ostrovy (viz <<http://borderstudies.jp>>). S ohledem na geopolitický vývoj po rozpadu sovětského bloku a SSSR a vzestup Číny, Indie a islámu v Eurasii je komplexní přístup SCR k tomuto areálu zcela logickým důsledkem (viz <<http://src-h.slav.hokudai.ac.jp>>).

Přes důraz na výzkum mezinárodních vztahů, politiky, ekonomiky a sociokulturních aspektů Eurasie se SCR zabývá i výzkumem lingvistickým. Můžeme

například zmínit práci jednoho z pracovníků Centra, slavisty Motokiho Nomačiho, který se zabývá mj. gramatikalizací ve slovanských jazycích, včetně kašubštiny.¹ V listopadu 2011 zorganizoval M. Nomači spolu s Predragem Piperem (za Komisi pro gramatickou stavbu slovanských jazyků při Mezinárodním komitétu slavistů) lingvistickou konferenci *Grammaticalization and Lexicalization in Slavic Languages*. Lingvisticky zaměřené práce se nacházejí i ve zmiňovaných periodických publikacích SCR. Přesto v jeho činnosti už na první pohled převládají ostatní zmíněné složky areálového studia.

Ambicí SCR je být výzkumným centrem mezinárodního významu. Za tímto účelem zve Centrum k přednáškám a pobytům poměrně velké počty specialistů a specialistek ze zahraničí. Koncem září 2011 byli na SCR pozváni přednášet i dva pracovníci Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Vít Dovalil a autor této zprávy. Vít Dovalil v SCR přednesl příspěvek *On the status of German in the European Union*. Zabýval se v něm metodologickou otázkou, jak vůbec určit status jazyka, a rovněž historickými milníky ve vývoji statusu němčiny v evropských institucích. Přednášku uzavřel přehledem současných debat o posílení statusu němčiny v EU. Marián Sloboda v přednášce *How similar and mutually intelligible are Slavic languages?* představil metodologii a některé výsledky projektu podpořeného Grantovou agenturou Univerzity Karlovy v Praze *Vzdálenosti mezi slovanskými jazyky a jejich vzájemná srozumitelnost*. Je možná příznačné, že první, „areálová“, přednáška přitáhla na půdě SCR o něco více posluchačů než druhá, lingvistická.

Přednášky obou hostů zorganizoval někdejší člen SCR a současný pracovník fakulty médií a komunikace, japonský bohemista a germanista Satoši Hašimoto, který studoval i v Československu. Profesor Hašimoto se vedle překladů české literatury do japonštiny a výuky němčiny zabývá i problematikou jazykového vzdělávání v Japonsku a v Evropě, tedy tématy spjatými s multilingvismem.² Byl také organizátorem sympozia *Multilingualism: Perspectives from Europe and Japan*, které se 26. září 2011 konalo na půdě fakulty médií a komunikace. Kromě obou hostů z FF UK na něm vystoupili specialisté působící na Hokkaidské univerzitě – Kylie Martin a Nicolas Jegonday.

K. Martin ve svém příspěvku *Mapping the Ainu sociolinguistic ecologies: the relationship between language learning, pride and self-identity amongst Kantō Ainu* prezentovala dvě případové studie zachovávání jazyka Ainů. Ainové jsou

---

¹ Nomachi, M. (2010): Kashubu-go no juyō-sha judō kōbun to sono bunpō-ka o megutte [O kašubském recipientním pasivu a jeho gramatikalizaci]. In: *Suravu Kenkyū / Slavic Studies*, 57, s. 27–57; Nomachi, M. – Heine, B. (2011): On predicting contact-induced grammatical change: Evidence from Slavic languages. In: *Journal of Historical Linguistics*, 1, č. 1, s. 48–76.

² Hashimoto, S. (2010): European language learning in Japan: Current situation and future perspectives. In: *Building the Future: An Assessment on the Interaction between European Languages Programs and European Studies in East Asia: Proceedings of the First International Symposium on European Languages in East Asia*. Taipei: National Taiwan University, European Union Centre in Taiwan, s. 91–83.

původními obyvateli ostrova Hokkaidó, severní části Honšú, Kuril a jižního Sachalinu, kteří byli do relativně nedávné doby v Japonsku diskriminováni, vytěšňováni ze svých území a asimilováni. V současných podmínkách však podle K. Martin dochází ke kulturnímu a jazykovému oživení mezi Ainy. Někteří z nich se snaží osvojit si pozapomenutý jazyk svých prarodičů a předků. Přednášející se ve svých případových studiích věnovala dvěma příslušnicím komunity Ainů v Tokiu a okolnostem, které působily na jejich snahy osvojit si ainštinu.

N. Jegonday, který žije v Japonsku 15 let a působí jako vyučující francouzštiny, přednesl příspěvek na téma výuky cizích jazyků v Japonsku a vhodně tak doplnil přednášku K. Martin, která byla o autochtonním jazyce Japonska. Ve svém příspěvku *The Common European Framework of Reference for Languages and the foreign language learning context in Japan* se N. Jegonday zaměřil na Společný evropský referenční rámec pro jazyky (SEER). Je známo, že SEER je jedním z hlavních nástrojů jazykověvzdělávací politiky zemí Evropské unie, ale může být méně známým faktem, že jako inspirace pro jazykové vzdělávání je na různých úrovních oficiality přijímán i v Japonsku. N. Jegonday ovšem poukázal na řadu problematických aspektů, které uplatňování SEER v japonském kontextu má, zvláště na kulturní a lingvistická specifika. K prvním patří tradiční způsob vyučování v Japonsku, který se odlišuje od novějších západních pojetí, zaměřených na praktické komunikační úkoly (*tasks*), které má mluvčí řešit (*action-oriented teaching*). K lingvistickým specifikům patří velká jazyková vzdálenost japonštiny, a to nejen od evropských jazyků, ale také od sousedních asijských jazyků jako čínština a korejština, jejichž znalost je dnes pro Japonsko velmi důležitá. Koncepce úrovně A1 a A2 vypracovaná v SEER pro jazykovou výuku v rámci příbuzných a typologicky podobných jazyků je kvůli této okolnosti podle N. Jegondaye nevyhovující. Problémem je i různost písma, na jehož osvojení je potřeba mnoho času už na začátku výuky.

Hosté z České republiky představili na tomto sympoziu některé otázky multilingvismu v Evropě. V. Dovalil přednesl příspěvek *Equality of languages as an ideology in the European political and legal discourse*. V něm podrobně tematizoval chápání rovnosti jazyků ve strukturní lingvistice (všechny jazyky si jsou rovny), sociolingvistice (sociální hodnota různých jazyků je různá) a především v diskurzu politických a právních dokumentů evropských institucí. V této souvislosti se zabýval ideologií rovnosti jazyků EU a na analýze konkrétního soudního sporu u Evropského soudního dvora ilustroval, jak tato ideologie funguje v praxi.

M. Sloboda v příspěvku *Bilingualization of public signage in Europe: Advocacy coalitions and language policy processes in Croatia, Czechia, Hungary and Wales* se zabýval celoevropským procesem bilingvalizace veřejných nápisů, jako jsou dopravní značení, orientační a informační cedule, na nichž se tradiční menšinové jazyky začínají objevovat vedle jazyků většinových. Tento trend je výsledkem cílených jazykových politik, jak celoevropských, tak národních a regionálních. Příspěvek se zabýval analýzou toho, jak jsou tyto politiky implemen-

továny a jak jsou také přijímány místním obyvatelstvem. Po metodologické stránce M. Sloboda představil komparaci čtyř tradičně bilingvních evropských oblastí (včetně českého Těšínska) s uplatněním politologické teorie koalic aktérů (*Advocacy Coalition Framework*) a sociolingvistické teorie jazykového managementu (*Language Management Theory*).

Hlavní organizátor akce S. Hašimoto pobyt obou pracovníků z Česka na ostrově Hokkaidó zpestřil prohlídkou skanzenu Ainů – vesnice Poroto Kotan. Cílem skanzenu je přiblížit marginalizované a pozapomenuté ainuské tradice a způsob života dalším generacím obyvatel Japonska (viz <www.ainu-museum.or.jp>). Oživení kolektivní paměti na někdejší multilingvní charakter země by jistě bylo potřebné i v České republice, o níž i přes vzrůstající imigraci a diverzifikaci zatím stále panuje představa jednojazyčné a monokulturní země.

Zajímáme-li se o to, co spojuje japonskou lingvistiku s českou, není možné vynechat práci českého lingvisty a japanisty Jiřího V. Neustupného (nar. 1933). J. V. Neustupný vystudoval v Československu, ale v roce 1966 se s manželkou Reiko a dcerou Marikou přestěhoval do Austrálie, kde získal profesorské místo na Monashově univerzitě nedaleko Melbourne.³ Později působil i na několika univerzitách v Japonsku, kde je mezi lingvisty jeho práce o interkulturní komunikaci všeobecně známa. Mezi světovou špičku sociolingvistiky, zejména v oblasti jazykového plánování, jej dostaly jeho práce o jazykové kultuře a jazykovém managementu. Teorie jazykového managementu je originálním přínosem J. V. Neustupného a jeho někdejšího kolegy Björna Jernudda ke konceptualizaci a analýze jazykových problémů a obecně zacházení s jazykem. Neustupného práce má své pokračovatele nejen v Austrálii a Japonsku, ale také v Česku (zvl. Jiří Nekvapil a jeho spolupracovníci) a na Slovensku (zvl. István Lanstyák a Gizella Szabómihályová z bratislavské filozofické fakulty a jazykové kanceláře Gramma).⁴ Pobyt autora této zprávy a V. Dovalila v Japonsku se uzavřel právě na 2. mezinárodním sympoziu o jazykovém managementu, jehož se z Česka zúčastnili ještě Jiří Nekvapil a Tamah Sherman. Sympozium se konalo v říjnu 2011 na Univerzitě Waseda v Tokiu; zprávu o něm podává V. Dovalil ve *Slově a slovesnosti*, 73 (s. 232–235). Třetí ročník sympozia o jazykovém managementu, které má mimo jiné přispět k další česko-japonské sociolingvistické spolupráci, se koná v září 2013 v Praze.

Marián Sloboda
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
marian.sloboda@ff.cuni.cz

---

³ Stručnou biografii J. V. Neustupného lze najít u Neustupný, R. (2001): The portrait of a young linguist at the age of 65. In: Nymburská, D. (ed.), *J. V. Neustupný (Bibliography 1957–2000)*. Praha: Orientální ústav AV ČR, s. 13–18.

⁴ Srov. soubor studií Nekvapil, J. – Sherman, T. (ed.) (2009): *Language Management in Contact Situations: Perspectives from Three Continents*. (Prague Papers on Language, Society and Interaction 1.) Frankfurt am Main: Peter Lang.

Uniformity and Diversity in Language Policy: Global Perspectives

Catrin Norrby – John Hajek (eds.), Bristol, Buffalo, Toronto:
Multilingual Matters, 2011, xxi + 285 s.

Recenzovaná kniha je souborem šestnácti kapitol, napsaných různými autory (akademiky), o jazykových politikách v několika zemích a regionech světa. Tyto oblasti leží konkrétně v Evropě (10 kapitol především o západní Evropě), Austrálii (4 kapitoly) a Severní Americe (2 kapitoly). Publikace se tedy zaměřují na tzv. západní země.

Hned na začátku je třeba uvést, že název knihy *Uniformity and Diversity in Language Policy: Global Perspectives* může být poněkud zavádějící, což může být dáno různorodostí témat obsažených ve sborníku. Uniformita a diverzita v jazykové politice není ve většině kapitol tématem ústředním, ačkoliv je v jednotlivých kapitolách do různé míry, obvykle implicitně, zohledňována. Podobně nejde vždy o globální perspektivy, ale leckdy o perspektivu národní, regionální nebo lokální – o to, jaká je jazyková politika z hlediska obyvatel státu, regionu, zaměstnanců nadnárodní firmy, účastníků onlinové diskuze apod. Neznamená to však, že by globální aspekty v recenzované publikaci chyběly. Většina autorů ve svých popisech zohledňuje důležité globální jevy, jako jsou mezinárodní migrace, mezinárodní obchod, mezinárodní ochrana menšinových jazyků aj. Nepřesnost názvu sborníku může být způsobena různorodostí obsažených témat, pro které je v souhrnu těžké najít výstižný název.

Kniha obsahuje především popisy různých aspektů různě komplexních jazykových politik na několika místech západního světa. Co stmeluje tento různorodý sborník, je pozornost autorů k historickému kontextu i současným okolnostem jazykových politik, k (průběžným) výsledkům jejich implementace a zejména k jistým tenzím mezi jazykovými politikami a aktuální jazykovou situací v dané lokalitě.

Pro sborník je charakteristický důraz na fakticitu a popisnost – snahu o rozvíjení teorie jazykové politiky v knize nenalezneme. Nízká teoretická abstraktnost a nižší míra užívání terminologie na druhou přispívá k tomu, že text bude co do srozumitelnosti přístupný širokému okruhu čtenářů: nejen expertům (akademikům a tvůrcům veřejných politik), ale i laikům, kteří se zajímají o jazykovou politiku v současném světě.

Kniha začíná obecným úvodem, který především popisuje obsah tří částí, do nichž jsou kapitoly rozděleny. První část, nazvaná *Language policy at the official level*, se skládá z pěti kapitol popisujících jazykové politiky vzniklé na oficiální, obvykle státní úrovni. Druhá část *Language policy in practice*:

Indigenous and migrant languages in education obsahuje pět kapitol, které se do větší či menší míry zabývají jazyky ve školství. Protože se zdá (není to vždy zcela jasné), že jde o školství veřejné, lze i tuto část vnímat jako popis jazykových politik na oficiální úrovni. Třetí část se dosti vágně nazývá *Language policy in real and virtual worlds*, kde slovo *virtual* naznačuje, že půjde i o jazykovou politiku v onlinovém světě. Jemu se ovšem věnují jen dvě ze šesti kapitol v této části. Tato část knihy je více heterogenní než předchozí dvě – vedle jazykových politik na webu zahrnuje i jazykové politiky v komerční sféře a u politické opozice. K hodnocení organizace knihy se vrátíme ještě níže. Nejprve si stručně popíšeme obsahy jednotlivých kapitol, abychom si ukázali variabilitu lokalit a témat, které recenzovaná publikace pokrývá.

V první kapitole (*Language policy and citizenship in Québec: French as a force for unity in diverse society?*) se Jane Warren a Leigh Oakes zabývají prosazováním francouzštiny jako prvku québecké identity. Poukazují na to, že tato jazyková politika sice není běžně vztahována na původní obyvatele Kanady, má však přesto dopady i na ně.

Ve druhé kapitole (*Do national languages need support and protection in legislation? The case of Swedish as the „principal language“ of Sweden*) se Sally Boyd věnuje národní jazykové politice a zákonodárství ve Švédsku, kde švédština ztrácí některé domény ve prospěch angličtiny. Cílem státní politiky je podpora švédštiny jak na mezinárodní, tak národní úrovni v komunikačních sférách, v nichž převažuje angličtina. Autorka poukazuje na nekonzistentní argumentaci, kterou se národní jazyková politika vyznačuje – jiné principy se uplatňují ve vztahu k mluvčím švédštiny jako L1, jiné k mluvčím jiných jazyků jako L1, kterými se ve Švédsku mluví. Autorka argumentuje ve prospěch řešení jazykové rozmanitosti citlivějšími lokálními jazykovými politikami a opatřeními spíše než celonárodním zákonodárstvím.

Ve třetí kapitole (*Language policy and smaller national languages: The Baltic states in the new millennium*) se Uldis Ozolins vrací k intenzivně a emocionálně debatované státní jazykové politice v baltských zemích, které se vyznačují konfliktem mezi prosazováním domácího národního jazyka, který za Sovětského svazu vycházel z užívání, a zachováním užívání ruštiny, za SSSR dominantního jazyka. Autor však na základě celostátních dotazníkových výzkumů ukazuje, že na rozdíl od těchto debat u populace obecně převládá oboustranná tolerance a dochází k multilingvalizaci obyvatelstva.

Ve čtvrté kapitole (*Language policy in Australia: What goes up must come down?*) Paulin G. Djité sleduje vývoj oficiální jazykové politiky Austrálie, která se pohybuje od podpory multilingvismu k podpoře monolingvní gramotnosti v angličtině. Jak ukazuje tato kapitola, tvorba australských jazykových politik nevycházela vždy z aktuálních komunikačních potřeb obyvatelstva, ale z i předpokládaných ekonomických a ideologicky motivovaných politických zájmů.

V páté kapitole (*Regional languages, the European Charter and republican values in France today*) Leigh Oakes popisuje vliv Evropské charty regionálních

či menšinových jazyků (mezinárodní smlouvy Rady Evropy) a vůbec vliv širšího posunu v uvažování o regionálních a menšinových jazycích na jazykovou politiku Francie, zvl. na hodnoty Francouzské republiky. Sledovat tento vliv je o to zajímavější, že Francie jako jedna z mála členských zemí Rady Evropy zmíněnou Chartu neratifikovala.

Šestá kapitola otevírá druhou část knihy, zaměřující se oblast vzdělávání. V této kapitole (*Breton language maintenance and regeneration in regional education policy*) se Tadgh Ó hÍfearnáin věnuje snahám o regeneraci bretonského jazyka ve Francii. Zkoumá životní zkušenosti a názory bretonských jazykových aktivistů. Jako problém identifikuje skutečnost, že bretonská menšinová jazyková politika se příliš spoléhá na školní vzdělávání, ale měla by být doprovázena dalšími formami jazykového managementu na podporu užívání bretonštiny také v době po absolvování školní docházky na bretonskojazyčné škole.

V sedmé kapitole (*Language policy in Spain: The coexistence of small and big languages*) David Lasagabaster popisuje situaci v jazykovém vzdělávání ve Španělsku, zvl. v Baskicku. Zabývá se otázkou úspěšnosti výuky tradičních „malých“ (menšinových) jazyků, která se setkává s výzvou představovanou zvyšující se imigrací a globalizací (obvyklou preferencí „velkého“ národního jazyka u imigrantů a obecnou preferencí obyvatel učit se „velký“ anglický jazyk jako cizí). Autor však dochází k závěru, že ne dosavadní snahy o budování monolingvního prostředí v tradičním menšinovém jazyce, ale naopak podpora multilingvismu bude pro zachování takového jazyka prospěšná.

V osmé kapitole (*Language policy and language contact in New Mexico: The case of Spanish*) Catherine E. Travis a Daniel J. Villa popisují situaci španělštiny v Novém Mexiku. Poukazují na možný zánik původní, tradiční variety španělštiny v tomto státě USA, za současného růstu pozice španělštiny současných imigrantů z Mexika.

V deváté kapitole (*Indigenous languages, bilingual education and English in Australia*) Gillian Wigglesworth a David Lasagabaster popisují vývoj vzdělávací politiky pro mluvčí domorodých jazyků v Austrálii. Tato politika směřuje k monolingvnímu vyučování v angličtině. Autoři zde mj. poukazují na rozpor mezi oficiálním přihlašovaním se ke konceptu znalostní společnosti a situací, kdy jsou oficiální rozhodnutí v rozporu s dosavadními odbornými znalostmi o jazykovém vzdělávání menšin (tj. vzdělávat je i v jazyce, který užívají doma).

V desáté kapitole (*Bringing Asia to the home front: The Australian experience of Asian language education through national policy*) obrací Yvette Slaughter pozornost k výuce asijských jazyků v Austrálii. Poukazuje na výraznou mezinárodněobchodní motivaci vyučovat určité asijské jazyky jako cizí a na problém špatné návaznosti a nevhodnosti takto koncipované výuky pro ty děti, které už těmito jazyky v Austrálii mluví doma.

Jedenáctá kapitola otevírá poslední, třetí část knihy, která se věnuje jazykovému managementu také mimo oficiální místa, resp. interakci mezi oficiální jazykovou politikou a jazykovými politikami v jiných místech a sociálních

strukturách. Sama jedenáctá kapitola (*Testing identity: Language tests and Australian citizenship*) je zde trochu výjimkou, protože se v ní Kerry Ryan a Tim McNamara věnují národním jazykovým a znalostním testům pro získání státního občanství. S ohledem na současný vývoj národní identity v kontextu intenzivní mezinárodní migrace jde dnes o velmi důležité téma. Autoři popisují původ a vývoj těchto testů v Austrálii. Docházejí k závěru, že při koncepci současných testů role jazyka jako symbolu (národní identity, sociální soudržnosti nebo podobně) převládá nad praktickými implikacemi vyžadované úrovně jazykových schopností.

Ve dvanácté kapitole (*Language as political emblem in the new culture war in Northern Ireland*) se Diarmait Mac Giolla Chríost věnuje jazykovému managementu ve zcela jiném typu prostředí než dosavadní kapitoly – osvojování a snahám o užívání irštiny u severoirských vězňů bojujících proti britské nadvládě. Autor se věnuje politizaci lokální variety irštiny v boji mezi republikány a unionisty v průběhu druhé poloviny 20. století a prostoupením tohoto jazykového managementu do severoirské veřejné, mj. i kulturní politiky v současnosti.

Ve třinácté kapitole (*Language policy and reality in South Tyrol*) Claudia Maria Riehl a John Hajek popisují regionální jazykovou politiku a některé její konsekvence v Jižním Tyrolsku, které se vyznačuje regionální německou většinou, ač dnes patří Itálii. Tato jazyková politika je zajímavá důrazem na separaci dvou etnicko-jazykových společenství (německého a italského), které však žijí spolu a nutně přicházejí do kontaktu.

Ve čtrnácté kapitole (*Addressing policy in the Web: Netiquettes and emerging policies of language use in German Internet forums*) se Heinz L. Kretzenbacher zabývá vyjednáváním lokální politiky užívání formálního/neformálního referování na německých internetových fórech (tj. užívání formy *du* „ty“ oproti *Sie* „Vy“). Patrný je v tomto kontextu trend k neformálnosti a jistý rozdíl ve vnímání norem onlinové komunikace oproti komunikaci offline.

V patnácté kapitole (*Language policy in practice: What happens when Swedish IKEA and H&M take „you“ on?*) Catrin Norrby a John Hajek také zkoumají užívání neformálních zájmen a sloves druhé osoby singuláru, ale v různých jazycích a jako součásti firemních politiky švédských nadnárodních společností. Kapitola se zaměřuje na to, ve kterých zemích a kterých typech komunikace se zákazníci se toto neformální oslovení/referování prosadilo a jak se s touto politikou „shora“ vyrovnává personál místních poboček.

V poslední, šestnácté kapitole (*Regulating language in the global service industry*) Deborah Cameron zůstává u podnikových jazykových politik. Zabývá se však různými formami jazykového managementu převážně v britských firmách poskytujících služby. Uvádí, že důležitým cílem jazykového managementu v tomto sektoru je spravovat vztah řadových zaměstnanců k manažerům a vztah firem s klienty. Případy takového jazykového managementu je snaha o personalizaci interakcí pomocí scénářů, která mají zaměstnanci dodržovat při komunikaci s klienty/zákazníky nebo navozování dojmu kolegiality mezi zaměstnanci

různých úrovní prosazováním neformálních oslovení. Tato kapitola upozorňuje na řadu konkrétních propojení jazykového managementu s managementem ekonomickým a organizačním.

Máme-li recenzovanou knihu zhodnotit, je třeba uvést, že autoři sborníku prokázali, že jsou experty s hlubokým vhledem do problematiky, kterou popisují. Kapitoly jsou velmi rozmanité co do geografie a témat, ale dotýkají se řady obecných témat, jako je občanství, budování národa, situace domorodých obyvatel, vzdělávání v menšinovém jazyce, role ekonomických zájmů, snahy o změnu komunikačních norem a další. Pokud se čtenář/ka zaměří na tyto obecné otázky, lze jednotlivé studie porovnávat mezi sebou nebo se situací, kterou sám/sama zná.

Z řady obecných témat obsažených v knize bych zvláště upozornil na otázku způsobů propojení managementu jazyka s managementem ekonomickým a sociokulturním. Zvláště zajímavý je zde problém identifikace souvislostí mezi implementací jazykové politiky a faktory, které s jazykovou politikou nebývají typicky spojovány, jako například se zdvořilostí, trhy s nemovitostmi, dopravní infrastrukturou atd.

U příspěvků o Austrálii se jako zajímavá ukazuje otázka rozdílu v implementaci jazykové politiky mezi federacemi a unitárními státy a vůbec otázka interakce mezi různými úrovněmi vládnutí.

Další obecné téma, které bylo ve sborníku zmíněno, je otázka zavazování soukromých subjektů k určité jazykové politice dohodnuté orgány veřejné správy. Toto téma je důležité s ohledem na přechod řady veřejných služeb z veřejných na soukromé organizace, což můžeme dnes pozorovat například v Evropě.

Další otevřenou otázkou je vliv mezinárodní migrace na situaci tradičních menšinových jazyků. Některé kapitoly o evropských lokalitách ukazují, že jazyková situace v oficiálně bilingvních regionech se vyvíjí na úkor menšinových jazyků. Jazykověpolitická praxe podporující tradiční menšinové jazyky je již víceméně ustálena. Zvýšený nárůst imigrace však představuje aktuální výzvu, když imigranti nepreferují menšinový, ale většinový jazyk státu nebo když je dosavadní politika zachování menšinového jazyka orientována na paralelní formy bilingvismu, je monolingvalistická, tj. usiluje o možnost vystačit si v různých situacích pouze s menšinovým jazykem. Taková jazyková politika přestává pak být v situaci intenzivní migrace udržitelnou.

Klasickou otázkou, jejíž aktuálnost stále roste s ohledem na intenzitu mezinárodní migrace, je způsob školního vyučování tzv. cizích jazyků, které jsou však zároveň jazyky, jež část dětí-migrantů užívá i doma. Jak lze zajistit výuku těchto jazyků jako cizích pro jednu část dětské populace a výuku rozvíjející už existující jazykové schopnosti pro tu druhou část?

U kapitol o vzdělávání je zajímavé, že se omezují na školství. Nabízí se tak otázka, jak je to s jinými formami učení se jazyka, jako jsou mimoškolní jazykové kurzy nebo tzv. jazykové tandemy (srov. Masuda, Y. (2009): Negotiation of language selection in Japanese-English exchange partnerships. In: J. Nekvapil – T. Sherman (eds.), *Language Management in Contact Situations: Perspectives*

from Three Continents. Frankfurt am Main: Peter Lang, s. 185–205). Jakou roli hrají tyto formy jazykové výuky v jazykové situaci a jak interagují se školní výukou?

Pro celý sborník je charakteristická absence teoretických ambicí, resp. snah rozpracovat teorii jazykové politiky, které ovšem nejsou velmi výrazné ani v novějších přehledech o jazykové politice (např. Shohamy, E. (2006): *Language Policy: Hidden Agendas and New Approaches*. London: Routledge; Spolsky, B. (2004): *Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press; Spolsky, B. (ed.) (2012): *The Cambridge Handbook of Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press). Nerozpracované a vůbec i málo popsané jsou v recenzovaném sborníku metodologické otázky. Kniha je tedy spíše faktografická.

Ze shrnutí obsahu je patrná velká různorodost kapitol. Jak tedy knihu číst? Předem je třeba ocenit zjevnou velkou editorskou práci, která byla vynaložena na sestavení sborníku. Je vidět, že editoři sestavili knihu tak, aby kapitoly na sebe v nějakém smyslu logicky navazovaly. S ohledem na různorodost sborníku je ale možná lepší číst knihu selektivně než jako souvislý text. Například pro čtenáře s rudimentárními znalostmi jazykové politiky Austrálie a se stereotypní představou o tamní úspěšné politice multilingvismu bude velmi zajímavé vybrat si k přečtení kapitoly o Austrálii (kap. 4, 9, 10 a 11). Analogicky můžou postoupovat zájemci o tradiční menšinové jazyky, národní identitu, nadnárodní firmy apod.

Heterogenitu sborníku umocňuje absence závěrečné kapitoly s diskusí, shrnutím nebo srovnáním napříč kapitolami. Ani úvod nebyl využit k obecnější diskusi o uniformitě a diverzitě v jazykové politice; místo toho velmi podrobně popisuje obsah kapitol, přičemž totéž se opakuje v předmluvách ke každé ze tří částí knihy. Nějaký závěr by mohl dodat textu na koherenci a jednotlivým kapitolám přidat další rozměr.

Recenzovaná kniha je relativně dobrým příspěvkem k poznání vývoje a současných okolností implementace jazykových politik v západním světě na různých úrovních, od nadnárodních po lokální. Řada čtenářů bude mít co si z ní vybrat, aby si doplnila znalosti o lokalitách nebo aspektech jazykové politiky, o které se zajímá. Díky svému širokému geografickému pokrytí a pozornosti k výsledkům jazykových politik v ní mohou lidé pracující v jazykové politice najít podněty pro řešení jazykových problémů ve své zemi. Pro Českou republiku může být zajímavá kapitola o jazykové politice ve Švédsku a o otázkách mezinárodní migrace. Zklamán ovšem asi bude ten, kdo hledá teoretické inovace a metodologickou inspiraci; editoři ani autoři toto ovšem ani neslibovali.

Marián Sloboda
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
marian.sloboda@ff.cuni.cz

Obecné a specifické rysy polsko-české jazykové interference na českém Těšínsku.

Jiří Muryc, Ostrava: Ostravská univerzita – Filozofická fakulta, 2010, 168 s.

Jazykové situaci na územích s intenzivním jazykovým kontaktem dvou národních jazyků (spisovných i nespisovných variet) v příhraničních oblastech České republiky věnovala naše i zahraniční lingvistika značnou pozornost. Speciální místo mezi nimi má teritorium severovýchodní Moravy označované dialektologií za česko-polský smíšený pruh, nověji pak za oblast slezsko-polských nářečí.

J. Bělič jazykovou situaci tohoto území charakterizoval takto: „Současná celková situace v nářečích pol.-čes. smíš. pruhu vůbec je velmi složitá: na jedné straně velký pohyb obyvatelstva, přicházejícího zvláště do průmyslových severních částí území i z jiných nářečních oblastí, vede k míšení a rozkladu nářečí, na druhé straně nestejná národní a jazyková příslušnost obyvatelů stejného nářečního základu má za následek u části působení spisovné češtiny, u části polštiny, takže lze do jisté míry pozorovat i rozdílný vývoj jejich mluvy (...) Působení češtiny je ovšem vlivem okolností silnější a různé české prvky spisovné nebo nářeční se mnohdy objevují i v mluvě příslušníků polské národnosti.“⁵

Nepřekvapí, že v posledních desetiletích se výzkumu jazykové situace této oblasti věnovali – vedle sociologů (G. Sokolová, Š. Hernová) – také lingvisté, a to jak moravští (B. Téma, E. Lotko, J. Damborský, D. Davidová, I. Bogoczová), tak i polští (J. Labocha, A. Zaręba). Kromě výzkumu místní variety a městské mluvy se práce orientovaly na fungování variet ve vybraných komunikačních sférách a sociálních prostředích a popsaly také postavení slovenštiny v jazykové situaci regionu, pozornost byla věnována jazykovému plánování a sociolingvistickým aspektům vzdělávání. Badatelé využívali široké spektrum metodologických přístupů – od regionálně dialektologických, přes variační sociolingvistiku, kontaktnou lingvistiku až po interpretativní sociolingvistické přístupy. Výsledky ukázaly, že na sledovaném území vedle sebe fungují tři jazykové variety – těšínské nářečí (převládá v neoficiální komunikaci), hovorová čeština (převládá v oficiálních komunikačních situacích) a polština (má převážně symbolickou funkci). Právě tato jazyková situace umožňuje zkoumat vzájemné působení jazyků.

Publikace Jiřího Muryce je příspěvkem k výzkumu jazykové komunikace v národnostně a jazykově smíšené oblasti českého Těšínského Slezska: na tomto území s homogenním osídlením polského etnika docházelo a dochází k dlouhodobému intenzivnímu kontaktu dvou kultur a jazyků.

Publikace se skládá ze tří částí. První kapitola (*Specifika české části Těšínského Slezska*) blíže představuje region z hlediska kulturního, historického, geogra-

---

⁵ Bělič, J. (1972): *Nástin české dialektologie*. Praha: SPN.

fického, politického a etnického. Větší pozornost je věnována jazykové situaci regionu a jejím proměnám; autor přitom upozorňuje na některé metodologické problémy, které sociolingvistický výzkum regionu doprovázely. Vzhledem k zaměření práce je dále popsán současný stav vzdělávání polského etnika: autor se orientuje zejména na rozdíly ve fungování polštiny a češtiny v edukační sféře základního a středoškolského vzdělání. Závěr kapitoly tvoří přehled dosavadní badatelské činnosti týkající se zkoumané oblasti.

Druhá kapitola (*Jazykový kontakt*) se zabývá základními pojmy kontaktní lingvistiky (bilingvismus, diglosie, interference, přepínání kódů apod.) a aplikuje je na obecný popis jazykové situace českého Těšínska. Protože hlavním cílem práce je stanovit pravidla, míru a důsledky pro mezijazykovou interferenci, je větší pozornost věnována interferenci a jazykovému transferu: jde o situaci, v níž jedinci osvojující si nový jazyk nebo užívající více jazyků transferují své jazykové chování z již ovládnutého jazyka (L1) do jiného jazyka (L2) a naopak.

Jádro publikace tvoří třetí kapitola (*Vyhodnocení jazykového materiálu*), v níž autor klasifikuje a komentuje interferenční jevy v mluvených a psaných projevech bilingvních středoškoláků: analyzovaný materiál tvořily česky psané slohové práce studentů na školách s polským vyučovacím jazykem v Karvině a Českém Těšíně a polořizené rozhovory exploračního s nimi. Prezentuje frekventované morfologické, syntaktické, lexikální a také ortoepické a ortografické jevy, které jsou výsledkem vlivu polštiny a místního nářečí na české projevy studentů.

Autor při získávání materiálu využil sociolingvistické metody, jeho rozbor upřednostnil deskriptivně-lingvistický přístup: vychází z obecné typologické charakteristiky fonologických, ortografických, slovtvorných, tvaroslovných, lexikálních a syntaktických pravidel v českém a polském jazykovém systému, v nichž dochází k jazykovému transferu (potvrdily to už předešlé výzkumy), a zaznamenané jevy hodnotí z hlediska případné mezijazykové interference. Méně pozornosti je věnováno reálné jazykové situaci v konkrétním prostředí, zcela pomínuty jsou sociolingvistické faktory, které interferenci ovlivňují. Materiál slouží více k výčtu typů transformačních jevů než k sociolingvistické interpretaci jejich výskytu.

Základním problémem práce je to, že pojmy interference a jazykový transfer autor vymezuje více lingvodidakticky než sociolingvisticky: pracuje s pojmy jako interferenční chyba (odchylka od jazykové normy), jazykový nedostatek, interferenční pochybení aj. Tento fakt má za následek skutečnost, že v některých pasážích může čtenář podlehnout dojmu, že autor hodnotí více znalost češtiny studentů (viz konstatování o poklesu znalosti spisovné češtiny) než skutečnou jazykovou situaci regionu.

Lze souhlasit s autorem, že předkládaná jazyková analýza nemá zcela vyčerpávající charakter. Prezentovaný materiál by si v další fázi výzkumu zasloužil více akcentovat sociolingvistický přístup k tématu (viz s. 129). Autor např. uvádí, že některé odchylky od spisovné češtiny byly vzápětí samotnými mluvčími

opraveny (s. 68). Replika na s. 164 *to bichom museli jet do polski æ / do polska*, v níž mluvčí formou konverzační opravy (vlastní iniciace vlastní opravy) vybírá adekvátní variantu, naznačuje, že někteří studenti jsou schopni přizpůsobit výběr variety komunikační situaci, popř. varietě komunikačního partnera. Pozornost by si zasloužil i vztah mezi jazykovou kompetencí studenta a frekvencí interferenčních jevů. Materiál je také velmi zajímavý z hlediska sebe prezentace studentů (vlastní kategorizace) a přiřazování určitých sociálních a jazykových vlastností (predikátů).

Právě tímto směrem by se mohl další výzkum komunikace v sledovaném regionu ubírat.

Jiří Zeman
Univerzita Hradec Králové
jiri.zeman@uhk.cz

Vzpomínka na Světlu Čmejrkovou (9. 2. 1950 – 28. 12. 2012)

Zнала jsem Světlu dlouho, snad dost dobře, ale s pokorou a rozpaky čelím úkolu napsat její nekrolog. Světlá nás pár desítek let překvapovala svou činorodostí, pílí, znalostmi, lingvistickou intuicí a empatičností, o to víc nás šokovala svým tichým a utajeným bojem se zákeřnou nemocí a svým předčasným odchodem.

PhDr. Světlá Čmejrková, DrSc., rozená Mathauserová, přední vědecká pracovníce Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., se narodila 9. února 1950 v rodině se silným literárněvědným, estetickým, rusistickým a ukrajinistickým strukturalisticky orientovaným zázemím. V letech 1968–1973 vystudovala ruštinu a angličtinu na Filozofické fakultě UK v Praze. Po krátkém období redaktorské práce v nakladatelství byla v roce 1978 přijata do tehdejšího Kabinetu cizích jazyků při ČSAV, který v roce 1983 splynul s Ústavem pro jazyk český (nyní AV ČR). Tam pracovala s vynikajícími vědeckými i organizačními výsledky, v posledních letech jako vedoucí oddělení stylistiky a textové lingvistiky a zástupkyně ředitele, až do svých posledních dnů.

V r. 1986 obhájila kandidátskou práci *Čas v textu. Funkce časových tvarů v ruštině*, kde podala pojetí času z hlediska filozofického, předstrukturalistického i strukturalistického. Přemýšlení o jazyce jako sémiotickém systému bylo vlastní její metodologii; bylo to patrné jak z jejích publikací, tak z jejích komentářů a otázek kladených na zasedáních Jazykovědného sdružení i na mnoha dalších odborných fórech.

Předmětem jejího zájmu od 90. let byla textová lingvistika, analýza dialogu a diskurzu vůbec. Výsledkem těchto zájmů jsou mnohočetné odborné i popularizační publikace a přednášky na mezinárodních konferencích. V r. 2000 publikovala monografii *Reklama v češtině. Čeština v reklamě* (v nakladatelství LEDA). Na jejím základě obhájila v r. 2001 titul doktora filologických věd. Byla spoluredaktorkou sborníku *Český jazyk na přelomu tisíciletí* (v r. 1997 v nakl. Academia), kam přispěla i třemi vlastními příspěvky. V r. 2003 byla spoluautorkou a editorkou publikace *Jazyk, média, politika*, v r. 2011 byla hlavní autorkou a jednou ze dvou editorek knihy *Mluvená čeština: Hledání funkčního rozpětí*.

Spolu s F. Danešem a J. Světlou napsala užitečnou příručku *Jak napsat odborný text* (LEDA 1999), která mi v mnoha ohledech posloužila pro výuku předmětu Odborné vyjadřování a styl na Matematicko-fyzikální fakultě.

Světlá Čmejrková byla organizátorkou mezinárodního kongresu společnosti International Association for Dialogue Analysis, který se konal v r. 1996 v Praze pod názvem *Dialogue in the Heart of Europe*; v r. 2009 zorganizovala meziná-

rodní konferenci věnovanou 90. narozeninám prof. Františka Daneše *Užívání a prožívání jazyka* a byla jednou ze tří editorek sborníku z této konference (Karolinum 2010). Podílela se i na organizaci mezinárodní konference věnované významnému výročí její mateřské instituce *Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český* v červnu 2011, byla opět jednou z editorek sborníku z této konference *Čeština v pohledu synchronním a diachronním* (Karolinum 2012), jeho vydání už se však nedočkala.

V letech 1999–2012 byla předsedkyní Jazykovědného sdružení ČR; tato vědecká společnost si nemohla přát svědomitější a pečlivější vedení, než jaké mu dala Světla. Že to pro ni nebyla malá zátěž, sama dobře vím.

Byla členkou redakčních rad časopisů *Linguistica Pragensia*, *Časopisu pro moderní filologii* a *Rossica*. Nezanedbatelná byla i její činnost pedagogická: vedení a oponování diplomových a doktorských prací, členství v oborových radách doktorských studijních programů v bohemistice, slavistice a obecné jazykovědě.

Už jen v jedné větě připomenu její činnost popularizační – psaní jazykových koutků, vždy kultivovanou účast v rozhlasových a televizních pořadech o češtině.

Omezila jsem se v této vzpomínce více na výčet oblastí, v nichž Světla působila, než na podrobné hodnocení jejího přínosu. To učinil velmi důkladně F. Daneš v tomto časopise u příležitosti Světlina životního jubilea (*Jazykovědné aktuality* 47, 2010, s. 139–149).

Její poslední dvě publikované práce (napsané spolu s J. Hoffmannovou), jejichž vydání se dočkala, vyšly v listopadu 2012 ve *Slově a slovesnosti*. 28. prosince 2012 tu Světla zanechala manžela, 3 dospělé děti, 4 vnoučata, své bohaté dílo a nás všechny, kteří jsme ji měli rádi.

Jarmila Panevová
Ústav formální a aplikované lingvistiky MFF UK v Praze
panevova@ufal.mff.cuni.cz

PhDr. Vlastimil Styblík, CSc. (1926–2013)

Vlastimila Styblíka zná nejen češtinářská obec, ale snad všichni, kteří prošli alespoň základní školou. Několik generací Čechů se s ním setkalo (možná někteří z nich aniž by to tušili nebo tuší), protože se z jeho učebnic učili. Dr. Styblík byl autorem a spoluautorem mnoha desítek učebnic a cvičebnic pro všechny stupně škol (od prvního stupně po vysoké školy) od počátku 60. let až do současnosti (naposledy stále vycházející řady I.–IV. středoškolských učebnic (spolu s M. Čechovou, J. Krausem a I. Svobodovou). Zvláště jeho učebnice pro základní školu ovládly školy na mnoho desetiletí (od 60. let). Získaly si oblibu svou odborností lingvistickou, didaktickým propracováním, srozumitelným, jasným, jednoznačným způsobem výkladu a množstvím propracovaných cvičných

textů. Učebnice byly a jsou doprovázeny metodickými příručkami, v nichž jsou vyřešeny všechny zadávané úkoly, aby učitel, projde-li si je, nemohl chybovat(!).

Z mnoha cvičebnic připomeňme dvě nejznámější a nejrozšířenější: je to cvičebnice *Český jazyk* (přehled učiva ZŠ a cvičení s klíčem), napsaná s J. Melicharem, a *Mluvnická a slohová cvičení*, napsaná s M. Čechovou, obě několikrát přepracované, vycházející v řadě vydání.

Vlastimil Styblík je znám sice především jako odborník pro teorii a praxi vyučování češtině, ale zdůrazněme, že byl současně vynikající znalec češtiny; spojoval v sobě dokonalost lingvistickou s dokonalostí lingvodidaktickou. Předpokladem jeho rozsáhlých a hlubokých znalostí bylo už studium českého jazyka a filozofie na Filozofické fakultě UK, kde byl mj. žákem Vladimíra Šmilauera a Františka Jílka-Oberpfalcera; od nich si odnesl důkladnou znalost českého jazyka – a tu stále rozvíjel, stejně jako úctu k faktům.

VI. Styblík vedle tvorby učebních textů vydal stovky odborných statí o vyučování češtině, hlavně, ale nejen v časopise *Český jazyk a literatura*, jehož byl od r. 1966 až do r. 2006 výkonným redaktorem; po 40 let tedy ovlivňoval i celkový ráz časopisu, jeho úroveň odbornou i stylizační, což se snad nikomu jinému (kromě něho) nepodařilo. Z teoretických děl lingvodidaktických jmenujme *Didaktiku češtiny* (1989) a její přepracovanou verzi *Čeština a její vyučování* (1998), obě společně s M. Čechovou.

Přes úzký vztah k lingvistice odolal nabídce B. Havránka pracovat v Ústavu pro jazyk český a zůstal ve Výzkumném ústavu pedagogickém. Tam docházel už jako student, v době přípravy frekvenčního slovníku češtiny (FSSDT), zpracovávaného ve VÚP J. Jelínkem a J. V. Bečkou za pomoci M. Těšitelové. Po studiu a učitelské praxi (1950 až 1954) se do Ústavu vrátil a pracoval tam (brzo už jako známý odborník) až do svého penzionování, k prospěchu oboru i školní praxe. Bylo to v dobách, kdy Ústav byl výzkumným pracovištěm, nikoli pouhým vykonavatelem objednávek Ministerstva školství, a kdy v oddělení českého jazyka působily špičkové odborníci.

Z prací lingvistických uveďme jeho (vždy s kolektivem napsané) „malé“ mluvnice, určené žákům a studentům, z nichž nejznámější a zároveň poslední je *Základní mluvnice jazyka českého* (2004). V ní, ale i v dalších pracích se projevoval zvláště (ale nejen) jako znalec morfologie, např. v knize *Všestranné jazykové rozbory* (J. Jelínek a kol, 1966) i v následných *Jazykových rozborech* (1972), a v navazujících, ale zcela odlišně zpracovaných *Komplexních jazykových rozborech* (M. Čechová a kol., 1992 a 1998).

Styblík uměl nejen poutavě vyprávět příhody ze svého života, ale také o češtině. Svého času jeho a Jelínkovo *Čtení o českém jazyku* (1971 a opakovaná vydání) patřilo k bestsellerům. Jako popularizátor vystupoval Styblík i ve stovkách jazykových rozhlasových čtvrthodinek, jež poskytly základ jeho knize *Tajemství slov* (2001).

Škoda, že nevešla ve všeobecnou známost jeho výzkumná práce *Reforma pravopisu z hlediska školy* (1966), jež se stala jedním z podkladů nerealizova-

ných reforem pravopisu, připravovaných pak v následujícím období (v 60.–80. letech pravopisnou komisí, jejímž byl členem). Ještě dnes by mohla být pro tvůrce pravopisných reforem užitečná, ale možná, že mladší lingvisté ji ani neznají.

Na doktora Styblíka budeme vzpomínat jako na vynikajícího teoretika vyučování českého jazyka, na milovníka rodného jazyka (starosvětsky, ale oprávněně řečeno); já i jako na spolupracovníka, s nímž mně pojil dlouholetý úzký pracovní a přátelský vztah.

Jubilejní příspěvky věnované Vlastimilu Styblíkovi:

Buriánková, M. (2001–2002): K životnímu jubileu našeho významného jazykovědce. *ČJL*, 52, s. 98–99.

Čechová, M. (2012–2013): Odešel Vlastimil Styblík. *ČJL*, 63, č. 4 (v tisku).

Čechová, M. (1986 – 87): K jubileu Vlastimila Styblíka. *ČJL*, 37, s. 82–85. Čechová, M. (2012): Učitelská legenda – Vlastimil Styblík. In *Řeč o řeči*. Nakladatelství Academia, s. 227 –280.

Dokulil, M. (1989): Vlastimil Styblík šedesátiletý. *NR*, 69, s. 216–218.

Husník, P. (2004): Vlastimil Styblík. *Učitelské noviny*, č. 11.

Klimeš, L. (2006–2007): Vlastimil Styblík osmdesátiletý. *ČJL* 57, s. 3– 35.

Sedláček, B. (1996–1997): Vlastimil Styblík (K sedmdesátým narozeninám). *ČJL*, 47, s. 26–28.

Marie Čechová
Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem
cechova.ujep@seznam.cz

Druhý ročník celostátního kola soutěže Student a věda – lingvistika (Olomouc 2012)

Jak bylo již konstatováno v rubrice *Kronika v Jazykovědných aktualitách* v minulém roce (JA XLIX, 2012, s. 60–64), neměla nejmladší generace našich lingvistických nadějí po dlouhých 22 let svou celostátní soutěž pro pregraduální studenty, a to na rozdíl od jiných oborů, např. literární vědy, historie, práva, ekonomie, lékařských, přírodovědných a technických oborů aj. Proto se tím nadšenců z katedry bohemistiky FF UP v Olomouci rozhodl využít svých zkušeností s pořádáním pravidelných mezinárodních setkávání mladých lingvistů (doktorandů a postdoktorandů) a uvést celostátní soutěž znovu v život. Bylo naštěstí na co navazovat. Jednak na dávnou připomínku celostátních soutěží SVOČ, mimochodem celostátní kolo pro všechny humanitní obory se konalo v roce 1989 právě v Olomouci, ale také na katedrová a fakultní kola či nesoutěžní pře-

hlídky studentských prací, jež se konaly na některých českých univerzitách (např. v Ostravě, Českých Budějovicích, Olomouci). Za vstřícné pomoci Hlavního výboru Jazykovědného sdružení ČR a Ústavu pro jazyk český AV ČR se skutečně podařilo 1. ročník celostátního kola soutěže pod názvem *Student a věda – lingvistika* dne 9. května 2011 v Olomouci uspořádat a včlenit jej jako integrální součást do XII. Mezinárodního setkání mladých lingvistů Olomouc 2011, jež se konalo ve dnech 9.–11. května 2011 na půdě FF UP, tentokrát s ústředním tématem *Jiná slova – jiné světy*.

Pro druhý ročník, který se konal opět v Olomouci a opět v rámci konference mladých lingvistů, a to 7. května 2012, byla zvolena obdobná organizační procedura. Nejdříve byli počátkem roku vyzváni děkani všech desíti filozofických fakult a současně i vedoucí 38 kateder s filologickým zaměřením k tomu, aby vyslali do celostátní soutěže tři své zástupce, tj. vítěze fakultních kol či studenty vysílající institucí doporučené (v případě, že fakulta soutěž zatím nepořádá). Některé fakulty se omluvily (Ústí nad Labem bohužel nereagovalo opět vůbec), jiné přislíbily účast v příštím roce. Do soutěže bylo nakonec vysláno 11 studentů ze čtyř filozofických fakult (České Budějovice, Olomouc, Ostrava a Praha).

Tabulka uvádí vedle jména soutěžících i název práce, a to pro posouzení, čím se nejmladší generace adeptů vědy lingvistické zabývá:

Jméno	Název práce
Yvona Esterková (FF OU Ostrava)	<i>Analyza novoročních projevů prezidentů České republiky</i>
Hana Gabrielová (FF UK Praha)	<i>Disjunktivní spojovací výrazy v humanistické češtině</i>
Lenka Králová (FF OU Ostrava)	<i>Přejatá slova v současné školní praxi</i>
Irena Pavlíčková (FF UP Olomouc)	<i>Jak nahlédnout do hlavy překladatele, aniž bychom ji museli rozbít</i>
Alena Poncarová (FF UK Praha)	<i>Kolísání rodu substantiv</i>
Eliška Prokopová (FF JU České Budějovice)	<i>Mluva sportovního komentátora Jaromíra Bosáka</i>
Jarmila Stříteská (FF UP Olomouc)	<i>Vybraná česká a slovinská slovesa a ekvivalence slovinské předložka „za“</i>
Tereza Sucháčková (FF OU Ostrava)	<i>Slovní zásoba spojená s technologií výroby tradiční houněné domácí obuvi na Valašskokloboucku</i>
Veronika Vázlerová (FF UP Olomouc)	<i>Problematika audiovizuálního překladu se zaměřením na humor</i>
Karolína Vyskočilová (FF UK Praha)	<i>K slovosledu mluvené češtiny v rumunském Bígru</i>
Jitka Zámečnicková (PdF JU České Budějovice)	<i>Vietnamští imigranti a jejich verbální obraz v českých tištěných médiích</i>

Soutěžní porota, jež pracovala pod vedením dr. Ludmily Uhlířové z Ústavu pro jazyk český AV ČR, hodnotila příspěvky dle několika předem stanovených kritérií:

- a) původnost/originalita tématu,
- b) teoretický podklad práce, schopnost aplikovat sekundární literaturu,
- c) písemná verze práce – struktura textu, schopnost formulovat cíl a závěr,
- d) ústní prezentace práce – prezentace v PowerPointu,
- e) ústní projev, způsob vystupování,
- f) diskuse – reakce na otázky a připomínky poroty i na dotazy z pléna.

V zájmu objektivního hodnocení každý ze členů poroty hodnotil a budoval pouze soutěžní příspěvky z jiných univerzit, předsedkyně poroty jako zástupkyně Ústavu pro jazyk český AV ČR měla právo hodnotit příspěvky všechny.

Složení poroty:

- 1) PhDr. Ludmila Uhlířová, CSC., dr.h.c. (ÚJČ AV ČR) – předsedkyně poroty
- 2) doc. PhDr. Božena Bednaříková, Dr. (FF UP Olomouc) – organizační tajemnice poroty (jen s hlasem poradním)
- 3) PhDr. Robert Dittmann, Ph.D. (FF UK Praha)
- 4) doc. PhDr. Eva Jandová, Ph.D. (FF OU Ostrava)
- 5) Mgr. Marie Nováková (FF JČU České Budějovice)
- 6) doc. PhDr. Ludmila Veselovská, M.A., Dr. (FF UP Olomouc)

Soutěžní den začal slavnostní přednáškou čestného hosta *XIII. Mezinárodního setkání mladých lingvistů Olomouc 2012* (s ústředním tématem *Od slova k modelu jazyka*), jehož součástí se soutěž pro pregraduální opět stala, a to přednáškou **prof. PhDr. Jarmily Tárnyikové, CSc., (FF UP Olomouc)** na téma *Vágnost jako komunikační strategie*. Zakončen byl večerním vyhlášením výsledků, jehož se ujala jako předsedkyně poroty dr. Ludmila Uhlířová. Všichni soutěžící pregraduální studenti měli poté možnost účastnit se všech dalších aktivit *Mezinárodního setkání mladých lingvistů*, jež probíhaly ve dnech 7.–9. května 2012 na půdě FF UP, a to konferenčních vystoupení hlavní části konference, tří workshopů a přednášky druhého čestného hosta konference – doc. RNDr. Vladimíra Petkeviče, CSc., (FF UK Praha) na téma *Morfologické značkování v korpusech současné češtiny*.

Výsledky 2. ročníku celostátního kola soutěže Student a věda – lingvistika:

1. místo: Irena Pavlíčková (FF UP Olomouc)
  2. místo: Jarmila Stříteská (FF UP Olomouc)
  3. místo: Tereza Sucháčková (FF OU Ostrava)
- Čestné uznání: Karolína Vyskočilová (FF UK Praha)

Všechny oceněné soutěžní práce budou publikovány v recenzovaném sborníku, což je jistě odměnou nejvyšší (vedle odměny peněžité, a to formou mimořádného stipendia).

V současné době probíhají intenzivní jednání s několika zahraničními univerzitami, jež hodlají svým vkladem přispět k dalšímu rozšíření soutěže, a to na úroveň mezinárodní. Našimi zahraničními partnery se tak stávají tyto univerzity:

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Uniwersytet Opolski
Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Università degli Studi di Udine

V tomto mezinárodním týmu současně usilujeme o získání tzv. Visegrádského fondu.

V každém případě se my Olomoučtí opět těšíme na soutěžní setkání, a to 6.–8. května 2013 na FF UP v Olomouci. Bližší informace o XIV. Mezinárodním setkání mladých lingvistů a o 3. ročníku celostátního kola soutěže pro pregraduální studenty Student a věda – lingvistika jsou a budou i na webových stránkách <www.mladi-lingviste.cz>.

*Za tým organizátorů
(složený především z doktorandů Katedry bohemistiky FF UP)
Božena Bednaříková
Univerzita Palackého v Olomouci
bozena.bednarikova@upol.cz*

XXII. kolokvium mladých jazykovědců (5.–7. 12. 2012, Nitra)

Ve dnech 5.–7. 12. 2012 se konalo již po dvacáté druhé *Kolokvium mladých jazykovedcov* (horní věková hranice účastníků nebyla stanovena). Setkání pořádala Slovenská jazykovedná spoločnosť pri Jazykovedném ústavu Ľudovíta Štúra SAV a katedra slovenského jazyka Filozofické fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Sjelo se přes šedesát kolokvialistů zastupujících české, slovenské, polské a srbské jazykovědné instituce.

Neobvykle velké množství referátů reflektovalo vývoj jazyka. **B. Pecuchová** (Bratislava) se zabývala slovesnými tvary minulého času a participií ve staroslověnštině a církevní slovanštině a jejich překlady do vybraných současných slovanských jazyků. **M. Pytlíková** (Praha) se zamyslela nad výklady Mikuláše z Lyry v nejstarším staročeském biblickém překladu. Pravopis staročeského překladu latinského spisu *Tabulae veteris et novi coloris* německého univerzitního mistra a reformátora Mikuláše z Drážďan zaujal **K. Volekovou**

(Praha). Tabulím Mikuláše z Drážďan se věnovala i **H. Kreisingerová** (Praha), a to ve vztahu ke staročeským biblickým památkám. Příspěvek **J. Zdeňkové** (Praha) přiblížil některé aspekty užívání aoristu, imperfekta a složeného préterita ve staročeské veršované legendě o sv. Margaretě. **B. Hanzová** (Praha) v příspěvku k problematice středověkého pojetí literárního útvaru exempla analyzovala ekvivalentní vernakulární pojmenování *příklad*. Tématem příspěvku **F. Martínka** (Praha) bylo ediční zpracování rukopisu versus jazykový systém (na příkladu *Husitské kroniky Vavřince z Březové*). Na staročeskou právnickou slovní zásobu se zaměřila **M. Jamborová** (Praha). **Š. Šimek** (Praha) poukázal na problémy lexikografického zpracování staročeského feminina *jatka* v *Elektronickém slovníku staré češtiny*, spojené zejména s určením náležité hierarchizace významů. **M. Janosik-Bielski** (Praha) uvažoval nad tím, zda má smysl transkribovat staročeské památky a zda by nebyla výhodnější jejich transliterace. **B. Poledňáková** (Praha) promluvila o slovech přejatých z německého jazyka v češtině doby střední na materiálu lexikální databáze češtiny Madla. **H. Gabrielová** (Praha) se soustředila na adjektivum *poslední* (nejen) ve střední češtině. Negaci v *Melantrichově bibli* zkoumal **J. Maruš** (Brno). Pokusil se určit, nakolik stav v *Melantrichově bibli* vystihuje užívání negace v 16. století a nakolik je dán biblickou tradicí. **Z. Jasanská** (Praha) popsala síť slovotvorných vztahů uvnitř slovní čeledi slovesa *zloláti* na základě dokladů z lexikální databáze humanistické a barokní češtiny. Tuto databázi využila i **K. Heřmanská** (Praha) pro výzkum vývoje sekundárních imperfektiv s formantem *-ovati*. **M. Štefková** (Praha) analyzovala protetické *v-* v české odborné literatuře 16.–18. století.

Z různých hledisek bylo zkoumáno užívání jazyka v médiích. **J. Huleja** (Praha) dokumentoval radikální změnu mediálního obrazu Řecká a Řeků v českých tištěných mainstreamových médiích, k níž došlo kvůli ekonomické krizi. **M. Lišková** (Praha) ve vybraných českých médiích sledovala, jak jsou reflektovány lexémy označující diachronní příznakovost (*neologismus*, *archaismus*): zda se směřuje k určité simplifikaci pojmů, v jakých souvislostech se o dobově příznakovém lexiku informuje a jak je event. hodnoceno. **M. Majirošová** (Bratislava) upozornila na to, že některé výrazy cizího původu užívané v současné slovenské mediální komunikaci (např. *viktimizácia*, *gatekeeping*, *voyerstvo*) přejímají do své slovní zásoby běžní mluvčí kvůli neporozumění v posunutých významech. **L. Janovec** (Praha) zkoumal iniciační repliky v komunikaci na Facebooku. **I. Lalík** (Banská Bystrica) představil teoretické podloží své vznikající disertační práce o obrazném vyjadřování v reklamě.

Předmětem zájmu **P. Petráše** (Nitra) bylo tempo řeči ve zpravodajských komunikátech slovenských elektronických médií. Jeho měření potvrdila, že tempo řeči ve sledované oblasti oproti minulosti vzrostlo, naopak překvapivě neukázala relevantní rozdíl mezi veřejnoprávními a soukromými médii. **V. Štěpánová** (Praha) zaměřila svou pozornost na výslovnost hláskové skupiny [-cts-] (např. ve slově *devatenáct set*). Přestože podle ortoepických pravidel je náležité vyslo-

vovat všechny tři hlásky, v (referentkou budovaném) korpusu mluvené češtiny není tato plná výslovnost doložena ani jednou.

O tvorbě všeobecného výkladového slovníku současné češtiny informovali pražští lexikografové. **V. Michalec** (Praha) komentoval nesnadné budování hesláře slovníku, který by měl obsahovat 120–150 tis. položek. **H. Pernicová** (Praha) představila svůj návrh na slovníkové zpracování názvů rostlin a zvířat. Docílit srozumitelného a zároveň přesného výkladu není u těchto sémantických skupin snadné, jak bylo ilustrováno mj. na hesle *borovice*. **M. Habrová** (Praha) pohovořila o zpracování názvů vlastností s příponou *-ost*. V připravovaném slovníku jsou podány jako samostatná hesla s vlastním výkladem významu a exemplifikací.

Frazeologii byly věnovány příspěvky J. Uhlárikové a R. Jančiové. **J. Uhláriková** (Nový Sad) shromáždila a porovнала slovenské a srbské frazémy, v nichž se vyskytuje lexikální složka *oko*. **R. Jančiová** (Banská Bystrica) pojednala o využití modifikovaných frazémů v publicistickém textu.

Další skupina referátů se zabývala vlastními jmény. **P. Štěpán** (Praha) promluvil o polyfunkčním sufixu *-sko* v toponymii Čech. Sufix *-sko* patří mezi parasystémové slovotvorné prostředky typické výhradně pro propriální sféru jazyka. Užívá se nejen k tvoření choronym (např. pojmenování regionů jako *Nymbursko*), ale i k tvoření anoikonym (pomístních jmen). **B. Klimentová** (Praha) získala terénním sběrem pomístní jména ve středočeských obcích Hudlice a Otročíněves a konfrontovala je se staršími soupisy. **M. Szczerbová** (Banská Bystrica) se zaměřila na funkční členy živých osobních jmen ve vybraných lokalitách. **M. Kvíčalovou** (Praha) zaujaly přezdívky českých olympioniků: ve svém referátu klasifikovala 86 přezdívek sportovců a sportovkyň, kteří se zúčastnili letních olympijských her v Londýně v roce 2012. **D. Tekeliová** (Bratislava) upozornila na jazykové a kulturní problémy při překládání vlastních jmen zejména v současné fantazijní literatuře.

Problematika převodu beletrie zajímala také **I. Dvořákovou** (Praha). Na konkrétních příkladech ukázala, že česko-slovenský překlad je snadný jen zdánlivě. Je třeba dbát na stylovou ekvivalenci výrazů a nenechat se svést tzv. falešnými přáteli. Vztahu češtiny a slovenštiny se dále věnovala **M. Kroupová** (Praha) – na základě korpusových seznamů (ČNK a SNK) komparovala nejfrekventovanější internacionalismy v češtině a slovenštině.

Zmiňme se výběrově ještě o několika zajímavých referátech, které nelze snadno přiřadit k některé z předcházejících skupin. **Z. Děngeová** (Brno) popsala morfologickou adaptaci anglicismů na materiálu Korpusu soukromé korespondence. Předmětem zájmu **P. Gregoríka** (Trnava) byly syntaktické formy, které slouží k vyjádření vlastnosti. Metod matematické lingvistiky využila **K. Bobeková** (Bratislava) pro určení polytextovosti kompozit v souboru publicistických textů. Kognitivní lingvistka **M. Kubarek** (Katovice) zkoumala konceptualizaci času v jazyce dětí. Komunikační struktury v pedagogické komunikaci na konzervatořích v kolektivních výukách studovala **P. Hádková** (Praha). **M. Grác**

(Brno) představil způsob, jakým lze s vysokou mírou automatizace sémanticky značkovat korpus. **A. Žáková** (Bratislava) informovala o digitalizaci jazykových zdrojů slovenštiny v rámci projektu CESAR.

Kolokvium proběhlo jako obvykle v přátelské a tvůrčí atmosféře. Přispělo k navázání kontaktů, a to nejen mezi pracovníky různých institucí, ale i v rámci jednoho pracoviště. Velký dík patří organizátorům za zajištění hladkého průběhu celé akce včetně večerní procházky adventní Nitrou a prohlídky areálu Nitranského hradu. Věříme, že se tradici podnětných slovenských kolokvií mladých jazykovědců podaří zachovat.

Příspěvky budou publikovány ve sborníku *VARIA XXII* (tiskem vyjdou pouze abstrakty, plné verze textů budou uveřejněny elektronicky).

Michaela Lišková
Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
liskova@ujc.cas.cz

Pokyny pro přispěvatele

Jazykovědné aktuality (časopis Jazykovědného sdružení ČR) přináší vědecké články z oboru lingvistiky, recenze, zprávy o konferencích a informace o činnosti Jazykovědného sdružení ČR. Časopis je otevřen také začínajícím lingvistům. Tematická čísla bývají věnována mimo jiné seminářům pořádaným JS. Příspěvky procházejí interním recenzním řízením.

Své texty zasílejte e-mailem Martinovi Šemelíkovi, výkonnému redaktorovi Jazykovědných aktualit (martin.semelik@gmail.com). Součástí článků je abstrakt v češtině v rozsahu 100 až 200 slov a seznam klíčových slov v počtu 3 až 10, též v češtině. Abstrakt by měl být svou povahou rematický a shrnovat obsah celého článku, nikoli jen výsledky. Ostatní typy příspěvků (kronika, recenze, zprávy) abstrakt ani klíčová slova nemají. Při úpravě příspěvku je třeba dodržovat tato pravidla:

1. Pro editaci textu používejte editor Word, písmo Times New Roman o velikosti 12, řádkování 1,5, odsazení odstavců 0,5 cm zleva. Text zarovnejte do bloku.

2. Text, který má být vysazen kurzivou, musí být v kurzivě zapsán.

3. Pro zdůraznění se užívá tučné písmo.

4. Na literaturu se v textu odkazuje příjmením autora, rokem vydání díla, popř. stránkovým údajem v závorkách (Kopečný, 1980, s. 34).

5. Seznam literatury je uveden na konci, nečísluje se a řadí se abecedně podle příjmení autora; pokud je uvedeno více položek téhož autora, řadí se chronologicky. V seznamu literatury má být uvedena pouze literatura, která je v článku citována nebo na kterou se odkazuje.

6. V oddílech Kronika a Recenze se bibliografické údaje uvádějí přímo v textu (do závorky).

7. Bibliografické záznamy mají následující podobu:

Garvin, P. L. (1993): Funkční empirismus – noetický podklad soudobého funkcionalismu. In: Slovo a slovesnost, 54, s. 241–253.

Ivanič, R. (1994): Characterizations of context for describing spoken and written discourse. In: S. Čmejková – F. Daneš – E. Havlová (eds.), *Writing vs Speaking: Language, Text, Discourse, Communication*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, s. 181–186.

Mathesius, V. (1982): *Jazyk, kultura a slovesnost*. Praha: Odeon.

8. Text poznámek lze vytvářet automaticky v editoru Word (tzv. poznámky patové).

9. Text formátujte co nejméně; nepoužívejte prosím žádné automatické formáty ani kontrastní druhy nebo velikosti písma.